

Raif KASI

**Suze mokrog
jastuka**

Prizren, 2021

Urednik:

Amir JAKUPI

Recenzenti:

Ramzija Kanurić ORAŠČANIN

Fahri MUSLIU

Tehnička obrada: Amir Jakupi

Korice: mr. Admir JONUZI, slikar

Amir JAKUPI, teh. urednik

Lektor: Ramzija Kanurić Oraščanin

Izdavač: "IMZA", Prizren

Za izdavača: Agim RIFAT

Štampa:

Prvo izdanje 2020.

Tiraž:

© Copyright by Raif Kasi

Sva prava izdanja su zaštićena Zakonom o autorskim pravima. Ova knjiga se ne smije reprodukovati, ni u cjelini, ni u djelovima, ni na bilo koji način bez pismene dozvole autora, ili izdavačke kuće "Imza", osim objava po novinama i časopisima sa naznačenim podacima o izvoru i autoru.

UVODNA RIJEČ

Godine i godine prolaziše. Neumitno, trčашe jedna za drugom... A bila je potrebna samo jedna, jedina iskra da u meni samome zapali nebesko praskozorje i iznjedri bijelu zoru sa puno obeliska koji čekaše da zajedno uđu među korice ove knjige. Kao svjedočanstvo jednog, ne tako davnog, minulog vremena. Jedan od obeliska je i reportaža „**Čekajući baba**“ koja je bila prva iskra da u mladog pjesnika **Ensera Hodže**, iz Gore, pobudi uzburkane emocije i naniza prelijepu, emotivnu stihove posvijećenu sirijskom dječaku **Aylanu Kurdiju**, simbolu mučenika u poznatoj tragediji napaćenog, izbjeglog sirijskog naroda, a na sramotu čitavog bezdušnog svijeta. Ta iskra zapalila je drugu iskru i pomogla mi da spoznam vrijednosti zapisanog, te danas uz pjesnikove iskrene sugestije da reportažne priče, najvećim djelom iz vremena prije i nakon ratnog konflikta na Kosovo, 1999. a koje su objavljene u „**Kosovskom Avazu**“¹ i „**Alemu**“², smjestim među korice knjige „**Suze mokrog jastuka**“. Da se ne zaboravi... Njemu posebno hvala!

¹ **Kosovski avaz** – prvi nedjeljnik na bosanskom jeziku na Kosovu. Publikovano je 39 broja, a prvi broj štampan je 8. decembra 1999. Izlazio je sve do februara 2001. Finansiran je od strane Amerike vladine organizacije USAD.

² **Alem** – prvi nezavisni magazin na bosanskom jeziku na Kosovu koji je, ustvari, transformacija „Kosovskog avaza“ sa istom redakcijom. Prvi broj iz štampe pojavio se 2. marta 2001. i izlazio je sve do

Likovi i događaji u reportažnim pričama zabilježenih u ovoj knjizi su autentični i istiniti. Događaji koji su se zaista desili, a likovi postojali. Sem u rijetkim prilikama gdje sam iz bezbjednosnih razloga, u to vrijeme, morao imena „zamagljivati“ uz dopuštenu umjetničku slobodu u jednoj reportaži, kao svjedočanstvo i dokument koji ostavlja neizbrisiv trag o događajima, ljudima i vremenu. Što je i bio cilj ove knjige.

Također, želim dodati da sam pred samu pripremu ove knjige za štampu dodao još jednu putopisnu reportažu novijeg datuma pod imenom, “Dodiruj me tako, moj Narcise”. Ona nije ušla u recenzije, jer su recenzenti rukopis ove knjige imali prije tri godine, prije pisanja ove reportaže, ali sam htio da ona unese svjetlost na kraju mračnog tunela, slikajući današnju stvarnost.

Posebne riječi hvale upućujem recenzentima koji nisu žalili svoje vrijeme da napišu recenzije za ovu knjigu; **Ramziji Kanurić Oraščanin**, poznatoj bosanskoj spisateljici, književnici, istražiteljici i književnoj kritičarki, zatim, poznatom vrsnom novinaru **Fahriji Musliuu**, koji je radio i izvještavao iz Beograda za najveće svjetske medije, kao što je Glas Amerike, ali i desetak drugih, među kojima i RTK.

Svoje vrijeme nisu štedjeli ni moji dragi prijatelji; **Amir Jakupi**, vrsni tehnički urednik, i nadareni slikar **Admir Jonuzi**. Njih dvojica su napravili čudesnu čaroliju da knjiga “**Suze mokrog jastuka**” izgleda ovako u ovoj umjetničkoj formi kompizicija boja i slova. Njima, također, pipada neizmjerena hvala i na savjetima i sugestijama.

I na kraju, želim se od sveg srca zahvaliti i književniku i pjesniku, kazališnom dramaturgu, režiseru i glumcu - direktru Izdavačke kuće "Imza-Kosova" - predsjedniku Udruženja knjževnika kosovskih Turaka, **Agimu Rifatu**, bez čije bi pomoći ova knjiga teško mogla izaći iz štampe.

Autor

SELIMA

Ostala je sama. Njeni su pobjegli daleko na zapad. Tamo gdje sunce vječito izliva svoju bakarnu boju. Selima, stara gatara, pod prijetnjom dvojice vojnika tražeći da im prorekne sudbinu, umorno podiže svoje prašnjave dimije, uze vojnikovu ruku i zamoli da otvori dlan. Usplahireno se osvrnula oko sebe i tužni pogled joj zastade na smrknutim licima dvojice vojnika iz kojih nasluti golemu zlobu. Neprimjetno pogleda ka vedrom nebu i zamoli Svevišnjeg da je zaštiti od uniformisanih dželata. Iz tih molbi i straha trgnu je oštri, prijeteći glas vojnika:

- Pogledaj moju budućnost, vještice stara! Pogledaj u kojem selu ima love i kakav će biti moj današnji plijen! - zavilavao se mladi paramilitarac, cerekao se i prijetio da će je ubiti.

Selimine utonule tužne oči oslikavaše teško breme njenog života. Ispružene joj bore po čelu i obrazima od mrkog pogleda militaraca postadoše još izraženije. Okrene se na sve strane svijeta i spoznade da u svojoj blizini ima samo sebe i svoju sudbinu.

Osjeti ruku dželata iznad svoje glave koja se otvorenog dlana spusti do njene ruke. Od straha, ona žalosno pogleda vojnika pravo u oči, potom u dlan i reče:

- Vidim, ti mi ne vjeruješ, a i ja tebi, sinko! Duboko ste zagazili u haramu ubijajući nedužne ljude. Otimajući im ono što su godinama sticali, paleći im kuće i čitava sela. Noge su vam se

uglibile u crno blato harama. A, vi? Vi to i ne primjećujete. Bog vas nije stvorio za to, djeco moja draga...

- Čuješ li ti ovo, Tigre? - prekide staricu vojnik čija ruka ostade i dalje s dlanom otvorena ka nebu.

- Da! Stara pošandrcala od rata, od ovog pišljivog. A kakav je tek bio prethodni kad bi samo znala - odgovori Crni i zaveza svoj žuti povez preko prašnjavog čela.

I Tigar i Crni došli su u ovaj rat kao iskusni paramilitarci. Sa prethodnog ratišta u Bosni "ponijeli" su svoje bogato iskustvo u specijalnom tretmanu sa ljudima, ponižavanjima i likvidacijama, uglavnom, nedužnih civila. Pred sobom sada imaju devedesetjednogodišnju staricu u dimijama boje truhle kruške i starom, pocijepanom, zelenom mahramom na glavi. Drhtala je...

- Da je ubijemo? Ionako nam nije ništa predvidjela - reče hladno vojnik ispruženog dlana.

- Može bit da mi ne vjerujete, ali... ali ja vidim. Vidim sve...

- Pričaj, već jednom! Pričaj, šta vidiš, stara vještice? Vidiš mojega! - derao se vojnik.

- Vidim vas obojicu obavijeni u crnu svjetlost. To vas guri smrt, djeco moja, u to sam sigurna. Sutra, u isto ovo vrijeme, poginut ćete! Smrt putuje sa vama, a vi je ne osjećate. Prati vas... Vidim, ne da se ona od vas odlijepiti nikako i nema vam spasa - odgovori samouvjereno starica.

- Hajde, Tigre! Ostavi tu staru kučku da se peče po ovom junskom suncu! - povika Crni. - Svakako će krepiti, ne vrijedi ni zahrđalog metka. Ionako je gotova, stara vještica! - potom spusti pogled na kundak svoje kratke puške, pa na dlan u

staričinoj ruci i njegova se pljuvačka brzo zari u njeno izbrazdano lice:

- Fujjj! Kao da ju je sam pakao iz svoje utrobe izbacio.

Vojnik brzo trže ruku, dohvati se kundaka i udari je u nejaku prsa. Ona jauknu, sklupča se i pade u prašinu na opustjelom, prašnjavom, seoskom putu ponavljajući neprestano:

- Sutra u isto vrijeme... Sutra u isto vrijeme...

Gonjen nekom nevidljivom silom, vojnik nehotice pogleda na sat. Kazaljke su se poklopile, pokazivale su tačno dvanaest sati.

- Čudno – tiho izusti da ga ni njegov partner nije mogao čuti...

Tužno zavijanje izgladnjelog, mršavog, kera pored ofucane kamionske gume zapara vojničke uši. Crni se okrene i isprazni šaržer svoga kalašnjikova.

- Tako se čisti gamad! - reče i dohvati kalašnjikov da ubaci novi šaržer...

Tišina... Spaljeno selo...

Gusti dim izvija se iz moderne trospratnice s fasadom boje višnje na kraju ulice. Stalo je vrijeme... U kuću do nje ulaze Tigar i Crni. Čuje se rafal. Opet tišina... Nelagodna... Ledi krv u žilama...

Nedugo zatim, izlazi Tigar, uzima kamionsku gumu do izrešetanog šarenog kera, dok Crni, njemu u susret, vuče tijelo desetogodišnjeg dječaka. Ubacuje ga u tu veliku gumu, a potom pali taj "napunjeni" gumeni točak. Gusti dim ubrzo poče kuljati uzdižući se pravo u nebo da bi se, potom neugodni smrad gume,

pomiješan mirisom tijela gorućeg nedužnog dječaka, neprijatno širio praznim selom pored Bijele rijeke³ na jugu zemlje...

*

Ujutru sunce svojim prvim zracima pomilova zidine spaljenih kuća, koje su se još uvijek pušile nepreglednom ravnicom i širile neugodne mirise. Usjevi žita na njivama su otrgnuti iz ruku ratara, spaljeni ratnim dejstvima, ili lanjski spavaju negdje u hambaru i čekaju da ugledaju svoju zemlju kad za to dođe fakat, ako ih već neka granata nije pojela. Selo je u jutarnjim satima izgledalo sablasno i pusto. Tišina je grlila porušene domove, zaleđene poglede insana koji su ležali u prašini i nekud zurili u vedro nebo u vihoru beznađa.

- Jučerašnji plijen garantuje našu lijepu i sigurnu budućnost
- reče Tigar.

Crni ga, ne dižući glavu, samo odsutno pogleda. Izobličienog, blijedog lica uspije jedva da procijedi:

- Tigre, sanjao sam onu staru vješticu! Imam utisak kao da i sad čujem njene zlokobne riječi – reče i stavi ruku na šešir i produži glasom koji je odavao zbunjenost i strah:

- Kud nabasasmo na nju i zašto je odmah ne ubismo? Nekako me jeza hvata, ona čudna koja se ne da objasniti.

³ **Bijela rijeka** – Bijeli Drim najduža rijeka na Kosovu, izvire na južnim padinama planine Rusolije 10 km sjeverno od Peći. Zajedno sa rijekom Crni Drim, koja izvire iz Ohridskog jezera u makedoskom gradu Struga, formira Drim na sjeveroistoku Albanije kod mjesta Kuks (Kukesh). Dužina Bijelog Drima je 175 km.

- Ne brini, zar je to problem!? I danas prolazimo tim pravcem pa ćemo je naći. A onda, prepusti je meni - odgovori Tigar, koji se zajedno sa Crnim spremao da uđe u vojnički dugi, sivi, kamion...

Monotono tandrčanje točkova kamiona na oštećenom, od teških tenkova, asfaltnom putu natjera Crnog da slatko zadrijema. Njegove, već, polustisnute oči začas prekriše otekli mu kapci. Trenutak je bio suvišan da utone u duboki i slatki san. Krivudavi put, koji presijecaše nepregeldna polja, otkrivaše na stotinjak lešina stoke. Uglavnom spaljenih, ili ubijenih krava i ovaca, pokojeg konja, ali i insana unakaženih tijela. Njegova hrka ne bi duga vijeka, panično skoči sa svog udobnog sjedišta:

- Eno je, smije nam se! Zar je ne vidite?!

- Budalo! Mora da te uhvatio san - ljutito odbrusi Tigar...

*

Motor kamiona je i dalje monotono radio, ali i psiha vojnika pljačkaša i ubica. Ne da im mira.

Vrijeme odmiče, znanim Božijim ritmom...

U kamionu pripiti vojnici-paramilitarci pjevaju svoje ratničke pjesme. Vesele se, veličaju svoga vođu, smiju se i kuju "ratne planove". Na umu im je drugo, susjedno, selo. Doduše, manje ali bogatije zbog svojih žitelja koji su na radu u zemljama zapadne Evrope. Staru gitaru ne nađoše. Crnog uhvati neka čudna panika, ali "psi rata" nastaviše dalje, do drugog sela i novog plijena. Ne prođe dugo vremena, kamion se zaustavi na prašnjavom putu ispražnjenog sela... Bogat plijen razveseli vojnike...

Užegla kugla na visokom nebu ko da je gonila vrijeme da brzo napreduje u dolini Bijeke rijeke. Minut po minut, sve dok se kazaljke na časovniku ne poklopiše.

Dvanaest je sati! Vrijeme kada su jučer, u isti čas, sreli onu staru gataru, u selu pitome ravnice...

Tigar se radovao, grohotom se smijao...

U taj čas, Crni se trže, zagriže iskeženi jezik i uperi kalašnjikov - pravo u njega!? Lice mu poprimi zastrašujući lik razjarene zvijeri:

- Najzad si dolijala stara, vještice! - zaurla i poče izbezumljeno i nasumice rafalom kositi sve pred sobom.

Njegovi saborci, iznenađeni i istovremeno prestravljeni, moradoše u odbrani da upotrijebe svoja oružja. I Crni, i Tigar, u isti mah padoše izrešetani na prašnjavom seoskom putu, a novčanice, od sto i hiljadu njemačkih maraka, izletiše iz njihovih, mecima izbušenih, džepova.

Vođa grupe se sagnu i hladno pokupi ih krvave.

Takvo je pravilo njihovo...

*

Dani prolaziše mimo ljudskih spoznaja...

Sinan je dugo bio na ratištu, a onda mu jednog kišovitog jutra kurir iz njegove čete uruči pismo u kojem pišaše da ga žena i troje djece željno čekaju i mole da se vrati:

"Babo, čekamo te! Nećemo ni večerati dok nam se ne vratiš", zapisao je na požutjelom papiru njegov najstariji sin Liman...

“Dolazi... Obećao je...”, pođe kući sa nekom zebnjom u duši...

Izbjegavajući neprijateljske zasjede, stigao je kasno uvečer. U selu, a i u dvorištu, se nije primjećivao nikakav znak života. Tišina je postala domaćin i neba i zemlje. Priroda se umirila i čekala tople duše da se pomole, ali uzalud čekanje. Njegova stara kućica nijemo, i ko nasađena, „čučala“ je u noći punog mjeseca. Osvrne se na sve strane i zapazi da sem igri mjesečevih sjenki po dvorištu i rodnoj kući - nikog nije bilo. Oprezno joj se približi i pokuca na vrata koja bijahu poluotvorena. Sačeka sa podignutom desnom rukom... Oslušnu... Ne dobi odgovora... Zastade, opet pokuca, i opet samo tišina. Ne dobi odgovora. U panici uhvati se za kvaku, a vrata tužno zaškripaše. Pozva Senadu, svoju dragu ženu, no opet ne dobi odgovora. Samo je mjesec pravio žive sjene probijajući se kroz guste grane kestenova i dalje kroz polupani pendžer u praznoj kući. Pri titravoj svjetlosti mjeseca osjeti dušom cijelu tragediju, strijelom bolnom, oštrijom od žileta, prostruji mu od peta, parajući uz kičmu, pa sve do tjemena glave njegove... Bolno jauknu i zagnjuri glavu u drhtave šake, spusti se na koljena i glasno zaplaka...

- Senaadaaaa! – odzvanjao je njegov glas u sablasnoj noći punog mjeseca dok je ulazio u gostinsku *odu*⁴.

Nasred sobice za goste bješe postavljena sofra kroz čije se rupe, ispucale od sunca, probijala mjesečeva svjetlost padajući na zgužvani, bijeli, čaršaf na patosu praveći sjene vertikalnih pruga. Oko nje pet drvenih stolica, četiri slične i jedna udobnija i

⁴ *oda* – velika gostinska soba

veća sa ovčijom kožom, a na sofri pet tanjira, pet kašika i njegova omiljena *kaljenica*⁵ usred nje. Iznova se osvrnuo na sve strane i osim samoće sa kojom se sreo, nikog ne bijaše koji bi mu dušu od boli spasio.

- Čekali su me... Čekali, da zajedno večeramo – izusti s neizmjernim bolom koja mu je parala i srce i dušu...

*

U toj mjesečevoj noći, koja je čuvala i tajne nebeske i tajne insana koji hodaju dunjalukom, Liman “zajaha” svoj um i stvarnost se promješa sa prošlošću...

Odjednom, tišinu prekidoše umilni zvuci njegove djece:

“Babo! Jesi li se umorio? Željni smo te, babo dragi! Šta nam lijepog donosiš?” – i vidje Agrona, dijete svoje od deset godina, kako mu u zagrljaj trči i čudio se što zrači nekom posebnom ljepotom. Potom, jasno vidje gdje iz kupatila istrča i njegova Hajrija, “babina maza od sedam ipo godina,” kako joj često tim imenom tepao:

“Uvijek nas nečim obraduješ i slatkišima i igračkama! Niko nema tako dobrog babu!” – i dok su izgovarali zadnje riječi svojim sitnim, slabašnim, dječijim koracima hrlilo mu je u zagrljaj mali Hasan, a njegova draga i skromna hanuma iza djece čekala je na svoj red da se i ona poselami sa njim...

Njegov se um i dalje mješao sa stvarnošću.

Širom otvorenih očiju zurio je u prazno,. Nedugo, trgne se i grlo mu se namah stegnu. Mjesečina je pratila njegove

⁵ *kaljenica* – zemljana posuda za jelo.

zamagljene poglede i ispraćala sretne osmijehe i razgovore malehne djece koja su nestajala u daljini sablasnoj... Osjeti da mu srce jače lupa i bježi iz grudi, a glas zastaje, bez snage mirio se sa tišinom s kojom se susreo. Mokar od suza, sjede na omiljeni tronožac, na svoje mjesto. Uze kašiku u ruke, ruka se ukoči, potom pogled upre u polupani pendžer kroz kojeg su, osim mjesečine, dolijetale i muhe-zunzare i po neki zalutali crni, noćni leptiri. Lebdio je na ivici sna i jave, pa se uputi u spavaću sobu. Dugo je piljio u prazno... Spustio je svoje drhtavo i slabunjavo tijelo na jastuk i zatvorio umorne kapke. Izmjeđđu gustih trepavica izvirivale su bistre suze i kotrljaše se niz bljedo i izborano Sinanovo lice. San mu iznenada poklopi misli...

Odjednom, začu korake među krošnjama mirisnih lipa na kraju avlije i veseli smijeh svoje djece koja su skakutala sa jedne na drugu nogu. Umornim pogledom svojim, jasno je vidio i umilno lice svoje drage hanume i dugačke njene prste dok mu je mahala na odlasku. Trudio se da je dohvati, da je pomiluje i čvrsto stegne u svom naručju i da je nikada više ne pusti... Trčao je za svojom Senadom, a ona mu je uvijek za dlaku izmicala. Nikako da je dohvati, dok mu je srce glasno lupalo u sobi punoj mjesečine. *Isprati tople suze na mokrom jastuku* i pogled mu se zaustavi na sredini okrugle sofe. Iz *kaljenice*, u kojoj je bilo netaknuto varivo krompira, milješe crvi, dok su muhe zunzare šarale prostor sobe i proizvodile krilima oštar i dosadan zvuk. Ispod sofe zamjauka stari otrcani, šareni, mačak i šmugnu kroz poluotvorena vrata, noseći miša u zubima...

I to je život; i mačke i miša, i čovjeka i nečovjeka, i on se kreće stazama neznanim i nenadanim: noseći bol, ili radost, život ili smrt u neprekidnom smjenjivanju trenutaka tuge i radosti...

I spoznade stvarnost koja se poigravala sa prošlošću...

Nedugo zatim, na vratima je stajala stara Selima, a on je i dalje buljio u prazno, u mjesec koji se krio u krošnji kestena. Utješnim riječima pozva ga na kahvu, a tek sutradan ispriča mu o zvijerstvima dvojice vojnika. Ne htjede mu kazati da su mu najstarijeg sina Agrona zapalili u kamionskoj gumi.

Prećutala je...

Selimu ponekad možete i sada vidjeti na ulici u selima sa lijeve starne Bijele rijeke, u *Velikoj i Maloj Kruši*⁶, sa najvećim brojem mladih udovica... I dalje prkosi vremenu. Jedino joj rat produbio brazde na napaćenom licu.

Čeka da joj se njeni vrata...

⁶ **Velika i Mala Kruša** – sela u opštini Orahovac, u prizrenskom okrugu, poznata sa najvećim brojem mladih udovica. U masakru 26. marta 1999. u Velikoj Kruši ubijeno je 141 osoba, a u Maloj Kruši 114, starosti od 12-90 godina u "akciji čišćenja" od strane policijskih i paravojnih snaga režima Slobodana Miloševića, dok su ostali, žene i starci prisilno protjerani u Albaniju. (Izvor: „Historija tradjike nga lufta shqiptaro serbe“, Bashkim Hisari, Prishtina 2020.

ADŽO ASIM

I ovog kišovitog jutra, zadubljen u mislima, hoda ustaljenom maršrutom, u istom onom radničkom, plavom, mantilu koji mu seže do koljena. Ostao je sam... Nije čovjek kreacija, već čovjek želja, jedne jedine: da mu se vrati jedinac, snaha i unuk.

A oni...?!

Pa da, oni nisu sa njim, napustili ga!

Poslije male svađe “pokupili prnje” i otišli u veliki grad, kao slabići ustuknuli pred starcem...

A njegova velika uzdanica, unuk Samir, nije se htio odlijepiti sa njegovog vrata, uporno ga ljubio u lice i čvrsto grlio. On je ulazio u desetu deceniju života, njegov unuk u petu godinu...

*

Rat se završio. *Nato*⁷ avioni prestaše prelijetati *Šaru*⁸. Dođe neko drugo vrijeme... Plave oči se zacakliše, prestade briga za sina, unuka i snahu. Vjetar otpuhao galamu rata, strah, mobilizaciju, strijepnju i zamračivanje prozora...

⁷**NATO** – North Atlantic Treaty Organisation - Vojna organizacija (savez) sjevernoatlanskog ugovora. Na francuskom **OTAN** - Organisation du traité de l'Atlantique nord.

⁸**Šara** – Šar planina (Skardus, Carska)–na granici južnog djela Kosova, Republike Makedonije i Albanije. Dužina planinskog vijenca iznosi 80 do 85 km, a širina od 10 do 20 kilometara.

A, *adžo*⁹ Asim se radovao ljetu! - sunetiće malog Samira.

- *Jarrabi*¹⁰, *i som*¹¹ dočekav¹² u *ovea*¹³ godine da *sunetim*¹⁴ unuka! - nije krio svoju sreću adžo Asim.

Visok, žilav i vitalan starac, uvijek u pokretu, držao je kravu i kozu. Čim bi ih svojim koščatim rukama pomuzo i izuo duboke, gumene čizme, hitao bi da donese mlijeka malom Samiru.

"Njegov ponos, njegova dika", kako je umio često govoriti, morao je biti "najljepši, najbolji i najpametniji".

Plavokosi unuk je svojim rastom, intelektom i nestašlukom, samo nadograđivao njegove želje. Pametno i napredno dijete nesebično volješe svoga djedu, ne odvajao se svo vrijeme od njega...

Te noći, poslije prijetnji sina "Odlazim i nikad se neću vratiti!", nije oka sklopio. Sa njegovih izbrazdanih obraza klizile su *suze i završavale na mokrom jastuku*, dok se u staračkom srcu smjestila tuga i strijepnja sutrašnjem jutru.

"E, more Bože, inšAllah, ¹⁵*da iskoči na arno*¹⁶. Da ne ostanem sam", tješio je sebe u mračnoj sobi čiju tišinu remetiše glasni uzdasi iznemoglog starca.

⁹ **adžo (lok.)** – čika, , amidža, stariji čovjek (fig.)

¹⁰ **Jarrabi** - O, Bože! Primjer: *Jarrabi, som dočekav u ova godine da sunetim unuka (lokalni govor)- Jarrabi (o, Bože), dočekao sam u ovim godinama da sunetim sina.*

¹¹ **som (lok.)**– sam.

¹² **dočekav(f) (lok)** – dočekao.

¹³ **ovea** – ove;

¹⁴ **sunet** – obrezivanje muške djece kod muslimana.

¹⁵ **iskoči (lok.)** – izađe.

¹⁶ **arno** – dobro, lijepo; „*da iskoči na arno*“ – *da izađe na dobro*

Ni zavjesu nije povukao. Zakoračio je svojim pogledom u zvjezdano nebo i htio je da vječito traje noć, da bude zauvijek sa plavokosim unukom, milog mu i tako dragog. A, koliko se samo radovao njegovom rođenju, osobito kada je čuo njegov prvi plač u zori okupanoj prvim zracima sunca koje se dizalo iznad *Dupnice*¹⁷. Sutradan je u čast unukovog rođenja bogobojazno učinio *akiku*¹⁸, brzo zaklao zdravog, bijelog, ovna i pozvao rodbinu i komšije. Častio ih *mevlud*¹⁹ - večerom...

*

I te zadnje noći, ne sluteći ništa, mali Samir je spokojno spavao. Ušuškao se u toplo djedino krilo, sanjajući svoje dječje snove kao i mnogo puta ranije. Ponekad bi se tu zadnju noć u snu trgao i spominjao ga, a djed bi ga milovao i jednako plakao...

Lavež psa, a onda kukurikanje prvih pijetlova, ošinu snuždenog strca preko cijelog tijela. Po prvi put je poželio da vječno potraje noć, da se nikad ne razdani, da sa njom i on sam nestane, kao što zvizzda Danica ustukne zori i iščezne sa neba.

Instinkt mu nikada nije bio rđav drug. Naprotiv! I sada, na izmaku noći, osjećao je neku tegobu, slutnju, ili nešto što se

¹⁷ **Dupnica** – toponim na Šar planini

¹⁸ **akika kurban** - akika je kurban koji se kolje povodom dobijanja novorođenčeta. U danima Bajrama se također kolje deva, krava, ovca, ili koza u određeno vrijeme, želeći se tim činom približiti Uzvišenom Allahu.

¹⁹ **mevlud** - Riječ "Mevlid" izvedena je iz korijena arapske riječi "velid" (arapski: ولد), što znači roditi dijete, dobiti potomstvo. U suvremenoj upotrebi, Mevlud se poziva na poštovanje rođendana poslanika Muhammeda a.s. Pojam mevlud također se odnosi i na posebne sastavljene tekstove koji se horski uče na posebnim prilikama (izvor: WP)

graniči sa lošim predosjećajem. Molio je Boga da u njegovoj tamnoj sobi nikad ne prodre svjetlost, da u društvu sa unukom otputuje u vječnost, i nikada se ne vrati. Ali, zora ne da se zaustaviti. Probijala se uporno u izmaglici preko prelijepih vrhova Šare, krivudavih rijeka i dolina zelenih. Negdje, na "graniči", kada noć ustupa mjesto danu, starcu srce jače zalupa. Podigavši svoju umornu glavu sa još *mokrog jastuka*, začu zveket posuđa. Staračkom rukom, na kojoj su se pružale čivitne žile, skrivao je tople, gorke, suze koje su kapale i nestajale u bijelom jastuku... Začuo je glasove. Jasno! Pakuju stvari:

Glas, *nadmen*²⁰, "pobjednički", ženski - Snahin!...

Glas, sanjiv, dubok, nesiguran, muški - Sinovljevi!...

Glas, iznemogli, tihi, plačući - Djedovi!...

*

Škripa zahrđale brave otvori plava, drvena vrata. Starac zajeca jače. Izdađe iz odaje i posljednji put ponizno zamoli sina i snahu da odustanu od svoje namjere. Ona mu se samo ironično nasmija i pozva muža da požuri, upozorivši ga da je vrijeme polaska.

*Vije*²¹ idite! Ali... ali, ostajte mi *mue*²² *bubregče*²³, *muega*²⁴ Samira! – zamoli tužno starac, uvidjevši da njegove molbe

²⁰ *nadmen* – uobražen, gord, ohol, obestan, samoljubiv, snobovski, naduven, tašt, bezobziran, neotesan, samodopadljiv...

²¹ *vie* (lok.) – vi (lična zamjenica).

²² *mue* (lok.) – moje (prisvojna zamjenica).

²³ *bubregče* (lok.) – bubregčić.

²⁴ *muega* (lok.) – mojega, mojeg (prisvojna zamjenica).

nemaju više nikakvog značaja, samo se odbijaju od hladne, bijele zidove.

- Ostaviću ti kad ga budeš rodio! - odgovori podrugljivo snaha, utrčavši u njegovu sobu, zgrabi uspavano dijete i sama se čudeći što ga je ostavila da sa svekrom spava u zadnjoj noći koja je polahko gubila snagu u okupanom suncu sviježeg jutra.

Starac je tužno pogleda. Obrisa ponovo suze i tiho odgovori snahi:

- A *tvuega*²⁵ muža, koj *rodiv*²⁶? InšAllah i vas *ve*²⁷ našlo *ka*²⁸ mene - ne izdrživši svoju bol uputi kletvu starac.

Umivajući svoje oteklo lice, sin mu još jednom priprejeti da će održati sinošnju zadatu riječ, da će otići. Tako i bi...

I dok je mali Samir plakao, napolju je već zabrujao motor stare crvene "*Lade nive*"²⁹. Snaha je u žurbi već prenijela stvari. Starac podiže unuka, uze ga u krilo i poljubi zadnji put u okrugle, rumene obraze.

- Star *som*!³⁰ Možda mene više nećeš da zatečeš doma, dete *mue!* - reče na rastanku.

A mali Samir se nije dao od djeda odlijepiti, sve dok ga po ručicama nije dobro izbatinjala njegova mati...

Motor je tužno zadrndao, pa se smrdljivi, gusti, dim počeo širiti hodnikom od zemljanog poda. Parao je po duši iznemoglog starca koji se potom podboči na suhu ogradu od tankog pruća.

²⁵ *tvuega* (lok.)- *tvojega, tvoga* (prisvojna zamjenica).

²⁶ *rodiv* (lok.) – *rodio*.

²⁷ *ve* (lok.)- *da-da bude*.

²⁸ *ka* (lok.)- *kao*.

²⁹ *Lada niva* - najpopularniji ruski automobil.

³⁰ *som* (lok.) – *sam* (ja *som*-ja *sam*. lok.)

Ubrzo na mjesta automobila ostade samo gusti, crni, dim koji dižući se u visine zaguši usamljenog i uplakanog starca. Dugo je mokrog pogleda gledao u daljinu i ispraćao pogledom svoje najmilije. A kad se sakriše iza posljednjih kuća na vidiku, skamenjen i prazne duše ode gore na sprat, pa se osloni na *perde*³¹ starog čardaka. Iz njegovih zjenica i slika auta začas izbljedi kupajući se u golemim suzama. Ostade praznih očiju koje uporno pratiše krivudav bijeg stare Lade... I tako se desi, da adžo Asim postade, ne samo najstariji čovjek u selu, već i najusamljeniji. Ubrzo dobi i dva svoja nerazdvojna "prijatelja": starost i usamljenost...

Rijetko je izlazio iz kuće, a svoje izlaske je, uglavnom, neko vrijeme vezivao za svoju stoku. A kada je i nju prodao, pobjegao je u "egzilu", u središte svoga usamljenog bića. Tamo je nalazio utjehu... A "drugovi" su uporno bdijeli na kapiji njegove podsvijesti...

Prolaznici bi, osjetivši pogled uplakanog starca, podizali glave ka čardaku i upućivali mu selame, na šta je on često ostajao nijem i ravnodušan. Samo bi, odnekud iz dubine svoga bića, odsutnog i praznog pogleda – zapjevao. Činilo se to prolaznicima ispod njegovog oronulog, drvenog, čardaka ispucale, čivitne, boje. A, u stvari, on je plakao i vodio dijalog sa svojim "nevidljivim unukom"...

Dani, nedjelje, a potom, mjeseci i godine pritisli su adžo Asima. Nade mu odavno odnio vjetar sa Šare koji, možda, u

³¹ *perde* (lok.) – zaklon, ograda, zavjesa. U priči drvena ograda čardaka.

istom trenutku miluje i njega i njegovog Samira. Njega na selu, u Ljubinju, a unuka u dalekom i velikom gradu...

Čardak...?

Starac...?

I dalje čeka da suneti unuka...

juli, 2001.

BEJTULA

Između reportera i njega isprijedio se akšam u sivim bojama hladnog, januarskog, povećerja. On je poslije desetak godina odnekud samo bahnuo. Vratio se ugašenom ognjištu, praznoj, nedovršenoj kući započetoj prije rata.

Ukočena pogleda, zamrznutog poput vode januarske Bistrice, uzimao je posljednje zalogaje tople pitarke i još toplijeg bosanskog ćevapa. Svjetla farova užurbanih vozila, koja su iz grada hitala ka njegovom rodnom selu, stidljivo su otkrivala obrise njegovog napaćenog, prije vremena, ostarjelog lica punog ožiljaka.

Zaudarao je na alkohol...

Ljuljajući se blago na nogama, bacio je svoj posljednji zalogaj izgladnjelom, žutom, keru što ga je tužnim, krupnim, očima nepomično i uporno gledao, tik pored Šekijeve slastičarnice "Sarajevo". Gluh od rijeke, koja je u ove januarske dane neubičajeno divlje hučala, žuti pas halapljivo pojede bačeni mu ćevap, a zatim i parče nagorjele pitarke i ponovo prikova pogled na svoga pijanog darodavca, istrčanih farmerki u crnoj, cigaretom, nagorjeloj jakni.

- Idite bestraga! Kao da ste uhvatili volan aviona!?! - opsova skitnica, koji je već zalazio u četrdesetu. Šofer doda gas i auto protutnja pored njega grabeći brzo niz zaleđenu strminu ka njegovom rodnom selu. Njegova ruka ostade podignuta, kao i

mного puta, pogledom je dugo ispraćao automobil koji se mučio na zaleđenoj cesti.

*

Za trenutak reporter se nađe u “crnom tunelu prošlosti”... Pretraživao je po “debeloj prašini sjećanja” djetinjstvo ovog povratnika što u januarskim danima čeka prevoz do rodnog sela i podignutom rukom ispraća vozače, svoje zemljake, koji ga redom ignorišu. Sjećao se svega, sjetio se i njegovih siromašnih roditelja, čobana seoskih koza... Kao da i sad čuje viku njegove majke, povijenih leđa, u dimijama s bezbroj ljubičica plavih:

- Živ ne bio, bolan! Sinoć si opet obio prodavnicu, uzeo pare, a još si mi i kući došo. Marš, da te nema! - vikala je njegova nana, a potom kada bi on pobjegao u nepoznatom pravcu spremala se da, kada dođe milicija, ipak, zauzme odbrambeni stav, da zaštiti svoga “nevaljalog sina”. Ali i da ga odbrani od njenog ljutog muža koji bi ga, poslije svake krađe u prodavnici, tukao do besvijesti.

- Deder, sinko, da te vidim gdje ćeš noćas spavat?! - prijetio je ne ispuštajući ga iz ruku svo vrijeme batinjanja sve dok mu iz nosa, ili sa usana rascijepanih od silnih udaraca, ne bi potekla krv.

Potom bi Bejtulova majka dugo plakala. Proklinjala je svoju sudbinu i često bi jecajući dugo ostajala na verandi, pocrnjele od dima i sunca. Ponekad njeno bi naricanje dopiralo i do radoznalih komšija “koji sebe ne vide, a slave se tuđom nevoljom”... Došla je iz nekih bosanskih zabiti, odmah poslije Drugog svjetskog rata u kojem je većina njenih najbližih stradalo od četničke kame. Na

ranama friškim, a ni bijeda “sišla” nije sa njenih povijenih pleća, natovarila je i sudbinu “nevaljalog sina”.

Na njenu viku on bi po običaju pobjegao od kuće, spavao bi po napuštenim štalama, plastenicima sijena, a ponekad i u ulegnućima starih grobova pored puta ³² “*Turske grobište*”. Policija bi danima tragala za njim, ispitivala njegovog babu, njegovu nanu i braću. A kad bi njegova crijeva počela od hladnoće, ili gladi, da cvile, vraćao bi se ponovo majci da prezalogaji u trošnoj kućici. Obično bi, utolivši glad, opet nanovo nestao na više dana, nedjelja, mjeseci, više godina... I svaki put bi se iznova vraćao sve stariji, napaćeniji, sa vidnim tragovima torture proživljenim po kazamatima širom Evrope.

*

Tako se i ovog januarskog akšama odnekud pojavio u Rečanima. Reporteru je pokazao prebijene ruke, ožiljke posjekotina po čitavom tijelu i licu. Jedino mu plava kosa, iako već počela da sijedi, odavala njegovu pravu narav nahraniivši posljednjim zalogajem žutog psa koji ga je, čučeci, uporno gledao pravo u oči.

- I on ima dušu - reče, milujući mokru pseću dlaku - a i sličnim životom živimo. Mislím, na mene i njega...

- Ma, haj, prijatelju! – prekine ga repoter a on nastavi:

- Da! Da! Tako je! Vidiš, svako može i u svako doba da nas premlati, razbije nam nos, zavitla batinu nad nama, gađati nas kamenom, a ako se neko smiluje može i udjeliti nam večeru.

³² *Turska grobišta* – Tursko mezarje (groblje)toponim u G. Ljubinju.

Obojica smo beskućnici, bez igdje ikoga. Družimo se sa rijekama, sa snijegovima i sa kišom, a i glad nam nije loš prijatelj. Često nam se pridruži pa jašemo skupa našu sudbinu. Dvije duše u dva različita tijela, al' živimo. Nedamo se mi tek tako lahko, moj burazeru...

"Koja li se to duša krije u tijelu ovog povratnika, odbačenog od svijeta?", upitao se reporter, a onda se ponovo zamisli:

"Niti on shvata ovaj svijet, niti svijet njega."

- Nemam nikoga! Čudno, a ipak moram gore... Moram, kao da me nešto vuče u tim surovim i hladnim *karpama*³³. Bestraga? - prekine reporterovu misao promukli glas čovjeka koji je bezuspješno zaustavljao svoje zemljake na zaleđenom putu.

- Ognjište! - odgovori reporter spremajući se da uđe u kola koja su upravo stala tik do njegovih nogu.

- Ma, kakvi! Ono se davno, davno bilo ugasilo. Braća su mi negdje po zapadnoj Evropi kao izbjeglice, a kuća koju je započeo stariji brat, zjapi prazna. U njoj nema ni posteljine, a kamoli ognjišta - sjetno odgovori i pogled upre u žutog, ostarjelog, kera koji ga je i dalje uporno gledao...

Snijeg je polahko padao na njegovu sijedo-plavu kosu, a i na kera skitnicu koji poče od hladnoće da tužno cvili savijajući svoj otrcani dugi rep. Akšam je balansirao i pretvarao svjetlost u sjenku, četrdesetogodišnjaka u izbljedjelu pijanicu koja je upravo sa psom podjelila večeru dobijenu od čevapdžije preko puta zamrznute rijeke.

³³ *karpe* (lok.) - stene

- Eh, samo da su mi *rahmetli*³⁴ nana i babo živi – dopuni sjetno misao i ponovo ostade sam.

*

Pokupivši reportera, šofer nagazi na papučicu gasa upozorivši ga da prestane moljakati za skitnicu koja je odnekud, iznenada, bahnula na “Ljubinjki put” u ove hladne januarske dane.

- Vratio se bjelosvjetski lopov? – upita vozač.

- Da. I vi ste ga prepoznali?

- Još pitaš! Bejtulu nikad ne zaboravljam, često je moj dnevni pazar završavao u njegovom džepu - reče bivši prodavac u Rečanima, vlasnik auta koji je pokupio reportera do Ljubinja. Pošao je na *gajret*³⁵ svome prijatelju.

U Rečanima se već tama kradućim koracima privukla, ispratila je sivi Golf za Gornje Ljubinje. U toj tami izbljedjela sjenka pijanice opsova, preko nas pogleda i šutnu praznu limenku coca-cole. Još neko vrijeme stajaše pored slastičarnice "Sarajevo", a onda ode u pravcu mosta ka glavnoj cesti. Reporter je od vozača saznao da je Bejtula ljetos deportovan od strane policije jedne zapadnoevropske zemlje. Po savjetu nekih rođaka on se prijavio Crvenom krstu i humanitrarnim organizacijama koje djelovaše u Prizrenu.

³⁴ *rahmetli* – pokojni, umrli.

³⁵ *gajret* – srčanost, plemenitost, pomoć (no u ovom sličaju saučešće).

Nedugo, potom, od neke humanitarne organizacije dobio je pomoć u građevinskom materijalu. Donijeli mu šporet, posuđe i neophodne potrepštine za domaćinstvo.

- Znači, uslijedila je ipak neka pomoć? - upita reporter.

- Dakako, uslijedila je i prodao!

- Prodao?

- Da, prodao. Prodao sve nakon nekoliko nedjelja. Prodao je svoj šporet i sav građevinski materijal koji je dobio od humanitaraca, a onda ponovo nestao, otišao nekud, i evo ga ponovo tu - odgovori vozač.

- Misliš da mu je lahko? - upita reporter šofera čija je faca poprimila nevjerovatan bijes.

- Njegova stvar! - odgovori ljutito i još jače nagazi na papuču gasa.

Pod auta još neko vrijeme dodirivaše debeli led, remeteći tišinu u njemu, a onda se nakon par minuta zaustavi... Šofer kraičkom oka pogleda u reportera i reče:

- Baš si baksuz! Umjesto da ćutiš, ti tandrčeš ko ovaj stari auto i svo vrijeme sažaljevaš onu staru lopovčinu.

- I on je čovjek, gospodine! Možda je njegov put bio nepopravljivo trasiran izazovom neimaštine u djetinjstvu i lošim vaspitnim odgojem u porodici. Pa, zar misliš da se on sada ne bi mijenjao sa tobom, ili sa mnom? Zar ne?

- Može bit', ali...?

- Nema tu ali, gospodine! Budi čovjek i vrati se. Pokupi Bejtulu, budi bar ti drugačiji od njega.

- Hmm... drugačiji – procijedi kroz zube šofer sjede kose, razmaknutih crnih brčića čvrsto držeći volan u hrapavim, dlakavim rukama...

*

Pod auta je klizio po debelom ledu, a onda se nakon par minuta zaustavi. Bejtula je malo dalje još uvijek stajao na asfaltu, pokisao od snijega, jednako je milovao psa i psovao vozače koji su prolazili pored njega.

- Kao da vozite avione, a ne krtije sa zapada! - ljutito viknu i pođe u pravcu automobila koji se vraćao, napravivši veliki polukrug.

Šofer otvori vrata. Bejtula uđe i pozdravi ih veoma uljudno. Upita ih za zdravlje, za porodicu, za djecu, posao... A kad se prodavac okrenuo, pa ga mrsko streljao svojim crnim očima, blagim glasom ponovo progovori tjerajući i auto i tišinu pred sobom:

- Nemaš prava da me mrziš, nisu bile tvoje pare, već državne! Da li si čuo da sam nekog privatno pokrao? - upita Bejtula vozača, otvorivši svoju dušu.

Spominjao je i roditelje i braću, sjećao se onih malih, rijetkih, lijepih uspomena, a onda je tiho zaspao... Monotoni rad motora združio se sa tišinom u autu, napolju je još većom žestinom počeo padati snijeg. Zaronjeni svako u svojim mislima, i prodavac i reporter, gledaše u tamu koja bježaše ispred moćnih farova trošnog Golfa. Ubrzo i hrka nepoželjnog putnika zagri huku motora.

- Ugrijao se! Jadan on, ko zna kad je spavao ovako udobno kao sada ovdje? - upita reporter.

- Može bit' - odgovori vozač ne odajući se svojoj ljutnji i ponovo prostrijeli čovjeka na zadnjem sjedištu svoga auta...

*

Snijeg nije prestajao padati. Krupne pahulje u svijetljećem zagrhlaju farova milovale su šoferšajbu, a onda zamahom brisača u mraku zauvijek nestajale. Baš kao Bejtula, poslije svakog *belaja*³⁶. Jedino ritmičko udaranje lanaca o blatobranu na prednjim točkovima auta remetiše tišinu koja se ispriječila između reportera, šofera i povratnika. Prva dva putnika zadubljena u svojim mislima, treći u svojim snovima. A da li ih je imao? To Bejtula najbolje zna. Jedino je sigurno da ni reporter, a ni vozač, neće nikada saznati što je to natjeralo da na njegovom licu poteče potok suza.

- Izgleda da ni u snovima nema mira ? - reče reporter vozaču, koji se upravo spremao da zaustavi svoje vozilo.

Bejtula nije otišao pravo svojoj kući, svratio je u kafić, ali je znao da se uljudno zahvali na vožnji. Druge večeri u njegovoj kući zasijala je sijalica. Njeni zraci su se, poslije toliko godina, ponovo probijali kroz probušene blokove svoje hladne sobe i padali na vodu u koritu ulične česme. Sutradan je, kažu, klanjao *Bajram*³⁷

³⁶*belaj* – nesreća, peh

³⁷*Bajram* – Najvažniji islamski blagdani su bajrami: ramazanski i kurban bajram i njih obilježavaju svi muslimani u svijetu.

u džamiji. Obukao novi sako, nove cipele, hedija nečija, i zauzeo mjesto u *safu*³⁸. Bio je vrlo ozbiljan i skoncentrisan na *namaz*³⁹...

- Čestit neka ti je Bajram, Bejtula! - veselim glasom reče reporter ulazeći u njegovu hladnu sobu.

Ponovo je na njegovom licu, punom ožiljaka, potekao potok suza. Zagrljše se... Bajram se tog jutra završavao, reporter bješe njegov jedini gost, a jedna lasta ne čini proljeće u njegovoj duši...

februar, 2001.

³⁸*saf* - red vjernika u namazu (molitvi)

³⁹*namaz* - molitva kod muslimana, najznačajniji vid ibadeta. Namaz je farz, obaveza strogo naređena od Allaha, dž. š. molitva sastavljena od različitih pokreta i radnji koji su u namazu i propisane, poput ruku'a, sedžde, uključujući i učenje Kur'ana.

BIJELI GOLUB SREĆE

Uronjen mislima negdje u dubini svoje duše, Miralem sjede na travu ispod guste hrastove krošnje u sredini duge Ljubinjske poljane koja je ličila na beskrajno plavo more. Pred njim se u ovom trenutku isprijedio samo jedan cilj, sa jednim, jedinim pitanjem:

“Kako da izliječi sina-jedinca, dvanaestogodišnjeg Sabahudina, od opake i neizliječive bolesti?”.

Ljekari su pokušavali više od šest mjeseci, borili se, davali sve od sebe što je u njihovoj moći, a onda i oni sami digli ruke. Crna sudbina povijala je njegova nejaka pleća, a srce mu sve više stezala. Grozničavo je u mislima pretraživao svoje skrivene i daleke “svjetove” u nadi da će naći rješenje da spasi svoje voljeno dijete. Prijatna hladovina velikog hrasta, čije su se goleme, guste, grane nježno njihale blagim naletom povjetarca, propuštala je sunčeve zrake blago milujući čovjeka izgubljene nade na ivici da utone u duboki san...

... U nekom polusnu, čudnom stanju svijesti, kada je čovjek na ivici sna i jave, u nekom *rem*⁴⁰ stanju duše, Miralem osjeti da

⁴⁰ *rem* -mozak je u ovom stanju veoma aktivan uprkos činjenici da se odvija proces spavanja. U EEG zapisu mogu se vidjeti brojni alfa i beta moždani valovi koji su tipični za budno aktivno stanje i zbog toga se ovo stanje sna naziva i paradoksalni san. (Izvor: „Anatomske, histološke i biokemijske osnove spavanja i snova“, Fekete Petar, diplomski rad, Zagreb 2020.

ga nešto podiže, te naglo otvori oči. Pred sobom ugleda samo nebo i treptavu svjetlost dalekih zvijezda, a nebo plavo je odisalo sa nekom tajanstvenom dubinom. Neko, ili nešto, držalo je njegovu ruku, te se silno uplaši. Osvrne se i ugleda nekakvo “svjetlosno biće”, dok su u međuvremenu neopisivom brzinom letjeli nepoznatim, a čudnim i tajanstvenim, kosmičkim prostranstvima.

- Ne boj se! – reče “biće od svjetlosti”, kao da je pročitao njegove misli. - Vodim te do “kosmičke inteligencije” koja će ti pomoći da tvoje dijete ozdravi, jer znam da je to tvoj san i zato budi strpljiv i slušaj me pažljivo.

Još uvijek vidno uzbuđen od straha onim što se dešava, Miralem nemajući kud pristade. Ljubav prema djetetu tjerala ga je da savlada i taj strah od nepoznatog, strah od situacije koja je njemu sasvim bila čudna i neobična.

Pogleda unazad...

U daljini, duboko u kosmosu, naziralo se nebesko tijelo poput plavog dječijeg klikera. Što se više udaljavao, njegovu su dušu sve više stezali zebnja i strah koje nije mogao nikakvim riječima opisati.

- Tačno, to je tvoja zemlja i dom tvoje duše – reče njegov nepoznati i tajanstveni “saputnik”. - Vi ste tamo radi patnje i učenja, ali doći će dan kada ćete je napustiti. Naravno, u zavisnosti koliko je koja duša uznapredovala u učenju. A ti, zapamti, putniče moj! Ljubav je “gorivo” da bi se od nje odlijepio. Tvoja ljubav prema djetetu, koju je zračio tvoj um, daleko je prodrla u naše svjetove. Mi smo je iz tog razloga prihvatili kao sopstvenu. Bila je tako jaka, tako istinska, da i nismo željeli da se

ugasi poput dogorjele svijeće. Pratili smo tvoj um, tvoju ogromnu ljubav, tvoju tugu i iskrenu želju za ozdravljenjem. To nas je jako dirnulo, vjeruj. Svako će svojim ponašanjem pronaći svoj svijet, bio taj svijet dobar ili loš - nastavi sa objašnjavanjem “biće od svjetlosti”.

Glas mu je dolazio sa svih strana, jasan i razgovjetan, iako “biće” nije otvaralo svoja usta. Miralemu je to izgledalo jako čudno i neshvatljivo, potpuno strano. Htio je da upita, ali ga “biće od svjetlosti” prekide:

- To je telepatija i mi sada “razgovaramo mislima” – objasni njegov saputnik, a Miralem ostade u čudu zbog njegovih pročitanih misli. – Kada tvoja duša bude na većem evolucionom stupnju, bićeš u stanju da to shvatiš. Ključ za to je ljubav. Ljubav, ljubav i samo ljubav. Ne samo prema svome djetetu, već i prema svakom živom stvorenju, i kako vi kažete i prema neživoj prirodi, dakle, i prema biljkama i predmetima. I kamenje treba da ti je drago, jer i ono ima svoj smisao postojanja za koje ti i ne znaš.

Miralemu je bilo teško da shvati svoje putovanje i brzinu kojom se sve to, nepreglednim prostranstvima kosmosa, odvijalo. Imao je dojam da susreće zrake koje mu dolaze od dalekih i nepoznatih zvijezda sa suprotne strane crnog kosmosa...

*

Nedugo zatim, on se sa svojim “kosmičkim vodičem” nađe na prelijepoj obali neke bijele i pjenušave rijeke iz koje je, činilo mu se, dopirala neka opijajuća arija. Mješajući se s talasima pjenušve rijeke topila je bol u njegovom srcu, dok se miris

jorgovana širio nepreglednom ravnicom uz rijeku, načičkane bijelo-srebrnim cvjetovima i mnoštvom plavih jorgovana. U susret je dolazilo biće okupano prejakim i dugim bojama koje su se širile daleko od njega.

- Nemoj se bojati, ta svjetlost je njegova aura⁴¹! – reče “biće” držeći ga još uvijek za desnu ruku i dalje lebdeći iznad tog prekrasnog ambijenta, zatim raportira dolazećem “biću” u čiju svjetlost Miralem ne mogaše dugo gledati.

- Ovo je taj čovjek čija se ljubav prema svome djetetu prelamala poput zategnute strune na harfi, našim svjetovima – raportirao je Miralemov “vodič” “biću sa velikom austom”.

- Da li je još uvijek tako jaka? – upita, i ako je Miralem osjećao da pristiglo “biće” obavijeno dugim bojama, iz kojih blještaše srebrni zraci - sve zna. Kao “bujica” navru mu suze i zaplaka, jecajući poput petogodišnjeg djeteta, a zatim tiho prošaputa:

- I jača, nego ikada...

- Ovo je test za tvoju napaćenu dušu – reče “biće s velikom svjetlošću” i pokaza mu mrtvog bijelog goluba. - Ukoliko ga snagom svoje ljubavi oživiš, bićeš u stanju da iscijeliš svoje dijete, u protivnom, tvoje su šanse male, ili nikakve.

Miralem osjeti neopisivu bol i tugu prema toj bijeloj, beživotnoj ptici i sve bi dao da ona sada poleti. Čudno, do sada sve to nije ni primjećivao. Počeše mu odjednom navirati

⁴¹ *aura* - u parapsihologiji i spiritizmu aura je suptilno blistavo polje zračenje u više boja koje okružuje osobu ili objekt poput plašta ili aureole koje se može vidjeti „trećim okom“, ili, kako vjeruju neki naučnici, snimiti je Krilijanovom metodom.

sjećanja. Čak je mogao kao na filmskom platnu posmatrati scene iz prošlosti. Sabahudin, njegov sin je praćkom često tamanio bijele golubove, doduše, posljednjih godina je prestao da to čini zbog njegove stalne grdnje i ljutih upozorenja da to više ne čini.

Za razliku od svoga sina, Miralem je volio i dobro se ophodio prema svim životinjama, pogotovu je jako volio golubove. No, ljubav koju mu je sada uputio ne može se uporediti nikakvim ovozemaljskim mjerilima. Primijetio je neizmjernu pomoć u njenom jačanju od strane "svjetlosnih bića". Vidio je kako "energiju ljubavi" kanališu kroz njega, a zatim usmjeravaju je golubu koji se počeo micati. Što se više micao, to je više osjećao želju da poleti. Boje raznih nijansi kupale su bijelu pticu. Začas ona oživi, te poleti i spusti se na njegovo rame. Osjetio je kako i ona "plače".

I "plakali" su zajedno neopisivo srećni...

- Iskrena ljubav izbija iz tebe, čovječe moj! – reče "svjetlosno biće", pa nastavi:

- A sada se vrati dolje i budi sretan što si naučio jednu važnu lekciju o evoluciji duše. Znaj, da i golub na zemlji ima svoj cilj?! A, i mrav kojeg ponekad nesvjesno nogom zgaziš ima isto svoj cilj. Taj cilj je svima isti - oslobođena duša koja putuje Bogu. Zapamti to! Kao što i sam znaš, tvoj sin je često prekidao njihovu školu u "ranim razredima evolucije." Kao biće na većoj evolutivnoj razini to nije smio – zaprijeti "biće sa ogromnom aenom", a zatim velikom brzinom udalji se sa mjesta susreta...

*

Sav sretan što je bijeli golub oživio, zaboravio je na trenutak svoga sina. "Svjetlosno biće", koje ga je ovdje "dovelo", stisnu njegovu ruku i velikom brzinom "odvede" ga "dolje", na isto ono mjesto, ispod hrastove guste krošnje. Potom je vidio kako se ono udaljava i osjeti prazninu zbog toga. Uhvati ga neka tuga, ne znajući šta mu se stvarno događa...

Sunce je već odavno prešlo svoju najvišu tačku na nebu, neumoljivo je plovilo ka bakarnozlatnom zapadu. Bio je potpuno svjež, i osjećao je da mora hitro svojoj kući i više nije imao volju da traži ljekara. Znao je da je to posljednje davljenikovo "hvatanje za slamku". Bol mu je cijepala srce pri pomisli da će izgubiti svoje dijete. Ali, neka nevidljiva sila gurala ga je da se vrati doma...

*

Vrata se odškrinuše. Dijete poslije jedanaest mjeseci ležanja u krevetu, potrča mu u zagrljaj.

- Babo, doletio mi je bijeli golub i "dao" lijek. To je isti onaj golub kojeg sam prošlog ljeta odstrijelio mojom novom praćkom. Znam, moja ga je duša prepoznala. Ali, babo moj, mirisao je na jorgovane u najljepšem cvatu – pojasni dječčić razloge svoga iznenadnog ozdravljenja, dok ga je babo začuđeno slušao i jednako grlio i plakao od sreće. Zagrli oca još čvršće, a potom radosno opisa dirljiv susret sa bijelom pticom:

- Prišao mi, otvorio kljun i prosuo neku tečnost na moje usne. Babo, moj! Jeza me hvata, koliko sam griješan prema

njemu bio – ispiča svoj doživljaj mali Sabahudin i briznu od neizmjerne sreće u plač koja je radosno kupala njegovo srce.

- Ako se iskreno kaješ i ponizno moliš Boga, sine moj, i uzput voliš ih, i voliš sve stvoreno na ovom dunjaluku, ti si spašen. Kao što si i danas spašen. Neka je slava i hvala samo Njemu, djetu moje – reče njegov babo i od sreće i on još jače zaplaka.

I dok se bijeli golub udaljavao na horizontu - otac i sin su dugo ostali zagrljeni u dvorištu koje je odjednom počelo da ponovo dobija svoj smisao postojanja. Obojica su dugo mirisala na jorgovane u najljepšem cvatu, pogledima ispraćali bijelu pticu koja se miješala sa plavetnilom neba, a potom pretvorila u daleku tačku koja se rastopila u bijelim oblacima.

avgust, 2003.

ČEKAJUĆI BABA

Zulejhine nekadašnje lijepe i krupne oči, boje rascvijetalih ananasa, izgubiše svoj nekadašnji sjaj. Vragolastu živost zamjeni ispucalo lice i duboke brazde koje joj natovariše još petnaestak godina više. Medicinska sestra u "prinudnoj penziji" s dimijama boje višnje danas sagorijeva na putu dugom kao vječnost. Možda i zna da je to put "izgubljene nade", nade koje su odavno iščupane iz njenog srca. Ali, njeni koraci su i dalje čvrsti, a hrapav glas odaje njenu žilavost, čvrstinu duha i upornost po kojoj ćete prepoznati ovu četrdesetšestogodišnju Župljanku...

*

A, ona je i ovdje, čak tu sa nama. Ali i tamo u kasarnama *KFOR-a*⁴², u kancelarijama Međunarodnog Crvenog krsta, *UNMIK-a*⁴³, *UNHCR-a*⁴⁴ i u raznoraznim humanitarnim organizacijama. Svima, uvijek postavlja isto pitanje:

⁴²*KFOR - Kosovo Force* - Snage na Kosovu uvedene 1999. poznatije pod engleskom skraćenicom KFOR, predstavljaju međunarodne mirovne snage pod vođstvom NATO-a čiji je zadatak čuvanje reda i mira.

⁴³*UNMIK* - Privremena civilna uprava na Kosovu pod rukovodstvom Ujedinjenih nacija. Misija je osnovana 10. juna, 1999. Rezolucijom 1244 Savjeta bezbjednosti.

⁴⁴*UNHCR*- United Nations High Commissioner for Refugees - primarni cilj je zaštita prava izbjeglica i danas je jedna od ključnih svjetskih humanitarnih agencija.

- Gdje mi je muž?

A, oni "gluhi", vrte glavom, nemaju snage da je pogledaju pravo u oči. Ne od straha da će ih pročitati, uhvatiti lažljive poglede ili, ne daj Bože, da će ih otkriti, nego zato što nemaju hrabrosti.

Držeći za ruku jedanaestogodišnjeg sina Emina samo, uporno, po ko zna koji put, postavlja drugo, pa treće, pa četvrto pitanje:

- Šta je moj muž skrivio? Kome je što našao učinio? Koga je povrijedio? Možda zato što je volio svoj život, svoju porodicu i vjerovao ljudima...?

I stalno dobija isti odgovor koji ne bi zadovoljio ni gluhonijeme, a kamoli ženu skrhanu bolom, umornu od pitanja tragajući za kidnapovanim mužem.

*

A, mali Emin svo vrijeme misli da mu je babo negdje na pečalbi, u Njemačkoj. Da će mu, pri povratku doma, donijeti đerdan raznobojnih *gurabija*⁴⁵ od adže što selom često vodi natovarenog magarca sa licitarnim srcima, gurabijama i šećerlamama. A, "Adžo gurabija", kako ga vragolasta djeca prozvaše, ponekad prođe pored njegove kuće, na samoj desnoj strani Bistrice u Mušnikovu. I dalje čeka da mu babo kupi jedan, da ga "metne" na vratić, da potom kao vjetar protrči selom i uvjeri svoje drugove da mu se vratio.

⁴⁵ *gurabija* – vrsta kolača spravljena od brašnja, šećera i boje.

Emin bi uvijek gledao u majčine krupne oči, pa u ljude koji samo vrte glavom i čiji govor ne razumije. I tada, prije tri i po godine, kada mu je baba za rođendan obećao mali lančić i bicikl s kojim bi išao u školu...

I dalje ne razumije;

- Aj bre, nane, *k'd*⁴⁶ će dođe?

- Će dođe, žimi ti, će se vrati...!

Četvrta je godina kako "Adžo-gurabija" sa magarcem prodaje gurabije, prolazi pored Eminove kuće i viče:

- Ajde gurabije, gurabije slatkeee! Medeneeee!

A, njegovog babe nema... Zašto? Zato što se njegovo ime, zajedno sa još tri i po hiljade drugih imena, nalazi u ⁴⁷"*Knjizi nestalih*", na stranici stodesetoj, izdatoj od strane Međunarodnog komiteta Crvenog krsta...

*

Mjesec juli je te poslijeratne 1999. godine završavao svoju "vrelu misiju". Njegov posljednji dan se uselio i u Rečanima, gdje poslijeratni ekstremisti vrše torturu nad nezaštićenim, nedužnim, stanovništvom u Župi. Jedino Bistrica nije pridavala značaj strahu. Neumitno je tekla ustaljenim tokom valjajući kamenje i noseći pijesak ka drevnom gradu na zapadu, Prizrenu, dok je sunce neumoljivo prkosilo svojom snagom visoko iznad

⁴⁶ *k'd* - kada

⁴⁷ *Knjiga nestalih* - prema podacima Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, od početka 1998. na Kosovu je evidentirano više od 5200 nestalih lica. Sudbina njih 3587 ostaje nerazjašnjena.

vijenca Šar planine. Nje se ne tiče što u jednoj rečanskoj kafani, jedan krupni brka sa društvom ispija svoje omiljeno piće, sluša njene talase brze što se utrkuju na putu ka vječnosti. I on, kao i mnogi švicarski penzioneri, u dokolici provodi svoje slobodno vrijeme u svom društvu za stolom.

Vrane, te crne ptice, kažu od vajkada ljudi, donose nesreću. Visoka jova na istočnoj strani kafane, što se korijenjima hladi u talasima rijeke, načičkana je s stotinama tih zloslutnica.

- Hmm... Ne piše nam se dobro! – reče sedamdestrogodišnji starina, naslonivši se lijevim pazuhom na štaku, pogleda uprtih ka visokoj jovi s pocrnjelom krošnjom od prisustva zlosutnih ptica.

Potom ispravi se, zamahne štakom i one kao po komandi "prnhnuše". Zaglušujućim gakanjem odletiše ka zapadu, praćeni pogledom starine sa štakom. Sve do posljednje koja se kao i ostale, "rastopi" u modroj boji neba.

*

I ovaj vreli junski dan, kao i mnogi ispred, ispraćao je statiste koji žure da odigraju svoje role na životnoj pozornici ovoga svijeta... U seoskoj kafani pored asvaltnog puta uđoše neki u crnim košuljama, nepoznati zli ljudi. Ljudi koji također vrte glavom, ali i streljaju očima. Jedan takav pogled "ustrijelio" ga je dok je prinosio ustima posljednju čašicu pića.

- Bujrum, hoćete li nešto popiti? – širokogrudno pozva Eminov otac nepoznate goste.

- Evo ga, on je! - vikali su. - On je surađivao sa Srbima!

Čudno, čak nije primao ni njihovu penziju. Volio je ljude bilo koje nacije i vjere, a nije bio svjestan da oni mogu biti preobučeni u vučju kožu. U stvari, u vampire kojima ne smeta sunce i ne čekaju noć da se pojavi pun mjesec da bi zgrabili žrtvu. S umišljajem da je cijeli svijet njihov, kao i svi ovozemaljski insani, ali i Božji zakoni, ti zli ljudi zgrabiše krupnog i dobroćudnog brku, silom ga uguraše u njegov auto.

I to zauvijek...

Zulejha i tu svraća, držeći za ručicu malog Emina, i stalno pita vlasnika kafane i društvo za stolom:

- Gdje mi je muž?

A svi oni za kafanskim stolom još uvijek "pjevaju istu pjesmu":

- Neću da te gledam!

- Neću da te slušam!

- Neću da ti kažem!

Gluhi, nijemi i slijepi su, nikako da se osvijeste...

*

Sve me to podsjeća na "tri majmuna", gipsanu figuricu sa pijačnih tezgi koja izaziva dječiji smijeh. Kako i ne bi, kada jedan majmun pokriva rukama oči, drugi uši, treći usta, a na bijelom postolju crnim slovima ispisano:

"Neću da te gledam!" - "kaže" onaj koji pokriva oči.

"Neću da te slušam!" - stoji napisano ispod majmuna sa rukama pokrivenih ušiju i, naravno, i ispod onog koji pokriva usta:

"Neću da ti kažem! - čini se kao "najglasnije" izgovara.

I mali Emin ima ovu figuricu i stalno je uporno pita:

- Gdje mi je babo?

- Će ti dođe, žimi ti, će ti dođe! - odgovara, po navici, njegova mati, misleći da joj se dijete obraća.

Dječčić bi, po običaju, naslonio tanki prstić na prozorsko okno i počeo da crta "tri majmuna". Sada je četvrta zima kako ih crta, a snijeg užurbano pada i pokriva tragove slučajnih prolaznika. Kad bi se pojavila silueta slična njegovog babe, pogledao bi majku, pa tužno upitao:

- K'd će dođe, bre mati?

- Će ti dođe, žimi ti, će se vrati - šapuće njegova mati još uvijek držeći ga za nejaku ručicu...

septembar, 2003.

DAN I NOĆ ZA BIJELU RADU

Noć se polahko spuštala... Grdosija, američki nosač aviona "Theodore Roosevelt" moćno se probijao vodama Sredozemlja ploveći ka Jadranskom moru. Na nebu ubrzo zasijaše zvijezde. Blago ljuljanje nosača tjera na san marince koji u povećerju na palubi provode vrijeme uz piće i igru karata. I dok su svjetlucave tačke koje stvara mjesečina skakutale na modroj površini mora, kapetan Gerry Willams je razgovarao telefonom sa svojom suprugom s druge strane Atlantika, negdje u *Kentuckyju*⁴⁸.

Situacija oko Kosova, te 1999. je upravo ulazila u kritičnu fazu. Američki nosač aviona "Theodore Roosevelt" uplovio je u Jadran i svojom logističkom podrškom pomagaće saveznike iz NATO-a u vrijeme bombardovanja *Jugoslavije*.⁴⁹

Kapetan Gerry, spusti slušalicu i ode na spavanje...

⁴⁸ *Kentucky* – jedna od saveznih američkih država

⁴⁹ *Jugoslavija* - Proglašenje nove države **Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca** je obavio regent Aleksandar I Karađorđević, u ime svog oca kralja Petra I - 1. decembra 1918. koja će se 1945. godine formirati u državu pod imenom **Demokratska Federativna Jugoslavija (DFJ)** (1943–1945) 29. novembra 1945. godine mijenja ime u **Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ)** (1945–1963), godine 1963. mijenja ime u **Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ)** 1963 – 1992. Glavni grad SFRJ bio je Beograd. **Savezna Republika Jugoslavija (SRJ)** je nasatala raspadom SFRJ, 27. aprila, 1992. Činile su je Sbjija i Crna Gora.

*

Rat se na Kosovu završio. Jugoslovenske vojne i policijske snage su povučene iz regiona, a najveća vojna mašinerija na svijetu – NATO, ušla je na Kosovo s mandatom međunarodne zajednice pod imenom KFOR. Kapetan Gerry, odlukom američkih vojnih vlasti raspoređen je u Uroševcu, gdje će kao mirovnjak održavati red i mir u američkoj zoni odgovornosti. Ni sanjao nije da će na Balkanu provesti vojni rok od šest preostalih mjeseci. Dani mu bijahu dugi i monotoni, ništa se naročito nije događalo. Maštao je o svom povratku u Kentuckyju, o sinu Johnu i supruzi Miriam.

Iako mu je vrijeme sporo prolazilo, činilo mu se otežalo se ko glista na kiši, bio je svjestan da mora izdržati do kraja vojnog roka. Ipak, poslije petnaestak dana dopust za izlazak u grad razbija njegovu monotonost. Lokalno stanovništvo izuzetno cijeni Amerikance. Osjetio je to na svakom koraku, pri svakom susretu.

Drugog dana izlaska u grad upoznaje sredovječni bračni par Susuri. Tradicionalna gostoljubivost ovdašnjih ljudi ne ostavlja ga ravnodušnim i on prihvata Susurijev poziv na kahvu. Prijateljstvo se rađa, kao po običaju, tamo gdje se i ne nadaš.

*

Juli, te 1999. bio je izuzetno topao mjesec. Mnogi svjetski proroci i vidovnjaci slutili su vrelo ljeto, što se i uistinu ispostavilo. Njihova tumačenja kažu da se u samoj cifri godine

krije ⁵⁰ "satanin znak 666" - obrnute devetke godine 1999. Kapetan Gerry je u povečerju, 28. jula, obišao mnoge prodavnice ne bi li našao buket svježeg cvijeća.

"Tako ću obradovati Susurijeve. Poželjeću im sretnu 32-godišnjicu braka", mislio je mladi, američki, vojnik...

Zazvonio je. U ruci je držao buket svježih plavih i žutih ljubičica. "Dan i noć" je njihovo lokalno ime. "Možda je to logičan naziv ovom cvijeću", pitao se Gerry.

- Dobro nam došli, kapetane. Uđite! - pozdravi ga raskošna plavuša, dok je otvarala gvozdenu, glomazna vrata.

Gerryju nestaje riječi. Iznenađenje ga zateknu nespremnog, skameni se. Ljepota djevojke prosto je zračila. A, osmijeh? Čini mu se da takvog do sada nije vidio.

Bisernobijeli zubi prosto su mamili poljubac, a on kao opčinjen prinese svoje i spusti na djevojačke usne.

- Ovo je za tebe - slaga Gerry i pruži joj buket svježih ljubičica.

- Oh, kako sam sretna, kapetane! Odavno mi još niko nije poklonio tako divnih "dana i noći". Zapamti!? Više volim noći, no dane, ali priznajem, nekad je bilo i lijepih dana u mom životu - nasmija se djevojka, dok je desnom rukom držala ruku 27-

⁵⁰ **Satanin znak 666 – žig zvijeri** - U Otkrivenju, zadnjoj biblijskoj knjizi, govori se o zvijeri sa sedam glava i deset rogova koja izlazi iz mora. Biblija otkriva ime te zvijeri — kaže da je to broj 666 (Otkrivenje 13:1, 17, 18). Sedmeroglava zvijer predočava cjelokupni politički sustav, koji ima vlast "nad svakim plemenom i pukom i jezikom i narodom"...(izvor: <http://samopismo-forum.net>).

godišnjeg američkog vojnika, a lijevom buket cvijeća - kojeg je dugo oduševljeno i zanosno mirisala...

*

Mjesec je polahko "klizio" vedrim nebom ostavljajući pokretne sjene drveća u dvorištu. Uostalom, to za njega i nije bilo puno važno. Bio je u društvu ljepotice u prozirnoj bijeloj haljini sa zlatnim pojašćićem na stomaku, koji vidno istakaše, ionako vitak struk, u naglašivajućim njenim oblinama. Za njim se zatvoriše ogromna vrata na oboru.

"Sami?! Ja i ona! Kakva bi to sramota bila da nas njeni roditelji vide", pomislio je Gerry, iskreno se kajući postupka koji je maloprije, na kapiji, uradio.

U spavaćoj sobi, ukusno opremljenoj, tinjalo je svijetlo crvene, debele, svijeće. Jedino je u hodniku, na bočnom zidu, gorjela slaba sijalica. Sve je odisalo na romantiku. Na neku posebnu noć.

- Rekla sam ti, moj kapetane! Više volim noć, no dan. U noći se stvaraju čuda, noći su tajanstvene, zanosne, ali i nepredvidljive. Samo u noći možeš doživjeti pravu ljubav – zastade na tren gledajući u ljubičice, a onda podiže svoj zanosni pogled ka svome gostu:

- Oh, kako si lijep! - reče blagim glasom nova i lijepa poznanica - i upita:

- Da li me možeš puno voljeti, a da čuvaš našu tajnu? - Svakako! - potvrdi kapetan. Ti si najljepše biće koje sam ikada upoznao. No, bojim se... Bojim se tvojih roditelja. Bojim se sramote koju ću doživjeti.

- Ne boj se mojih roditelja - reče djevojka. - Oni su na selu, negdje kod Kosovske Kamenice. Zovem se Rada i odavno čeznem za ovakvu noć.

Njegov pogled se dugo zadržava na njenim zanosnim oblinama, a zatim, gledajući je pravo u oči, reče:

- Molim te, reci mi, da li sanjam? Ne mogu se nagledati ljepote, a kamoli zasititi tvoje ljubavi.

- Imaćeš moju ljubav sve dok budeš čuvao našu tajnu. Zapamti to! – zagonetno nasmija se ponovo djevojka, napuklim crvenim usnama s bijelobisernim zubima mameći na neodoljiv poljubac.

A, onda?...

Vjetrić je lagahno puhao kroz poluotvoreni prozor Susurijeve spavaće sobe milujući mlade ljubavnike u njihovoj zanosnoj igri. Radina bujna i plava kosa zaklanjala je njeno lice od mjesječevog pogleda. Kao da se stidjela. Njen zanosni ritam natjera kapetana da zaboravi na svoju Miriam i na Susurijeve. Uživao je u strastvenom zagrljaju raskošne plavuše...

Napolju je odavno prestao žagor prolaznika. Policijski čas je na snazi. Skoro je dva sahata iza ponoći.

- Trebao sam odavno bitu u svojoj jedinici - zabrinuto promrmlja kapetan gledajući na zidni sat kojem se klatno njihalo u pravilnom ritmu...

*

Djevojka Rada uz oprez lagahno otvori oborna vrata. Ipak, zahrđale šarke zaškripaše... Na rastanku poljubi kapetana i upozori ga još jednom da ne odaje nikom njihovu tajnu. Reče mu

da ovu noć čuva i zadrži je samo za sebe, da je prigrli vječno u svom životu.

I vrata obora se zatvoriše...

U džipu, nedugo, na putu ka kasarni, brujanje motora natjera ga na brigu:

"Kako ću sada u bazu u ovo gluho doba noći? Kazniće me. Bolje je da sačekam jutro i nekako se snađem", premišljao se američki kapetan, pa za par sekundi okrene svoj džip u suprotnom pravcu. Dugo je zvonio na vrata svojih poznanika.

"Zvono se čak do ovdje čuje. Moja Rada vjerovatno čvrsto spava poslije naše ludo provedene noći?..."

Uzalud je buljio u zvonce. Vrata ostadoše zaključana, te riješi da ostatak noći provede u maskirnom sivom vojničkom džipu. S jedne strane plašio se vojne odgovornosti, a s druge maštao je o ponovnom susretu sa prelijepom Radom koji će se dogoditi već sljedeće noći. I tako, zaredom nedjelju dana...

*

I te sedme večeri, kao po običaju, odveze se do prelijepo Rade. Ispred glomazne kapije zaustavi džip i zazvoni. Skoro je zaboravio na bračni par Susuri kada ga oni radosno pozvaše da uđe, nakon što se glomazna vrata otvorila. U njegovu čast prirediše obilnu večeru. Ljubazno su se trudili da maksimalno ispoštuju svoga gosta, koji je s vremena na vrijeme šarao pogledom po prostoriji, osobito ka vratima, ne bi li ugledao svoju ljubav. Grozničavo je kidao zubima kokošje meso iščekujući taj susret. Žudio je da se ona pojavi!... Ali, ona nije došla!? Nije bilo ni njegovih plavih i žutih ljubičica u vazni na stolu dnevne sobe.

"Gdje je, Rada?", pitao se, a onda se obrati svojim ljubaznim domaćinima:

- Zar neće za istim stolom večerati i vaša ćerka? - upita grozničavo kapetan.

Gospođa i gospodin Susuri začuđeno se pogledaše, a na licu im se začas pojavi blijedilo.

- Nemamo ćerku, kapetane. Bez djece smo u braku već 32 godine.

- Ali... - počeo je da muca kapetan - gdje je ona plava djevojka imena Rada? Gdje su moje ljubičice iz vazne?...

Rada se, jednostavno, nije pojavila?! Ni poslije nekoliko uzastopnih večeri...

Smjenjivali se dani i noći, ali se smjenivalo i ponašanje mladog kapetana...

*

Kapetan Gerry je skoro zaboravio na pozive s one strane Atlantika. Njegova žena ga i pored upornog telefoniranja nije "dobijala". Gerry je polahko, ali primjetno vehnuo poput onih plavih ljubičica bačenih na vrelom julskom suncu... Jednog dana smogne snagu i odluči posjetiti ljubazne Susurijeve. Bio je uobičajeni julski, ništa poseban, dan. Kao i svaki drugi dan na kraju mjeseca ustupiće i on mjesta nekim drugim danima u stroju mjeseca avgusta... Vrijeme ima svoje spoznaje, pa ponekad izbac i svoje nedokučive tajne. Tako i bi i ovog ljetnjeg dana, na kraju mjeseca jula.

Primjetivši očaj u očima američkog prijatelja, gospodin Susuri ipak odluči da "otvori" svoju dušu:

- Žao mi je, kapetane. Sigurno ste vidjeli sablast. Duh neke djevojke se ovdje često pojavljuje, no zabrinjava me ono sa vašim buketom. Vjeruj, nismo primijetili vaše ljubičice u vazni dnevne sobe, sve je na svome mjestu kao prije našeg odlaska na selu. Vjerovatno da nešto nije u redu sa vašim pamćenjem, možda ste sanjali, dragi moj prijatelju.

- Ta, nisam dijete! - skoro ljutito reče kapetan. - Buket je bio namijenjen vama za godišnjicu braka, ali sam ga poklonio toj djevojci koja me je sačekala na kapiji.

- Tačno je, kapetane, da se duh plave djevojke ponekad pojavljuje i viđa u našoj kući. Njena pojava počinje tamo - reče gospodin Susuri i pokaza rukom na staru kućicu s druge strane dvorišta i doda:

- Ehhh, pa mi smo na tu sirotu djevoku, čija nesmirena duša luta ovim svijetom, već navikli. Živimo, a da je ne primjećujemo, kapetane. Ona u svom svijetu, mi u našem...

*

Kapetan Gerry, kao opčinjen, ustade i pođe s namjerom da pretraži tu staru kućicu. Otvorio je mala drvena vrata, popeo se starim, drvenim i klimavim stepeništem gore, na sprat. Osjetio je neku sablasnu atmosferu. "*Šiše - tavan*"⁵¹, urađen u starom turskom stilu i *dolapi*⁵² u izdubljenim zidovima potsjećalo ga je

⁵¹ *šiše- tavan* – tavan od drveta, turski stil sa duborezima.

⁵² *dolap* – izdubljena polica u zidu sobe sa drvenim vratancama koje služe za ostavu.

na davno minulo vrijeme. Sjeo je na *minder*⁵³, pogleda uprtih u prazno pokušavajući naći odgovor.

Uzalud... Sem gomile starih stvari i vrijemešnjog bakarnog đuguma, u dolapu s lijeve strane zida, ničeg nije bilo. Na zemljanom podu, u jednoj prostoriji bijahu precizno sazidana, izrezana, drva za ogrijev. U drugoj, alat gospodina Susurija, također lijepo spremljen i poredan na daskama zakovanih na zidu, što svjedoči njegovu pedantnost.

- Nisam valjda lud da ganjam sablast? - tiho reče kapetan Gerry spremajući se da napusti kućicu.

- Moj otac ju je nakon rata na Kosovu kupio zajedno sa imanjem koje vidiš, nismo je srušili. Srbin, od kojeg smo kupili sve ovo, još je neko vrijeme stanovao u njoj.

Sjećam se da je pričao o svojoj ćerki, izvijesnoj Radi. Govorio je o njenoj nadnaravnoj ljepoti i preranoj smrti, poslije toga je uvijek dugo plakao - rekao je gospodin Susuri, dok je njegova supruga budno pratila njihov dijalog.

- Rada?! - uzviknu kapetan, kao ošinut korbačem od najdeblje bivolje kože. Ta djevojka se baš tako zove... Nisam, valjda, se nedjelju dana družio i vodio ljubav s duhom izvjesne Rade? O, Bože! Šta se to sa mnom zbiva?

*

Kapetan Gerry tvrdo odluči da radi na rasvjetljavanju ovog, po njemu jedinstvenog, slučaja. Preko svog prijatelja Roberta

⁵³ *minder*- klupa sa sunđerima u vidu današnjeg ugaonog kompleta za sjedenje.

angažuje jednog poznatog *parapsihologa*⁵⁴ iz savezne države Washington. Parapsiholog Rony je preko svog *medijuma*⁵⁵ "kontaktirao" sa duhom dotične djevojke:

- Pozdravljam moga kapetana, moju nesuđenu ljubav. Žalim što nije mogao čuvati našu tajnu, a upozorila sam ga. Ali, neka ne očajava, mi ćemo se ponovo sresti. Naši se životi ukrštaju poput sitnih puteva na mravinjaku. Možda mu se javim u snu, možda na javi, ili u nekom drugom životu. Svejedno... Moja ljubav tinja i nikad se neće ugasiti - rekla je Rada kroz usta medijuma koji je promjenio glas i ličio na Radin.

Kapetanu se digla kosa na glavi, a i ostalima. I pored straha osjetio je radost što je ponovo "čuje". Nekako mu je ušla u srce i neda je iščupati.

- Odnijela sam tvoje ljubičice u znak uspomene na tebe. Njih ću zadržati, a ti, kapetane, ponesi moju "Bijelu Radu", to je ime moje. Naša je tajna otkrivena, žao mi je zbog toga. Mene ćete naći tamo - i medijum rukom pokaza mjesto u strehi između stare kućice i komšijske zgrade.

- Žao mi je, kapetane. I ne očajavaj... - bile su posljednje "Radine riječi" kroz usta medijuma koji se u tom trenutku počeo buditi iz dubokog transa.

⁵⁴**parapsihologija** – nauka o nadnaravnim dešavanjima. Parapsihologija je u nekim zemljama ozbiljna nauka koja uz pomoć drugih nauka objašnjava fenomene, pojave koje do sada nisu bile opisive dosadašnjim oficijalnim naukama. **Parapsiholog** – stručnjak parapsihologije.

⁵⁵**medijum** – hipnotisano lice (ili nekim drugim izazvanim transom) s kojim "vidi astralne (duhovne) svijetove i komunicira sa nevidljivim bićima".

- Eto, gospodine Gerry. Brzo ste riješili ovu tajnu - zadovoljno reče gospodin Rony, iznenađenom kapetanu čije lice poprimi blijedu boju...

*

Po nalogu američkog parapsihologa mala ekipa se odmah latila posla. Na označenom mjestu počeli su kopati. Nedugo zatim, pijuk u rukama gospodina Susurija tupo udari u neku mehkanu stvar. Bila je to daska mrtvačkog sanduka koja se otkrivala ispod vrha pijuka. Ljudi iz ove male ekipe se međusobno pogledaše.

Njihovi pogledi govorili su sve...

A kada se ljudi pribraše od iznenadnog čuda, drhtave ruke Susurija pažljivo otvoriše drveni sanduk. Zaprepašćenju nije bilo kraja!?

U njemu je još uvijek titrao, neki zadovoljni, osmijeh plave djevojke anđeoske ljepote. Činilo se da spokojno spava i čeka trenutak da je neko i samo šapatom probudi. Netaknuta u bijeloj haljini, svježja, kao da se maloprije uspavala. Na usnama joj je neprestano titrao taj zagonetan osmijeh, a na njenim grudima ležale su, još uvijek, sviježe plave ljubičice, dok je žuti dio buketa polahko vehnuo.

"Noć živi, a dan se počeo polahko topiti, iščezavati?!", razmišljao je kapetan i sve ga nešto tjeralo da sjedne, i uzme

Skamenjena od iznenađenja mala se ekipa dugo nije mogla oporaviti od trenutnog šoka. Hladne kapljice znoja tekle su niz lice mladog kapetana, ali i niz Susurijevog i njegove supruge.

Jedino su parapsiholog i njegov medijum mirno posmatrali proces otkopavanja, oslonjeni o zidu stare kućice.

- Kapetane, uzmite tu "Bijelu Radu" iznad njene glave. Obćali ste joj... Uzmite je kao uspomenu na ovu sirotu i lijepu djevojku - molećivim glasom obrati se Rony mladom amerićkom kapetanu.

Gerry se sagnu i dohvati strućak "Bijele Rade". Osjetio je da će se svom svojom težinom srušiti na djevojaćko beživotno tijelo. Jedva je smogao snage da se podigne.

- Otkud se stvorio ovaj cvjetić Bijele Rade? - reće kapetan, obćavši da će ga zadržati za uspomenu i pomirisa punim plućima. Ućini mu se da još uvijek osjeća njene nabrekle usne, a miris Bijele Rade razliježe se dvorištem.

- Pretpostavljam da njen otac nije imao hrabrosti da je dostojno sahrani u to vrijeme, neposredno poslije rata. Gradom su harali ekstremisti, pa je svoju kćer sahranio na svom imanju, daleko od oćiju - pojasnio je svoje vićenje ove neobićne situacije domaćin Susuri, pa je završio rijećima:

- Sirota djevojka! Zaglavila se između svjetova, ovog našeg i onog njenog, duhovnog. Nadam se da će njena duša, napokon, naći svoj smiraj kad je ljudski sahranimo.

I dok ju je kapetan žaljećivo gledao, primijeti da njen leš polahko gubi svoju anđeosku ljepotu, te nestade mu želja da je i dalje gleda. Za sahat vremena već je naglo propao, što je stručnjak za parapsihologiju protumaćio posljedicom prirodnog raspada u dodiru sa vazduhom.

Ipak, kapetan Gerry ponese cvjetić "Bijele Rade" preko Atlantika, a sa njim i jedno neobično životno iskustvo. Zagrljaj supruge Miriam, i sina Johna, vraća ga u stvarnost...

juni, 2001.

IZGUBLJENA SREĆA

Vrijeme bješe nikakvo, godina *jalova*⁵⁶. Kukuruzišta na ispucalnoj zemlji, otvorenih, žednih usta vapiše za kišom. Glad uporno, čvrsto je stezala. Kao da se izmješao sjever sa jugom. Izobilje sa bijedom.

Svakako, priroda ne zna za poraz, ona izlazi uvijek kao pobjednik. Ni jedan *insan*⁵⁷, životinja ili biljka ne bi pošteđena velikih suša tih godina, kakvih ne pamte ni najstariji ljudi u Župi. I užeglo sunce svojim vrelim vjetrovima davaše *fursat*⁵⁸ snagu i poput *pastuva*⁵⁹ u preriji nezadrživo je pustošilo usjeve na svome putu, sa juga ka sjeveru. Nemaše ni poja šarenih zebi, ušutkao se bio i nestašni kos...

*

Tri "godine gladne" ...

Prodoše...

Tiho u crnini...

Graktanje gavrana, vrana i čavki u potrazi za hranom para sinje nebo. Bejadin Bajo, osjeti treptaj užeglog vazduha koji mu zamuti vid. I dok mu se uši ljušte od jakog sunca polahko puzi uz

⁵⁶ *jalova* - neplodna

⁵⁷ *insan* - čovjek

⁵⁸ *fursat* (tur.)- zgodna, prilika, prigoda, pravi trenut...

⁵⁹ *pastuv* - je naziv za rasnog konja

strmu liticu tražeći požutjelu koprivu, ili da Bog dâ *nafaku*⁶⁰ i *nađe* kakvo jestivo korijenje. Ali, tragovi suše su užasni - rijetki su listovi suhe i požutjele koprive, a korijenje kao da je u zemlju još dublje pobjeglo. Možda i zato Bejadinu Baji crijeva zacvilješe tužno.

... I djeca su utihnula u svojim koracima i čavrljanima, tuga je izvirivala iz njihovih utonulih očiju. Vedre noći nisu im dale oka sklopiti. Želudac se smanjio i sastavio, *haman*⁶¹ sa leđima. Bistre dječije suze završavale su na mokrom jastuku. Gubili su se u gladnom vilajetu, a ravnodušnost se nastanila u njihovim krhkim i iznemoglim tijelima. Duša je čekala na izlazu... Glad je ravnala noć i dan, a tama je gospodarila neimaštinom.

U tri dana Bejadin sa svojim "jatom" jeo je samo jednom, neku nezasoljenu čorbu od koprive i nekog suhog lišća ubranog na obližnjem proplanku. Odavno "*ne izlazi vani*⁶²", ni njegova žena, a ni djeca...

*

Vraćao se kući...

Sunce već odavno pliva u bakarnoj boji zapada. Zavežljaj okačen na ispucalom, starom remenu njegovog desnog kuka, ritmičkim ljuljanjem tjera ga da ubrza svoj mlitavi hod. "Blagunjavo" šuštanje suhe koprive u zavežljajčiću unosio je spokoj u njegovoj, iako gladnoj, duši:

⁶⁰ *nafaka* - sreća

⁶¹ *haman* – izgleda, čini se...

⁶² "*ne izlazi vani*" (lok.) – nema stolicu (malu i veliku nuždu).

"*Mua*⁶³ *čakar*⁶⁴ Razija, *mue*⁶⁵ desno ramo, *zn'em*⁶⁶ će *svari*⁶⁷ *ubua*⁶⁸ *mandžiče*⁶⁹. Da se kladim; i *poarna*⁷⁰ od pre tri *d'na*⁷¹", kao za sebe procijedi kroz zube, očito sretan, Bajo.

Nije ni primijetio kada je stigao. Živi đerdan, satkan od četiri djeteta, brzo se okači na vrat slabunjavog, visokog, ali žilavog brke. Radost svoje djece razgali mu mehkano srce. Drhtao je sretan. Kanuše i dječije prve suze, ko zna po koji put za posljednje tri godine gladne. Ali, ovoga puta radosnice, prepoznao je njihovu radost - donio im je, poslije nebrojanih dana - obrok!

Nešto dalje, na pragu starom, u modro ofarbanim vratima oslonjena na desni *čerčivan*⁷², Razija je krišom brisala svoje tople suze - uživajući u prizoru svoga muža i djece. Glad je odavno izbrisala radost ljudi, rijetki su ovakvi trenuci...

*

Haber dođe...

Dođe, nepozvan - ali mio...

Dajdža Sulejman našao neki dobar posao u gradu. Predlaže mu da vodi radove na izgradnji kuće, pazarene u tijesno vrijeme.

⁶³ *mua* (lok.) – moja (prisvojna zamjenica).

⁶⁴ *čakar* – plavo(i).

⁶⁵ *mue* (lok.)-moje (prisvojna zamjenica).

⁶⁶ *zn'm* (lok.) - znam

⁶⁷ *svari* (lok.) - skuha

⁶⁸ *ubua* (lok.) - lijepo

⁶⁹ *mandžiče* (lok.) – varivce (kuhano jelo, čorbica).

⁷⁰ *poarna, puarno* (lok.) – ljepše, bolje.

⁷¹ *d'na, d'n* (lok.) – dana, dan

⁷² *čerčivan* - drveni ram na vrata, ili prozoru.

Kao dobrom i već iskusnom majstoru, tridesetjednogodišnjem Baji zadovoljno zasijaše plave, krupne oči. Neka jeza poput munje prostruji njegovim slabunjavim, od gladi, iznemoglim tijelom.

- Fala ti, *dajo*⁷³ moj! Da *neje*⁷⁴ tebe...? - zahvali se i čvrsto ga zagrlji.

Suza se skotrlja niz Bajino napaćeno, borama izbrazdano, lice i pade na dajdžino rame, dugo poput bijele bradavice blješteći na staroj, pocijepanoj, lanenoj košulji. Jedino Razija primijeti, čudeći se takvoj pojavi.

"*Som zn'la*⁷⁵, ove je znak od Boga za ova naša sreća", pomisli Razija.

*

Dođe vrijeme...

Počeli radovi...

Stari Ramadan, Afrimov otac, bi zadovoljan: velika kuća nazirala se u obrisima tek započetih zidova. Čudio se presretni Bajo: "niko sem njih ne radi, rijetkih je sa ovakvom srećom u ovim jalovom godinama".

"Hvala, dragom Allahu, dajdži i gazdi", zahvaljivao je u sebi.

Ko zna po koji put, teškom mukom podiže oveći kamen i uzida u debeo zid. Znoj se slivao niz prijevremene bore umornog lica. Činilo mu se, svaka je pora nepresušni izvor. Ponekad padajuće kapljice znoja sa njegovog čela presretne lopata,

⁷³ *dajo* (lok.) – dajdža, ujak.

⁷⁴ *neje* (lok.) nije

⁷⁵ *som z'nla* (lok.) – znala sam.

istrošena mistrija, čerpić, ili kamen. A on se ne da, mlad je. Izdržaće on. Radi djece svoje...

- Allahu, dragi, *pušti jen*⁷⁶ veter i osveži nas! - skoro naglas umorno reče Bajo i podiže glavu ka nebu na kojem opazi gdje beskrajnim plavetnilom plove raštrkana jagnjad bijelih oblačića gubeći se iza prostranih i visokih planina.

Tiha, užarena nebeska kugla u zenitu neumoljivi je krivac nenasnosne žege, ali i nijemi svjedok Bajinih muka. I kako to biva u ovakvim prilikama, to samo on i njegova *tajfa*⁷⁷ znaju, ponajviše jedanaestogodišnji dječčić Zafir, vrijedni kavdžija, čije slabunjave nožice ostadoše na prečagama merdevina. *Kav*⁷⁸ mu se niz leđa cijedila sve do peta.

Bajini česti, čežnjivi pogledi ka svome djetetu dolivaše zadnje kapi gorčine u prepunoj čaši njegovih muka. Jedan je od onih koji preko svojih leđa osjeća svu surovost života u borbi za suhim parčetom hljeba. A glad uporno stegla, ne da se odlijepiti od njih...

*

Rabota, žega, glad...

I tako, opet bez reda: glad, žega, rabota...

Došlo vrijeme. Šest majstora i tri kavdžije, poslije tridesetdva dana, spremni su da predaju kuću starom

⁷⁶ *pušti jen* (lok.) – *pusti jedan*.

⁷⁷ *tajfa* (lok.) – *grupa majstora*.

⁷⁸ *kav* (lok.) – *blato, ovdje tijesto od blata i sitne slame namjenjeno za zidanje*.

Ramadanu. A on, nakrivio bijelo prljavo *keče*⁷⁹, poskakuje čas na jednu, čas na drugu nogu. Zadovoljno je kovitlao krupnim, crnim očima dajući tamnim obrvama izrazitu gustinu, a opušteni, također, gusti crni brkovi odjednom se “zadovoljno” razmaknuše:

- Aaaa... shumë mirë. Pasha Zotin, shumë e bukur. (Mного dobro. Bogami, mnogo lijepo.) - zadovoljno protrlja bradu stari Ramadan i udalji se kao po običaju desetak metara, da bi uperio pogled u novoizgrađenu čerpičaru “nasađenu“ na kamene temelje. Nije ni primijetio dolazak svoga sina Afrima.

- Lijepa ti je. Dijete ti je na putu i za dva mjeseca imaćeš, ako Bog da, sina ili kćer – obrati mu se tiho, ali radosno stari Ramadan.

Dok se *tajfa* užurbano pripremala svlačeći prljavu i od znoja mokru radnu odjeću, hodža sa Sinan pašine džamije oglasi se *ezanom*⁸⁰. Bajjo i dajdža uzeše *abdest*⁸¹, hitrim koracima pođoše da klanjaju džumu.

"Dok *klanjamo*⁸², insAllah, gazda će ni donese pare", pomisli Bajjo i na licu mu zaigra blagi i lelujavi osmijeh.

- *Adžo*⁸³ Ramadan! Neka vi je ‘*ajrlija*⁸⁴ kuća, zdravo i râtno da živite u njâ. Za alal pare - alal kuća! - reče Bajjo vrativši se iz

⁷⁹ *keče* - kapa

⁸⁰ *ezan* - Poziv muslimanima sa munara na namaz (molitvu) koji je propisan nakon Hidžre, radi zajedničkog obavljanja namaza.

⁸¹ *abdest* - vjersko čišćenje muslimana prije molitve (namaza).

⁸² *klanjati* – moliti se.

⁸³ *adžo* (lok.)- čika

⁸⁴ *ajrlija* (lok.) – srećno, sa srećom – hajrli.

obližnje džamije. Stari Ramadan, desnom rukom podiže svoju bijelu, zaprljanu kapu i reče:

- Ju jeni *Torbeshët*⁸⁵! (vi ste Torbeši). Pošteni ste ljudi i razumijet' ćete me da u ovaj vakat, u ovim tijesnim godinama, nemam para. Ali, kad meni da Bog - tada i ja vama. Ne brinite se, platiću vam...

Njegove riječi bijahu jače od kuršuma. Bajo se sruši na ispucalu zemlju, mali Zafir plačući pritrča i zagrlji svoga babu. Srce njegovog oca prestade da kuca, a njegova duša se zauvijek oslobodi tereta koji se na nju gomilao posljednjih "godina gladnih".

"*Barem da umrev*⁸⁶ najeden i doma. U *svua*⁸⁷ kuća", bila je prva misao njegovog dajdže čije izbrazdano vremešno lice poprimi tužan izgled. Bio je zašao u osamdesetu. Plakao je kao dijete...

*

A gore, negdje na Šari, život je neumitno tekao...

Godine naredale se, ohoo, poprilično...

Jedna za drugom, ko Šar planina duga...

Razija, sama sa djecom, nije dugo izdržala. Mjeseci prolaziše, godine, decenije...

⁸⁵ *Torbeši* – lokani naziv za skupinu etničke, bošnjačke, zajednice u Župi u opštini Prizren.

⁸⁶ *umrev* (lok.) – preselio, umro.

⁸⁷ *svua* (lok.) – svoja (prisvojna zamjenica).

Rat je uveliko bijesnio Kosovom, a onda *Milošević*⁸⁸ iznenada, pritisnut vojnom mašinerijom velikih sila, potpisuje mirovni sporazum. Bošnjaci u Župi se plaše ekstremnih pojedinaca, neki su već kidnapovani i ubijeni.

I dođe ponedjeljak, topli, majski 2000...

- Mirëdita, burrat! (dobar dan) - pozdravi nepoznati tridesetdvoгодиšnjak u seoskoj prodavnici koji je odnekud banuo autom dolazeći iz grada. - Gdje je kuća Bejadina Bajе?

Podavac se malo zamisli i bi mu čudno. Nije od onih koji se lahko prevare:

- Ne, nema... Čovjek sa takvim imenom, gospodine, ne postoji u našem selu - odgovori neznancu prodavac u Gornjem Ljubinju, naslonivši glavu na desnu šaku, očito zbunjen.

- Amaaa... - reče nepoznati. - Bajo je umro prije tridesetdvije godine. Čuli smo da ima žive sinove; Zafira, Asana, Adema i ćerku Mirsadu.

- Hmm... Ne... ne, nema takvog čovjeka – odgovori još uvijek zbunjeni prodavac. Zamisli se malo i nastavi;

- Čekaj, čekaj da pozovem babu svog.

Ne prođe puno vremena, prodavac se vrati držeći za nadlakticu desne ruke osamdesetpetogodišnjeg starca. Dolazio

⁸⁸*Milošević - Slobodan Milošević (1941 - 2006), bivši predsjednik Srbije i SR Jugoslavije, koji je umro u haškom zatvoru tijekom suđenja za genocid i ratne zločine počinjene na prostorima Hrvatske, BiH i Kosova u ratovima 1990-ih. Politikom počinje da se bavi intenzivnije 1983. godine, kada je izabran za člana Predsjedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije.*

je sporim i otežanim hodom, oslanjajući se jednom slobodnom rukom na drvenu jasenovu štaku. Još u hodu upita:

- *Demek*⁸⁹, tražite Bajoga? Hmmm... A, zašto?

- Duga je to priča, stari!

Starac dade znak sinu i ovaj se brzo povuče u susjednu prostoriju.

- *Zn'm*⁹⁰ koj *biv*⁹¹ adžo Bajo – reče pridošlicama starac i odmah doda:

- Ali, se plašim, *s'ga*⁹² je nikakvo i opasno vreme. Možda i *tražet*⁹³ da i *ubijet*⁹⁴, ne bi *oćav*⁹⁵ da i nosim na duša. Eee... sinko, moj. Ni došlo *nekue*⁹⁶ teško vreme - ni brat bratu više ne veruje - reče oprezno i tiho starac.

Nepoznati i dvojica njegovih saputnika zamišljeno gledahu kroz prozorsko okno:

- Ata punojnë shumë (oni mnogo rade) - reče svojim saputnicima, vidjevši na ulici kako žene konjima nose sijeno i viču na svoju djecu koja im pomažu na putu od livade do štale.

Na tvrdoj gornjeljubinskoj kocki konjska kopita pravila su jednoličnu i dosadnu ariju. Natovareni sijenom redaju se na uličnoj sceni i žurećim kaskom, tjerani prutićima djece u rukama,

⁸⁹ *demek* (lok.) - dakle

⁹⁰ *z'nm* (lok.) - znam

⁹¹ *biv(f)* (lok.) - bio

⁹² *sga* (lok.) – sada

⁹³ *tražet* (lok.) - traže

⁹⁴ *ubijet* (lok.) – ubiju (da ih ubiju).

⁹⁵ *oćav* (lok.) - htio

⁹⁶ *nekue* (lok.) – neko

momcima, djevojkama, ali ponajviše žena konje gone svojim štalama. Da ih rastovare i nanovo se vrate po sledeći tovar.

Uslijedio je dug razgovor nepoznatog i prodavčevog oca. Iskustvo iz vremena *kačaka*⁹⁷ tjera starinu na oprez. Mnogo je preturio preko glave. U vatrenom okršaju sa *Ljumjanima*⁹⁸, osujećenim u krađi njihovog stada ovaca, poginuo mu brat. Važno je za najhrabrijeg u ovoj regiji.

- Znači, *take*⁹⁹, a! Bajo *rabotav*¹⁰⁰ na vaša kuća?! Vaši *lafoj*¹⁰¹ ne l'žet¹⁰², umrev, istina je, na rabota. Eee... ka *d'naski*¹⁰³ se sećam

⁹⁷**kačak** – pripadnik Kačaćkog pokreta koji se razvio među Albancima na Kosovu i u zapadnoj Makedoniji, novim krajevima koji su nakon Balkanskih ratova pripojeni srpskoj i crnogorskoj kraljevini može se najkraće opisati prostim prevodom turske riječi **kaçak** koja označava **begunca**, a u decenijama pred propast Osmanskog carstva izraz je korišćen za odmetnike od vlasti koji su iz zasjede otimali oružje turskim jedinicama. U periodu 1908-1915. ovaj vid odmetništva je u znatnoj mjeri izgubio prvobitni smisao: za razliku od kačaka koji su, uslijed zatvaranja okolnih pijaca i gladi, **pljačkali krda stoke u Gori i na Šar-planini**, kod kačaka "novog tipa" je prevladao politički momenat, pa je u prirodi njihovog odmetništva bilo nepriznavanje bilo kakvog oblika državnog prisustva, tj. pasivan otpor prema državnim zakonima. Najčuveniji kačaci na Kosovu bili su **Azem Bejta Galica i njegova žena Šota Galica**, iz okoline Drenice, koji su za albansko stanovništvo Kosova postali junaci u borbi protiv državnog terora. (Izvor: Peščanik: Vladan Jovanović).

⁹⁸ **Ljumjani, Ljumani** – žitelji Ljume, oblasti sjeverne Albanije.

⁹⁹ **take** (lok.) – tako

¹⁰⁰ **rabotav** (lok.) - radio

¹⁰¹ **lafoj** (lok) - riječi

¹⁰² **l'žet** (lok.) – lažu (lafoj ne l'žet – riječi ne lažu).

¹⁰³ **d'naski** (lok.) - danas

*tue*¹⁰⁴ vreme. *Njegua*¹⁰⁵ Razija, *puknala*¹⁰⁶ od muke, žimi ti. *Ostanalje*¹⁰⁷ deca da se *sučet*¹⁰⁸, bez baboga i mater. *Jetimi!*¹⁰⁹ – sa olakšanjem odgovori starina i povede ih Bajinoj djeci.

- Jetimi, bre, jetimi... Ostanalje jetimi, žimi ti. Jetimi!... – tiho je ponavljao starac na putu do isturene kuće na kraju sela. Put se otegao, krivudao je uskom ulicom ka jugoistoku Gornjeg Ljubinja.

*

Stigoše Bajinima...

Zafiru i njegovoj braći Bog udjeli nafaku, pošteno i vrijedno zarađivaše. Napraviše nove kuće na kraju sela, na putu prema rijeci i velikoj bukovoj šumi. Sada je tu jedan osrednji zaseok, Bajina familija se umnožila.

- Selam alejkum! – pozdravi četrdesettrogodišnji Zafir nepoznate goste otvarajući veliku kapiju iza koje se ukaza predvorje punog i svakojakog cvijeća:

- Bujrum!

Sjedoše za bijelim stolovima, presvučenim finom plavom tkaninom. Miris sijena sa plastenika, toga avgustovskog dana, posebno se širio lijepom, uređenom, avlijom, ili se Zafiru možda tako pričinjavalo. Podsjećao ga na one vrele julske dane kada je njegov rahmetli babo donio koprivu za večeru.

¹⁰⁴ *tue* (lok.) – to, pokazna zamjenica.

¹⁰⁵ *njegua* (lok.) - njegova (prisvojna zamjenica).

¹⁰⁶ *puknala* (lok.) - pukla

¹⁰⁷ *ostanalje* (lok.) – otali, od glagola *ostati*.

¹⁰⁸ *sučet* (lok.) – vrzmaju, vrzmati se.

¹⁰⁹ *jetimi* (lok.) - siročad

- Sigurno je da se ne poznajemo, ali će ti sve biti jasno kad obrazložim razlog naše posjete. Niti sam ja čuo za vas, niti vi za mene. Moje je ime Ilir i sin sam Afrimov, a unuk Ramadanov kod koga je radio tvoj otac Bajo - objasni svoju posjetu nepoznati.

Zafiru prostruji tijelom nesnosna vrelna, od glave do pete. Učini mu se da sanja, da se neko poigrava prošlošću i da želi isprovocirati njegova osjećanja kroz uspomene na voljenog babu. No, dalje Ilirovo izlaganje umiri njegovu dušu. Oveća suza kanu na njegova prsa i, kao Bajina prije tridesetdvije godine, dugo osta blješteći na avgustovskom vrelom suncu. Datum isti, dvadesetdeveti avgust, dan kada duša njegovog babe preseli na Ahiret!?

- I...? – utrgne se začuđenom domaćinu.

- I, nemamo nafaku, čovječe! Nemamo! Kao da nam je neko vazda krade, od kako znam za sebe. Ubijamo se radeći i ništa, živimo u bijedi od danas do sutra - sažaljivo procijedi Ilir i tužnim očima pokaza na svoju braću koja ga pratiše u potrazi za Bajinim sinovima.

- Kakve to veze ima sa mnom, kako vam mogu pomoći? - upita Zafir čudeći se iznenadnim gostima.

- Ima... ima veze - reče Ilir. - Itekako ima! Moja majka me je u stomaku svome nosila kada ste završili našu kuću. Sjeća se ona dobro i dobro *konta*¹¹⁰. Bio sam još nerođena beba, a hranila se vašim mukama.

- I...? – opet se otrže kratko pitanje Zafirovo.

¹¹⁰ *konta* - razmišlja

- Čuj! Moj djeda, pa i otac, koji je i on umro ne kazavši mi za ovu nepravdu, ušli su u haram veliki. Ogrriješili se i o vama i o Bogu! Čovječe, haram od kojeg ne možemo glave podići. Ni ja, ni moja braća!

- I, kako ste saznali da su nam tvoj djed i otac dugovali za izgradnju vaše kuće? - upita Zafir nakon što se pribrao od iznenađenja.

- Ako ti kažem, nećeš mi vjerovati, prijatelju dragi. I zaista nije za vjerovanje. Ni ja nisam vjerovao, eto sjedim sada ovdje pred vama, Bajinim sinovima, i sada potvrđujem svoje vjerovanje.

- Ali, kako ste sve ovo sazali? – upita Zafir.

- Preko rahmetli baba našeg koji nam se u snu javio i kazao razlog bježanja naše sreće. Pojasnio nam je razloge zbog kojih smo lišeni naše nafake svih ovih tridesetak godina. U taj, neka je hairli san, sve je objasnio vaš slučaj. Razumije se, ja i moja braća nismo nikada čuli za vašeg oca Baju. Još je čudnije što nam je u istom snu, kojeg sam lično usnio, kazao vaše ime, kao i imena tvoje braće i sestre.

- A, majka, zar tvoja mati nije znala za našu muku, muku gladnih ali poštenih ljudi? Zar vam ništa prenijela nije za našu bol, ili bol iznemoglog dječaka kada je prepuklo srce njegovog babe? Tu, na vašem pragu - upita skoro ljutito Zafir.

- Ne, nije nam ništa kazano, kunem se Bogom! To su muški poslovi, i kod nas se u ovakvim slučajevima žena drži po strani. Samo se sjećam da je spominjala izvjesnog majstora, ne znajući njegovo ime, koji je umro kod nas poslije džuma-namaza, nakon završenih radova na našoj kući.

- Da, to je bio moj rahmetli babo - zamišljeno procijedi Zafir i sjećanja mu navru poput bujice prolječne kiše. Brisao je malim peškirom hladan znoj sa čela.

Kahva je već bila gotova...

- Bujrum! - ponudi ih njegova snaha u bijelim dimijama, a potom se poput prkosne labudice udalji od "muških razgovora".

*

Avlijom se puši miris svježeh kahve, iznenadne, sa iznenadnim musafirima, a nebo razgali svoje plavetnilo...

Zeba najavi svoju pjesmu koju prihvati mužjak sa druge strane prostranog dvorišta. Na bosiljku u bašči pauk razapeo tanke niti i vreba svoje žrtve. Nedugo, treperenje tih paukovih niti na jarkom, avgustovskom, suncu Zafira vrati u stvarnost. Pred sobom je imao Ramadanove sinove zbog kojeg je prepuklo srce njegovog baba. Začudo, nije osjećao neku želju za osvetom. Čak ih je sažaljevao...

- Molimo vas, morate da primite naš dug. Morate...! Samo tako se možemo osloboditi Božje kazne zbog nepravde koju su moj djed i otac učinili prema vama, prema vašima, prema tvome ocu, djedi i ostalima - kao u transu molio je Ilir vadeći oveći smotuljak sa novcem da bi ga tutnuo u Zafirov džep.

- Morate, molim vas, inače nema nam spasa! – ponavljao je riječi iznenadni musafir tražeći svoju sreću izgubljenu u grijehovima njihovog baba u prošlosti.

U pokušaju da izbjegne Ilirov postupak, Zafir osjeti kap na svojoj desnoj ruci. Pala je suza poslije dugog blještanja na njegovim grudima.

Bila je još uvijek svježā...

I dok su šareni leptiri radosnim letom sletali na nasmiĳane cvijetove, ljubeći ih u zanosu ljetne ųeĳe, nekako sve poprimi drugačiju dimenziju. U dvorištu bijele kuće na kraju sela, prizor se vrati iz gladnih godina *bugarske okupacije*¹¹¹.

Kao tada, i sada majka Razija, i njegova hanuma Selma stajahu na vratima od najboljeg mahagoni drveta. Crvena obraza, boje džulambije, kojeg bijela košulja i bijele dimije samo još više istaknuše, vidjela je suzu - Boųji znak koji se javljao svo vrijeme ove naše reportaųne priče. Zacakliše joj krupne, plave oči na lijepom rumenom tenu lica, boje bijelo-crvenih ruųa, mlade ųene na vratima bijele kuće.

Poslije dugih ubjeđivanja, nemajući kud, Zafir nevoljno odluči da zadrųi jedan simbolični dio novca, uz ųelju da im se vrati nafaka, a ostatak *halalisa*¹¹². Srce mu se ispuni spokojem, nekim blaųenim. Drugi dio poveće sume novca tutnu u ruku nepoznatog:

- To je za vašu djecu, nahranite ih! Samo ja znam kako je biti gladan - reče na ispraćaju Zafir i poruči im da je zadrųao samo simboličan dio očevih para. Dugo je ųutio milujuć pogledom u baųči prezrele karanfile boje neba...

¹¹¹ *Bugarska okupacija ųupe* – od 11. maja 1941. Generalųtab Vrhovne komande Vermahta je ustupio je dio teritorije okupirane Jugoslavije, utvrđenim granicama u kojima je pripala i Serdačka ųupa, bugarskim okupacionim trupama. Bugarska je okupirala i anektirala jugoistočne djelove ex. Jugoslavije, ukljućujući centralnu i istočnu Makedoniju, juųno Kosovo i jugoistočne djelove teritorije, kasnije poznate kao Centralna Srbija, sve do septembra 1943. kada u Bugarsku ulazi Crvena armija.

¹¹² *halaliti* - oprostiti

Te godine, na malom proplanku pored prometnog puta, napraviše novu česmu. Za *hajrat*¹¹³ ...

" I let ptice ostavi svoj trag...", bile su fino uklesane riječi na mermernom *nišanu*¹¹⁴ spomen-ploče, a ispod:

"*Fatiha*¹¹⁵ za Bejadina Baju"...

maj, 2000.

¹¹³ **hajrat** - dobro djelo, dobročinstvo u nečije ime.

¹¹⁴ **nišan** – znak, oznaka, ponekad predznak-predosjećaj.

¹¹⁵ **fatiha** - Sura El-Fatiha (arapski: فاتحة) je objavljena u Mekki i ima sedam ajeta. Ime Fatiha je dobila zbog toga što je prva sura u Kur'anu; što sa njom počinje Kur'an. (izvor: Menzil ba).

U NAŠE SELO ČESME ŠARENE

... Snjegovi kopne, a rađaju se i umiru i vjetrovi na Šari. Umiru i mnoga ljeta, i proljeća, i jeseni, ali se zime ovdje često otegnu dugo, pa hvataju mjesta i sestri i bratu – i jeseni i proljeću. I tepih šarenih livada ispeglan najljepšom peglom s jeseni umire, zajedno s raspjevanim cvrčkom, bučnim bumbarom i veselim pčelicama što vrijedno sakupljaju nektar sa motiva šarenog ćilima. U toj divljini i kamen belutnjak sam proždire sebe u pjesmi raspjevane čobanske frule šaljući u etar poznatu narodnu pjesmu, "Vutro me stani porano, nane", prateći okašnjele žetvare sa svojih njiva što umorno sa srpovima zadjenutim za pojasima hodaju tromo ka svojim kućama, okupanim crvenim zracima zalazećeg sunca na zapadu...

*

... Juli je mjesec. Iz pravca zapada oronulim asvaltnim putem tandrčao je stari autobus - koji ima više kvarova, no roman svojih slova. Približavao se *Mušnikovu*¹¹⁶. A, kad je savladao lijevu, pa desnu, oštru krivinu, otvorio mu se pravi široki put, pa nedugo stade na stanici punoj putnika.

- Stigla *krntija!*¹¹⁷ – poviče putnik na stanici u zelenoj jakni.

¹¹⁶ *Mušnikovo* - selo u Sredačkoj župi u opštini Prizren na Kosovu.

¹¹⁷ *krntija* – staro auto, gotovo u raspadanju.

- Stigla, krontija! Ko da vozi krompire, a ne ljude – nadoveza se mladić kojeg je krasila crveno-svilenasta kosa, rijetka takva u Župi.

- Ma, kakve krompire? Puna je ova krontija sardina, onih dobro spakovanih – našalio se treći putnik na stanici.

I zaista. Šofer prosjede kose i omanjeg rasta čim otvori vrata svoje krontije, počeše „ispadati ljudi“, ko da ih je neka silina gurala iz njene unutrašnjosti. U toj gužvi se jedan putnik na izlasku zaglavi na vratima, jer mu je kaput jednim krajem završio u stisku dva okratka debela putnika, pa nikako da izađe. Džaba se jadan koprcao, a putnici navalali i od siline galame sva trojica prođuše kroz tijesna vrata utobusa.

- Fujjj! Koja sramota? Samo jedan autobus za cijelu Župu? – reče putnik kome se kaput oslobodio stiska dvojice debeljuca, pa namjesti torbu na rame i sjede na niski, betonski zid.

I dok su se putnici polahko izvlačili znojavi od julske vrućine, reporter mahne rukom prijatelju na zadnjem sjedištu i ustade sa sjedišta sa lijeve strane, tik do samog šofera:

- Hajde, i gdje buljiš po ovoj vrućini pakosnoj?! Ko da ti je milina i dalje sjediti, pa ne želiš udahnuti čist zrak koji nas čeka napolju - poviče i mahne mu desnom rukom, dajući znak da izađe.

- Ti bi samo da žuriš, moj prijatelju! U čekanju je mudrost, ne dozvoli da te žurba povede svojom stazom ponora – odgovori reporteru četrdeset jendogodišnji Sulejman i dohvati kesu paradajza sa police autobusa.

- Hmm... Ako ne požurimo, produžićemo za *Gornje Selo*¹¹⁸, moj jarane! – dobaci reporter i već je izlazio iz autobusa, a za njim i Sulejman.

Dva jarana, dva školska drugara, reporter i Sulejman, na izlasku iz stare krtije opahnu ih svjež zrak, pa produžiše ka selu, dok su se dva čovjeka raspravljala o neophodnosti uvođenja više redovnih linija u Župi sredačkoj...

*

Nakon što se rastao sa prijateljem, reporter nabaci puni ranac na svoja leđa i krene na zadatku. Tražio je Vebiju Smailjija.

Ime Vebije Smailjija, narodnog pjevača iz Mušnikova u Župi, petnaestak kilometara od Prizrena, ostaće vječno utisnuto u *akaši*¹¹⁹ bezgraničnog vremena. Upravo pjesma koja se s lahkocom probija do srca pečalbara, gubeći se u talasima Bistrice je njegova pjesma. Smailji se sjeća prvih koraka i "virusa" koji je usadila njegova nana Hana, svojevremeno veoma dobra pjevačica i glumica koja je na svadbama uveseljavala ljude u kraju.

- Ja sam od svoje nane naslijedio smisao za pjevanje, želeći da je imitiram, što mi je ona svesrdno pomagala - kaže Smailji.

¹¹⁸ *Gornje Selo* – selo u Sredačkoj Župi kod Prizrena na Kosovu.

¹¹⁹ *akaša* – prema hindu učenju *akaša* je skladište informacija ili baza podataka i sadrži apsolutno sve informacije o svakoj duši, pramaterija iz koje je nastalo sve. Matrica Univerzuma, *mistrerium magnum* iz kojeg je razdvajanjem rođeno sve što postoji.

Šta ga je natjeralo da zapjeva i kako je počeo njegov interes za pjesme koje se i danas na svadbama, igrankama, radio i tv stanicama vrte, ali i u kahvanama rado slušaju?

- U početku nastupao sam u turskom Kulturno-umjetničkom društvu "Doğru Yol" sa kojim sam gostovao u mnogim gradovima i zemljama, šireći našu bošnjačku kulturu, zajedno sa kulturom i običajima Prizrenaca u čemu me je veoma podržavao rahmetli Hajradin Volkan, tadašnji predsjednik društva i jedan od osnivača i u to vrijeme jak kulturni radnik - kaže Smailji, šezdesettrogodišnji penzioner kojeg smo ovih toplih julskih dana zatekli u svom rodnom Mušnikovu. Smailji posebno ističe gostovanja u Turskoj i Bosni kada su članovi "Dogry yola" izveli kompletnu "Prizrensku svadbu", koja je, po ocjeni kritičara, bila u samom vrhu kulturne baštine tadašnje Jugoslavije.

- Interesantan je moj početak, onaj profesionalniji koji se desio 3. marta daleke 1961. u Prištini, u restoranu "Tauk bašte" kada sam, po običaju, pjevušio moje iz naroda dokomponovane pjesme. Nisam ni primijetio da me čovjek za susjednim stolom pažljivo sluša i analizira moj glas. Bio je to urednik Radio Prištine i predložio mi da snimim te našinske, goranske pjesme, što sam i učinio sa orkestrom RTV Prištine, maestra Kolja Balje - predstavlja nam početak karijere gospodin Smailji.

*

Smailji nije ni bio svjestan šta to znači. Pred njim su bile otvorene kapije šou-biznisa što, na žalost, nije dobro iskoristio. Za jednu noć, do pet sati izjutra tadašnji tonski snimatelj Ismet

Košutova je snimio kompletne tonske zapise, koji su se ubrzo vrtjeli na svim radio stanicama tadašnje Jugoslavije, a neke pjesme su postale nezaboravni hitovi u Bugarskoj. U to vrijeme Smailji je bio parketarski radnik zaposlen u Kombinat u "Ramiz Sadiku".

- Doživljaj u studiju je za mene bio samo nestvarni san iz kojeg se, iz ljubavi prema pjesmi, ne bih želio probuditi. I kada je u to vrijeme išla emisija "Pozdravi i želje slušalaca", ja sam sa svojim drugovima sa gradilišta pozvao Radio Prištinu i naručio, radi provjere, moju tek snimljenu pjesmu "Sevdo, mori, sevdalijo". Mojoj radosti nije bilo kraja, voditelj emisije je najavio izvođača Vebiju Smailjija, to jest mene. Drugovi na gradilištu od radosti bacali su kačkete i kape uvis - kaže Smailji.

Te godine su, pored "Dogry yola" još dva kulturno-umjetnička društva, "Budućnost" i "Agimi" u Prizrenu prikazali poznatu "Prizrensku svadbu" koja je dobro prodana italijanskim TV kućama.

- Odglumili smo perfektno svadbu, sve u originalu kako se to radi u Prizrenu. Sa gočevima poznate „Šanijine tajfe“ uzeli smo nusu od autobuske stanice. Postavili smo šezdesetak sofri, kako se to i čini na svadbi sa isto toliko drvenih stolica. Vojo Moklje je glumio mladoženju i on je prosió djevojku. Nusa je, po običaju, ukala i krčazima sa svatovima prodefilovali smo gradom - sjeća se Smailji.

Afirmisani pjevač iz Župe se nostalgично sjeća turneje "Dogry yola" u 14 gradova BiH, daleke 1964. godine. Društvo je činilo 30 žena i osam muškaraca, ljubitelja folkora.

- Publika je skandirala i vraćala me je ponovo na scenu. Morao sam svaku pjesmu da otpjevam po tri puta. Publika je skandirala moje ime, djevojke su mi na bini donosile cvijeće, a bilo je poklona cigareta od strane muškog dijela publike. Nakon veoma uspješne predstave predsjednik društva Volkan me je nosio na ramenima. Tako se desilo i u "Ljetnjoj bašči" u Brčkom pred 3000 gledalaca, mahom civila, ali i vojnika tadašnje JNA - priča Smailji, sjećajući se svoje iscrpljenosti i riječi predsjednika društva upitavši ga: "Što si tako blijed?".

Da bi čuvao glas od promuklosti, za 14 dana turneje po Bosni, Smailji nije smio piti ni kapi vode. Tako je zahtijevao Volkan. Upotrebljavao je samo lubenice i mentol.

*

Uspomene same naviru, poput slike na ekranu. Iz njegove podsvijesti izviru sjećanja i gostovanje u Skoplju. Pjesma "Moten Vardar tečeše" zapalila je mnogobrojnu publiku.

Nakon mnogih gostovanja po svijetu, Smailji se trbuhom za kruhom obreo u francuskom gradu Lionu, nastavivši da po klubovima i gradovima, gdje žive njegovi zemljaci iz Župe, Gore i Podgora, pjeva i razgaljuje njihova srca i budi nostalgiju za zavičajem. Godine 1969. nakon povratka iz Liona snima prvu ploču u prištinskom studiju na Veterniku. Na toj ploči našle su se divne pjesme koje se i danas slušaju: "Sevdo, mori, sevdalijo", "Pukna puška, majčice, gore vo planina" i "U našem selu češma šarena".

U našem selu česme šarene
Tečeja, džanum, tečeja,
Tečeja, džanum, tečeja.

Pa mi dojdoa, dve mome mlade,
Pereja, džanum, pereja,
Pereja, džanum, pereja.

Ozdola ide edno ludo mlado,
Aljija, dete, bekrija,
Aljija, dete, bekrija.

Dajte mi mome ednu čašu vode,
Da pijam, džanum, da ojdam,
Da pijam, džanum, da ojdam.

Mome mu dadu šiše rakija,
Da pija, džanum, da ojda,
Da pija, džanum, da se opija.

Dajte mi mome parče režan ljeba,
Ječmovog, džanum, ržanog,
Ječmovog, džanum, ržanog.

Mome mu dadu belu pogaču,
Da jade, džanum, da ojda,
Da jade, džanum, da ojda.

Dajte mi mome, to mlado devojče,
Da ljubim, džanum, da ojdam,
Da ljubim, džanum, da ojdam.

I od prodane ploče Smailji dobija tri odsto, a njegov urednik Dobrivoje Boškić četiri odsto. Za kratko vrijeme ploča je doživjela veliki uspjeh i prodana u velikom tiražu, najviše u Bugarskoj. Na žalost, mnogi su je zloupotrijebili. Bez njegovog znanja i pristanka doštampana je u RTV Beograd. Tadašnji urednik Mića Orlović je nakon intervencije Smailjija potpisao dogovor od šest odsto dobiti u korist autora, ali te pare nikada nisu date.

- Tad se moj brat Hadži Abdiraman, čuvši pjesmu na našem starom radiju, skoro onesvijestio od radosti. Bile su to godine sreće i brižnog života - kaže Smailji i dodaje kao se sada njegove ploče umnožavaju negdje na zapadu u krugu naših ljudi.

Nijedna svadba, zabava u inostranstvu se nije mogla zamisliti bez Vebijinih divnih pjesama. I svako umnožavanje kasete, CD diskova bez njegovog znanja i odobrenja podleže se krivičnom zakonu o autorskim pravima.

Nakon samo godinu dana od snimanja prve ploče, Smailji je po povratku iz Francuske, 9. februara 1970. sa još većim uspjehom snimio svoju drugu ploču pod nazivom "Arifko, dejko ubava". Na drugoj ploči bili su takođe njegovi poznati hitovi: "Ja sum se napromenila", "Vutro me stani porano, nane" i "Kuzum bela edije".

- Po snimanju odmah sam se vratio u Lion, zamolivši jednu moju prijateljicu da mi je po izlasku poštom pošalje na moju francusku adresu, što je i učinjeno. Za kratko vrijeme ploča je

doživjela fantastičan uspjeh, prodana je u 60.000 primjeraka i ostvarila profit više od 64 hiljade njemačkih maraka. Ploča je odlično prodavana i u Makedoniji i Bugarskoj zbog sličnosti jezika i načina izvođenja. Pjesma sa ploče "Ja sum se napromenila" postala je hit u Bugarskoj - kaže Smailji.

Muzičku numeru "Arifko, dejko ubava" vezuje interesantan nastanak. Radeći u Obiliću, Smailji je posjećivao kahvanu "Dva jablana" u vlasništvu izvjesnog Atima, našeg čovjeka porijeklom iz Gore.

- On je često pjevušio neku pjesmu "Arifko, dejko ubava, a što si se tako napromenila", meni se ona jako dopala i ja sam je muzički obradio. Kasnije se on ljutio na mene - kaže uz smiješak Smailji. Po toj je pjesmi dao ime jednoj svojoj ćerki;

Arifko, dejko, mori ubava,
Ta što ti reko sinojka,
Da staneš rano, porano,
Da stegneš vrvci, openki.

Da stegneš vrvci, openki,
So gornesevski čorapi,
Da dojdeš da me ispratiš,
Do tija ramne livađe.

Do tija ramne livađe,
Do visokata Đurđojca,
Tuje da besa vržeme,
Ti da mi ćiljim izotkaš.

Ti da mi ćiljim izotkaš
Ja pare ke ti ćarujem.

U to vrijeme bio je veliki uspjeh snimiti ploču. Narodni pjevači su odlazili u legende, a da nisu ni bili predstavljeni. Sada su skoro zaboravljeni. Smailji ističe da je prije njega ploču snimio samo Skender Ešrefi, a poslije njega Arif Redžepdari iz dragaškog sela Kukeljana. I pored svojih godina, on je kadar da zapjeva i odgali tugu u kahvani nekom nostalgijom ranjenom drugu, ali mu ne da teška porodična tragedija koja se sručila na njegovu glavu. Djeca su u izbjeglištvu, a jedna ćerka ostala bez svoga ćovjeka. Pritisle brige, pobjeglo raspoloženje, ali još uvijek misli na svoje pjesme. On tvrdi kako mu je glas oćuvan, melodićan i prirodan kao nekad. Od pjevaća najviše cijeni Kemala Malovćića, a od ųupskih Ramiza Fejzu iz Manastirice.

- Na ųalost, sve je manje interesovanja za pjesmu, a sve više za kahvanu. Raduje me da ipak po neko nešto radi, kao ųto je lmet Alija. Njemu sam dao 14 mojih pjesama da otpjeva i saćuva. To je moj skromni doprinos na polju afirmacije naših obićaja. Te pjesme sam spremio prije 20 godina i bilo bi ųteta da jednostavno nestanu - kaųe Smailji i istiće da najviše voli da pjeva pećalbarske pjesme. Iz razloga ųto ljudi iz ųupe, Gore i Podgora najveći dio svoga ųivota provode u pećalbi.

- Neću potcijeniti ni svadbarske, a ni ųetvarske pjesme koje su moj omiljeni ųanr. "Vutro me stani porano, nane" je moja najomiljenija pjesma. Ona me vraća u prošlost, sjećanje na moju rahmetli nanu Hanu, na moju braću i sestre i bezbriųne trenutke ųivota - kaųe Smailji i dodaje kako ųansu da ga naslijedi ima

njegov sin Adem, koji je nastupao na jednoj reviji pjevača u Vizbadenu, ali i njegov unuk Adel Smailji. Njegova želja je da nekog dječaka iz Župe koji ima talenta i volju za pjevanjem, obuči i pokaže neke tajne pjevanja. Da li će se takav talenat naći ostaje da se vidi?

Vutro me stani porano, nane,
Rano ke ojdam na žetva,
Nane, rano ke ojdam na žetva.

Rano ke ojdam na žetva, nane,
Naša je žetva dalečna,
Nane, naša je žetva dalečna.

Naša je žetva dalečna, nane,
Vo taja plajna Maruša,
Nane, vo taja plajna Maruša.

Vo taja plajna Maruša, nane,
Pod kede idet drvvari,
Nane, se naredile žetvari.

Se naredile žetvari, nane,
Pologe ge poturile,
Nane, pologe ge poturile.

Pologe ge poturile, nane,

Pa nema koj da gi povrže,
Nane, pa nema koj da gi povrže.

Mlada nevesta zboruva, nane,
Imam devera bečara,
Nane, imam devera bečara.

Imam devera bečara, nane,
Mlogu je ašik na mene,
Nane, mlogu je ašik na mene.

*

I sada kad kročite na šareni tepih što pokriva Šaru i njena oštra bedra, može se desiti da začujete zov frule što doziva žetvare pjesmom "Vutre me stani porano, nane". U mašti ljudi žedni svoga zavičaja i toplog ognjišta možda i dalje žive. Žetvara više nema, a nema ni oštrog zvuka biča-kandžika po leđima u guvnu neposlušnih vranaca i dorata. Ali, pjesme Vebije Smailjija postoje, one su vječne. I kada u vašu novu domovinu sa svojih kasete ili sa CD-a začujete mio i melodičan glas našeg izvođača, sjetićete se njega. On vječno živi u vašem srcu, daleko od vaših očiju i ne dozvolite da ga zaboravite, pogotovu ne kada čujete refrem "muka me natera, majčice, na gurbet da idam". Ni tada, a ni poslije. Nemojte zaboraviti njega koji sada živi daleko od vašeg svijeta, s pjesmom u srcu i brigama u umu. Možda će nekada i zapjevati, ko zna?

jun, 2002.

RESTELICA BEZ PREDSEDNIKA, ALI SA PUNO NJEGOVIH SAVJETNIKA

Tik ispod oštih vrhova, velelepne kuće na strmom zelenom tepihu gordo čuče, kao da će skliznuti u čaršiju. A čaršija u *Restelici*¹²⁰ prepuna je ljudi. Mlađi igraju bilijar i karte i kuju plan za odlazak u inostranstvo, a stariji u dokolici provode vrijeme uz obaveznu limunadu, ili bozu. Srešćete i mlade i stare što nekud hvataju put pod nogama i gube se u tijesnim ulicama. Ali, srešćete i "naučnika" koji je izumio lijek protiv ćelavosti, sredstvo za brzi rast trave i liječi neizlječive bolesti.

Ovdje proljeće ne dolazi; ono naprosto uskoči u tijesne uličice punih dućana i ugostiteljskih radnji sa stolovima zauzetih gostima koji se nadvikuju sa traktorima, džipovima i kamionima što prevoze građevinski materijal. Restelica je i ove godine veliko gradilište. Najveće selo u Gori na nadmorskoj visini od oko 1400 metara sa blizu 7.500 stanovnika, nekada značajnog proizvođača sira i uzgajivača stoke - leži na samom krovu Kosova. A život na toj visini i nije tako loš. Doduše, oni koji dolaze iz grada i nižih sredina osjećaju vrtoglavicu i brujanje u ušima. Pa im se čini da bruje mašine, te i oni podižu ton.

I tako, svi smo slobodni da mislimo i radimo, držimo se zajedno neodvojivim vezama kao zvijezde na nebu. Nema

¹²⁰ *Restelica* – najveće selo u Gori kod Dragaša na Kosovu.

izuzetaka i za preko 4 hiljade mještana koji su napustili Restelicu i nalaze se na privremenom radu po zemljama zapadne Evrope, ali i nakon rata izbjeglih, najviše u Italiji. U gradu Sijeni preko hiljadu mladih Resteličana čeka regularne vize i dozvole za rad. I oni se drže neodvojivim vezama zavičaja.

- Iz Restelice nema iseljavanja, natalitet je pozitivan. Ove godine u prvi razred bilo je upisano preko 120 djece. Oni koji zarađuju na zapadu donose pare, ovdje grade kuće i tu ostaju - kaže Samidin Ćufta, potpredsjednik SO Dragaš, rođeni Resteljičanin i dodaje da se ove godine gradi na pedesetak kuća.

- Na žalost, motivacija za dalje školovanje je ispod svakog očekivanja. U srednjoj školi su upisana samo dva učenika - tvrdi Ćufta.

*

Po cijelom danu Restelica je živa, puno svijeta; žurećih ljudi, i onih mirnih koji provode vrijeme u dokolici, i onih koji su za stolom i igraju domino, ili karte, i zamišljenih mještana, ali primjete se i streljivi pogledi djevojaka i mladića. A tu se, u kipućoj čaršiji, vrzma i preko 500 stranih radnika, mahom iz pograničnih goranskih sela sjeverne Albanije.

Osim onih u mehanama, čajdžinicama i poslastičarnicama, svi nekud žure, pa ovo najveće selo u Gori na tromedi Kosova - Makedonije - Albanije podsjeća na varošicu. Neki joj putopisci s pravom daju takav atribut. I ne samo u čaršiji, i u drugom sokacima tijesnim srećete te mlade ljude iz pograničnih sela koji se prodaju na "crnoj berzi" rada. Sa grupom mladih ljudi iz albanskog dijela Gore, iz Borja i Šišteeca, promjenismo par riječi

na goranskom dijalektu. Rekoše da ih siromaštvo pritiska i da su prinuđeni da traže posao na kosovskoj strani Gore. Jeftino se prodaju na "berzi" i konkurišu domaćoj radnoj snazi.

- Većina tih radnika trenutno je uposleno na građevinskim poslovima, na izgradnji kuća, avlija, u poljoprivredi i drugim pomoćnim zanimanjima - kaže Ćufta.

Saznajemo da su mnoge glavne donacije propuštene, a krivca za to Resteličani vide u slaboj organizaciji sela. Neki intelektualci su se povukli sa strane, selo je do skoro bilo bez rukovodstva, a političko šarenilo je ostavilo duboke tragove između bošnjačkih i albanskih partija. Ipak, mještani pokušavaju da život učine ljepšim, da srede infrastrukturu. Prema riječima Bazde Vajdina, dugogodišnjeg aktiviste u SO Dragaš, mještani su više od 20000 eura uložili na sređivanje kanalizacije i uvođenja potoka, koji je prolazio kroz centar sela noseći đubre s visine, pa sve do glavnog puta za Kruševo.

- Više od 700 metara betonskih cijevi ugrađeno je u kanalizaciju, ali još uvijek nedostaju sredstva da se radovi završe. Potrebne su šahte i nasipanje puta koji bismo kasnije betonskim kockama popločali - kaže Bazda i dodaje kako je Turski bataljon u sastavu KFOR-a obećao pomoć kojeg nema na djelu.

U Restelici je veoma tijesno i nema mjesta za parking, a ovaj put bi donekle rasteretio tu situaciju. Od nedavno, nakon četiri godine, izabrani su predstavnici Resetelice. Oni stidljivo ističu tu funkciju. Nađeno je solomonsko rješenje u "kolektivnom upravljanju". Jedan od tri predsjednika, Ramadan Nemče smatra da se u selu mora još puno toga uraditi. Nedostaje pitka voda.

- Međunarodna investicija od 400.000 eura nije pomogla da završimo prekopotrebni projekat sa vodom. Voda koja je dovedena iz izvora "Dedove česme" sa Ravnog kamena, udaljenog 4 kilometra - ne dolazi do naših slavina. Ne smije da se pusti zbog napuklog bazena i loše urađene mreže od strane preduzeća "Morina", izvođača radova - kaže Nemče.

*

I dok trešti goranska muzika sa lokalnog "Bambus" radija izgleda da su novinari "krivi" za stanje u Restelici.

- Samo dolazite i ništa ne preduzimate! - dovikuju nam sa strane.

Kao da su novinari legitimni predstavnici njihovog sela i krivi za njihove neostvarene projekte.

- U Restelici se teško može izabrati predsjednik, ali zato ćete naići na stotine njegovih savjetnika - uz smiješak reče Čufta.

Posljednji događaji na prostorima bivše Jugoslavije i zatvaranje granice sa Makedonijom katastrofalno je djelovao na stočarstvo i proizvodnju mlijeka i mliječnih proizvoda. Od nekadašnjih blizu 30 000 ovaca ostalo je nešto više od 1500 komada ove sitne i plemenite stoke. Sada, samo dvije-tri familije nastavljaju vjekovnu tradiciju u katunima na prelijepim pašnjacima bujne Resteličke planine.

Osjeća se puhanje vjetrića sa juga, ali i približavanje sedamdesetpetogodišnjeg hadži Idriza, ne ostade nam neprimjećeno. Upitali smo ga, da li se sjeća svega toga?

- Mnogo poubavo bilo (bilo je mnogo ljepše) - počinje svoje sjećanje pretočeno na goranskom dijalektu. - Stalno govorim, ne

može ova naša planina bez stoke. Ljepše planine nema, i ne mogu svi da rade na zapadu. Zato je potrebno da se obnovi fond stoke. Nije mi jasno što neki naši mladi ljudi hrane ovce kod nekog Italijana u Sijeni, kad naša planina plače za to? A i radno mjesto im je na pragu - kaže hadži Izet.

Sličnog je mišljenja i njegov drugar za stolom Rapka Arif. On smatra da je potrebno otvaranje radnih mjesta. Sem nekoliko ljudi koji rade u prosvjeti i po dućanima - nema zaposlenih u državnoj službi. Iskusni ljudi u godinama, poput hadži Idriza i Arifa, ali i drugi koje srećemo, osuđuju odgovorne za prazno predsjedničko mjesto u Restelici.

- Eee, nekada je bila čast biti predsjednik u najvećem selu u Gori, ali i na Kosovu. Druga su to bila vremena, drugačija shvatanja. Jedino da dovedemo nekog sa strane, pa da on trči za nas - šali se hadži Izet.

I tako. Iz sela bez predsjednika džipom *RTK*¹²¹ krećemo zemljanim putem dugim 18 kilometara ka tromeđi Makedonije i Albanije, u prelijepom planinskom prostranstvu, na rječici *Radika*¹²².

Nedugo, prelazimo prevoj "Pređuzelj" na nadmorskoj visini od blizu 2.000 metara. Ispred nas se ukaza predivan i nepregledan predio Resteličke planine. U daljini blješti snijeg na Korabu, koji kada nema magle štrči kao kralj nad okolnim visokim planinama na Šari, sa visinom od 2764 metara. Restelička

¹²¹ *RTK* - Radio televizija Kosovo.

¹²² *Radika* - rijeka na Šar planini koja izvire na planini Vraca u Pološkoj oblasti u gostivarskoj opštini u Republici Makedoniji, na nadmorskoj visini od 2 200 m i dijeli kosovsku i makedonsku teritoriju .

planina je živa fatamorgana sa zelenim, crvenim, žutim, bijelim i zlatnim ridovima, a u daljini se dižu oštri vrhovi Koraba, Kalabaka i Galenića, vječitih putnika ka nebu što sijaju na julskom suncu. Izlazeći iz džipa vođenog vještom rukom Lulija spajamo se sa prirodom, osjećamo da je na ovoj visini veoma hladno, a vječiti snjegovi u daljini prijete nam. Tamo na krovu Koraba se nikada ne otapaju.

- Ukoliko čovjeka zatekne nevrijeme u planini, može se smrznuti usred jula i avgusta - kaže pisac i publicista Sadik Idrizi, poslanik u kosovskom parlamentu i dodaje da su se prije par godina smrzla dvojica svršenih studenata Medicinskog fakulteta u Skoplju, koji su htjeli planinom do Gore. Preko planine Vraca, prije desetak godina, bilo je "saobraćaja", koji se odvijao konjima.

Resteličani su konjima prelazili i odlazili u makedonske gradove da prodaju sir, vunu, kajmak, a pri povratku donosili brašno i ostale potrepštine. Na dalekoj Vraci je malo jezero i šuma M'zdača iz koje su donosili drva za ogrjev. Sada ćete u selu rijetko naići na sušenu balegu, drva se kupuju u gradu.

Najstariji kažu da je iznad Restelice bila šuma, ali da ju je neka Ciganka zapalila tražeći izgubljeno dijete. Mala šumica "Gašćen" podsjeća na to i pravi je fenomen da raste na visini od preko 2000 metara. Prema riječima mještana, niti se širi, niti smanjuje. Iz nekog sujevjernog straha niko se ne usuđuje da je siječe.

Onda se sa našim vodičima vratismo u prošlost. Nekada su brojna stada ovaca prolazila ovim putem po kojem hodimo, za

*Anadoliju*¹²³, na prezimljavanje. Usput se ovce jagnjile u trlima na putu prema *Torbeškom mostu*, gdje se putniku namjerniku nudi čuveni kačamak, zatim prema Gostivaru, Mavrovu, sve do Anadolije u Turskoj, ne prekidajući ovaj planinski fenomen pogodan za ispašu. U narodu je i dalje sjećanje na Ekrem-ćaju i njegov povratak iz Anadolije. On se smrzao klimajući glavom, brojeći smrznute ovce u zatečenoj vijavici; ali i Sulja - ćaje, vlasnika 30000 ovaca opjevanog u narodnoj pjesmi:

*Što se beli, babo more, gore vo planina
 Dal sa orloj, babo mori, il kamnoi?
 Nit se orloj, nuse mori, ni kamnoi
 Tuku ti se, nuse mori, šiljeina
 Šiljeina, nuse mori, Suljo – ćajina.
 Ufatilje, nuse mori, Suljo – ćaja
 Go fatilje, nuse more, aramije
 Pa mu tražet, nuse mori, trista ovce
 Trista ovce, nuse mori, i dvesta brava
 Dvesta brava, nuse mori, šiljegara.
 Neka dade, babo more, šeststotina
 Suljo – ćaja, babo more, doma neka dojde.
 Promeni se, nuse mori, našarise
 Na prv večer, nuse mori, vo četvrtok
 Suljo – ćaja, nuse mori, doma će ti dojde.*

¹²³ **Anadolija** - leži istočno od Bosfora, na prostoru između Crnog i Sredozemnog mora, oblast u jugozapadnoj Aziji, danas azijskom dijelu Turske. Doslovno značenje riječi je "izlazak sunca" ili "istok," a često je korištena u svom latinskom obliku *Asia minor*, Mala Azija.

Slušamo, a ne vjerujemo, jer nas mašta tjera da prostranstvima ovim, dalekim, čujemo glas Sulje – ćaje kako podvikuje *kaljiši*¹²⁴, *dviskama*¹²⁵ i *šiljeinama*¹²⁶ da se utrkuju sa zalazećim suncem na zapadu, tamo daleko iza *Koraba*. A, možda ga i vidimo kako u dolini Radike napasa svoje veliko stado od kojih se bijele velika leđa prelijepe Šare. A, kako bi smo bolje čuli milozvučnu ariju ove divne pjesme, a zatim je i zapisali, što se zelenim prostranstvima Šar planine razliva ko med na bijelom hljebu posredstvom čobanske frule, naredismo vozaču džipa da stane, što ovaj rado i prihvati.

Kolega *Mustafa Balje* se lati diktafona, s namjerom da ovjekovječi divnu ariju koja dopiraše sa daleke uzvisine gubeći se u tajanstvenom moru zelenila. Tajanstvenom, jer je mnoge tajne, mnoge ćaje i putnike, i vojske svakakve, skrivala i ljubomorno čuvala. Baš ta Šara sa koje se pronose pjesme o ćajama, o mudžahirima, o kapetanima, o hajducima i kaćacima, ljumjanima...

*

Usput nailazimo na fudbalsko igralište sa bijelo ofarbanim stativama, ali i na improvizovanu "šator kahvanu" za rijetke putnike. Popismo koka-kolu u limenci. Tu u moru planinskih trava nalazi se svakojako cvijeće, rijetko u nižim predjelima. To je mjesto gdje vlada harmonija između neba i

¹²⁴ *kaljiša* – ovca koja ima različite boje oko očiju i ušiju od tjela, obično braon.

¹²⁵ *dviska* – dviske - dvogodišnja ovca pred parenjem.

¹²⁶ *šilježe-šiljeina* - jednogodišnje jagnje (*šiljeina* -jagnjad, množina).

zemlje, a čarobni osjećaj se širi pogledom na udaljene oštre vrhove na albanskoj strani. Tamo gdje žive mještani zabačenih sela koji dolaze u Goru, pljačkaju i otimaju stoku. Tamo u daljini su vrhovi i divljina, čovječja ruka još nije pokvarila ono što je priroda stvorila, oblikovala u prekrasne pejzaže i ogromne stijene koje još snivaju svoj milenijumski san. Tamo gdje života nema ni u tragovima, sem orlova što s proljeća divljim kliktanjem daju do znanja da nekog ima, pljačkaša koji se tiho prikradaju.

- Za njih ništa ne predstavlja daljina, čak ni stotinjak kilometara, ako se ima šta ukrasti - našali se naš vodič i reče da "nauka" još nije utvrdila kako su ukrali trafo sa pogranične trafostanice težak 700 kilograma, kad tu jedva da čovjek dođe pješice. Konji ne mogu u toj divljini, auto također.

- Vjerovatno specijalnim sankama!? - mišljenja je vodič.

*

Restelička planina je bogata visokom travom, bez stijena i vrhova, liči na preriju i fascinira ljepotom divljine. Ovdje vrijeme nema više nikakvog značaja. Ono prestaje da "diše" i čovjek se nađe u jedinstvu beskonačnog, poput prosvjetljenja u tehnikama indijskih mudraca.

U moru bujnog cvijeća naš domaćin Čufta pronalazi moravicu", rijetku mirisnu travu koja raste na visini od preko 1800 metara. Moravica se često pominje u goranskim narodnim pjesmama, kao što je pjesma "*Moravice, m'tna i krvava*".

Njen miris podsjeća na neprolaznost, ili ponovno rađanje poput Feniksa iz pepela. Možda stanovništvo u Gori u njoj pronalazi svoj smisao opstanka i očuvanja kulture i jezika. Slično

žiteljima Gore, ona uspjeva gdje druge biljke ne uspijevaju. U Resteličkoj planini, veoma bogatoj vodom, nema šuma. Četinari koji rastu u blizini Restelice su čuvari neba, ali i oni ne mogu se uzdići iznad 1600 metara nadmorske visine. Posmatrajući odavde u divne travnate beskonačne ridove, koje su sagradile prirodne sile, gubi se osjećaj prolaznosti. S mirisom moravice zaranjamo u vremenski kontinuum, a pjesma draga miluje nas prošlošću njenih umnih i vrijednih gorštaka, koja za njih ima kultni smisao:

*Moravice, moravice - m'tna i k'rvava
Što si rano, što si rano - cveće povenala?
Bosa moma preko mene prošla
Odbirala, odbirala - trava deteljina
Da naranji, da naranji – dva konji bratovi
Jad'te, pite - jad'te, pite - dva konji bratovi
Ke hodite, ke hodite – dalečni puoi
Tri d'ni putoj, tri d'ni pitoj – preko ravno polje
A četvrti, a četvrti – preko c'rno more
Ke ziate, ke zimate – Rajkuna devojka
Što porasla među devet brega
Što porasla među devet brega
Što nezn'je, što nezn'je – rano da stanuje
Rano da se, rano da se – kučića v'rzane
Rano da se, rano da se – dvoroj izmetene
Rano da se, rano da se – porte otvorene
Rano da se, rano da se – konji na Morave.*

Ko u nekom transu, opijeni mirisom moravice, za nepuni sat vremena, po zemljanom putu koji vodi do granice i dalje do *Mavrova*¹²⁷, stigismo do budućeg graničnog prelaza, na nešto manje od 1800 metara nadmorske visine. Na sjevernoj strani "*Popova Šapka*", makedonski centar, smije nam se svojom blizinom. Razbacani pijesak, cjemenat i građevinski materijal sa betoniranom stopom buduće građevine liči na malo napušteno gradilište. Silazimo do mostića sa dvije betonske cijevi na riječici Radika. Nakon uzurpacije na stotine hektara Resteličke planine od strane makedonskih vlasti, prije dvije godine, Pripadnici Turskog bataljona su vratili među na prvobitno stanje. Makedonski graničari su budni, „picgauerom“ brzo stižu do nas i upozoravaju da dalje ne smijemo:

- Bio bi to međunarodni incident - reče mladi oficir kada je primijetio novinarsku ekipu.

Za kratko vrijeme ljudi na granici, nekada zajedničke nam zemlje, razmjeniše prijateljske riječi. Dok smo se rukovali, između nas bodljikava žica opominje da smo iz različitih zemalja. Mi ne smijemo tamo, a ni oni našoj strani. Jedino riječi prolaze i na jednu i na drugu stranu kidajući granične barijere.

- Jednog dana kad svi uđemo u Evropu, ovo će nam biti smiješno - reče makedonski graničar, pokazujući na bodljikavu žicu dok je ispod nas neumitno tekla riječica Radika. On nam

¹²⁷ **Mavrovo** – Makedonska opština Mavrovo je smještena u sjeverozapadnom dijelu Republike Sjeverne Makedonije i najveće zaštićeno područje Makedonije i njen najveći nacionalni park, u blizini makedononske granice s Albanijom i Kosovom.

objasni da je to Crnkamenjska rijeka, a da nizvodno sa Šerupskom, Adžinskom i Moravskom rijekom čine Radiku.

Mostić na samoj državnoj međi izgrađen je dvijema širokim betonskim cijevima. Naši domaćini kažu da jedna cijev pripada Makedoncima. Između cijevi razapeta bodljikava žica, simbol granice, označene crvenom bojom.

Dok je snimatelj RTK, Bojan namještao svoju moćnu kameru, mladić u makedonkoj uniformi na granici reče da su radnici objekta, koji finansira UNMIK, prije dva dana pobjegli sa gradilišta nakon prijetnji od strane nepoznatih ljudi...

*

Diveći se Resteličkoj planini, koju je pri povratku počeo hvatati suton čineći je uspavanom hladnom ljepoticom Balkana, upitamo Ćuftu kako vidi perspektivu Restelice.

- U razvojnem stočarstvu i turizmu, ima divnih predjela za skijanje. Razvojem stočarstva oživio bi kraj koji bi sa sobom povukao mnoge grane, kao što je ugostiteljstvo, turizam, trgovina i transport. Želimo da posjetiocima ovih lijepih predjela prodamo, ne samo jagnjad kao sirovinu, već šarske specijalitete koji su daleko skuplji. A tu je i šarski sir od mlijeka ovaca koje pasu ljekovito bilje na Šari - kaže Ćufta, a i Sadik Idrizi je indentičnog mišljenja.

*

Za nama ostaje Restelica, moravica i Restelička planina, izvor životne snage koji nastaje zračenjem trave u jednom jonskom okruženju, na kojem su do prije par godina kosači hitali

da pokose što više sijena. Sada, tek po koji otkos zablista na suncu, a nema ni krađe sijena od strane albanskih državljana. Pored puta pune vreće vune, bačene godinama truhnu na kiši i suncu!? Vunu više niko ne kupuje.

Okupani crveno bakarnim bojama koje padaju sa zrakama umirućeg sunca na zapadu, usput srećemo posljednje stado ovaca koje bezbrižno pase. Čobanin iz Albanije zauzeo je mjesto nekog Resteličanina koji negdje u Sijeni luta trbuhom za kruhom, a doći će u vrijeme svadbi da na trenutak osjeti i zamiriše moravicu i udahne svježeg zraka koji leti Šar planinom...

jul, 2002.

IPAK SE NEŠTO PLANIRA I GRADI

Juni u Gornjem Selu je i ove godine, po običaju stigao kasnije nego li u drugim selima Župe. Na stanici u Prizrenu nervozni brka sa najlon-kesama spanaća, krastavaca i trešanja čeka dotrajali bijeli kombi "Zhupatursa". Poslije rata samo je prvo slovo firme doživjelo metamorfozu. Ista relacija, isti šofer, isti kombi i, naravno, isti putnici koji žive zajedno sa zakašnjelim junom u Gornjem Selu. I vi, koji iz daleka dolazite, prepoznacete ovaj kombi koji nam upravo prilazi i ima na šoferšajbi naznačenu relaciju: "Prizren - Gornje Sell". I ovaj natpis je doživio preobražaj, također veoma mali.

- Bezbjednost, brate, a i manje si upadljiv - reče brka koji se spremao da uđe zajedno sa još desetak putnika pročitavši moje, kao knjiga otvorene misli.

Za manje od pola sahata brka je u svom rodnom seocetu sa nekih tri stotine stanovnika. I za divno čudo, na prvoj krivini ka Prevalcu, izlazeći iz kombibusa brka osjeti svoj zakašnjeli juni, svoj vatan, ostavljajući nervozu negdje u kombibusu. Junski vjetar osvježi mu svaku poru na koži i on se lagahno, pun nekog zadovoljstva uputi svojoj kući. Na vratima ga presrete starija, ositna žena iz komšiluka i on joj tutnu zavežljaj sa lijekovima kupljenim u privatnoj apoteci u Prizrenu. Boluje od povišenog pritiska. Probala je razne čajeve, ali ništa.

- Kuća samo traži da unosiš i unosiš..., a nikako da iznosiš. Ona je kao bure bez dna - reče brka osrednjih godina ulazeći u svoju široku avliju...

*

Bajro Bajrami, prijatni i snažni brka je kmet u selu. I on, kao i mnogi pametni domaćini, želi da svoju sredinu podigne na jedan prosječan standard i učini život svojih mještana ljepšim i zanimljivijim. U tu svrhu je često obilazio faktore u SO Prizren, KFOR-u, UNMIK-u i humanitarnih organizacija. Bezbroy puta je sa svojim seoskim odborom obijao pragove. I onda, kada mu se činilo da neće biti podržani njihovi projekti infrastrukture. Čujemo da je nedavno završena izgradnja novog vodovoda. Projekt vrijedan 45 hiljada eura podržao je i finansirao Fond Ujedinjenih nacija.

- Time je jedna inicijativa naših mještana, podržana od strane humanitarne organizacije CRS ¹²⁸ koja je pronašla donatora, pretočena u djelo. Proširen je kapacitet starog rezervoara za 50 odsto, novom trasom u dužini od 2,5 kilometara dovedena su dva nova izvora, što je udvostručilo dotok vode u prošireni rezervoar zapremine 36 kubnih metara - kaže Bajrami, predsjednik Gornjeg Sela.

Mještani ovog malog, šarplaninskog, seoceta ističu da su napokon riješili problem vode za jedan duži vremenski period.

¹²⁸ **CRS** - Katolička humanitarna organizacija Catholic Relief Services, osnovana 1943. godine u USA.

- Istovremeno smo rekonstruirali vodovodnu mrežu kroz samo naselje u dužini od oko 500 metara. Materijal u vrijednosti od 2300 eura obezbijedila je italijanska humanitarna organizacija *ICMC*¹²⁹, dok su naši mještani sami izvodili radove - kaže Naser Rustemi, član predsjedništva.

U lošoj uspomeni je također ostalo protivljenje "Nacionalnog parka" da se izvori ne diraju, jer bi to, navodno, promjenilo izgled prirode, na šta je pozitivno intervenisalo Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva iz Prištine.

Na istočnoj strani sela izgrađen je novi Dom kulture, dimenzije 12x6 metara, sa sportskom halom veličine 60 kvadratnih metara. Finansiranje projekta vrijednog 34000 eura obezbijedila je *ICMC*.

Domaćin i ne bi bio domaćin ako bi bio bez briga. Bajrami kaže da je djelimično zadovoljan dodjelom humanitarne pomoći i tvrdi da krov nije dovršen i da izvođač radova želi da preda ključeve bez svečanog presijecanja vrpce.

- Nisam prihvatio taj, po meni, nerazuman potez. Mora se najprije ono što je po dogovoru završiti, pa tek da uslijedi svečano otvaranje - kaže Bajrami i dodaje da je *ICMC* svojom jednostranom podjelom alatki unijela razdor između mještana. Isto iznosi i Rustem Rustemi.

¹²⁹ **ICMC** - *International Catholic Migration Commission -Internacionalna katolička komisija za migracije koja se bavi pitanjima izbjeglica i migracijama. Osnovana je 1951. godine, nakon masovnog raseljavanja uzrokovanog Drugim svjetskim ratom, a na zajedničku inicijativu pape Pija XII, mons. Giovannija Battiste Montinija, sekretara Vatikana za odnose sa državama i kasnije pape Pavla VI, te i američkog laika Jamesa J. Norrisa.*

- Podijelili su neke alatke i mašine po njima znanim spiskovima. Nisu koordinirali sa predsjedništvom u selu i ta pomoć je poslužila kao sredstvo zavade - tvrdi Rustemi.

Gornje Selo, dvadesetak kilometara na putu prema Brezovici je zadnjih godina doživjelo burna dešavanja. Nakon ratnog konflikta na Kosovu malobrojno srpsko stanovništvo povuklo se zajedno sa srpskim snagama i živi u kolektivnim izbjegličkim centrima, negdje u Srbiji, ili na Brezovici. Bošnjaci su u to vrijeme ostali kratki za nekoliko automobila. U toku ratnog vihora spas su potražili bježeći preko surove i hladne Šare u Vejcu i Tetovu, ali i u BiH, Mađarskoj... Mnoge izbjegle gornjoseoske familije, pogotovu one koje su utočište našle u BiH, zauvijek su napustile svoj vjekovni vatan.

Putem iseljeničkog programa od strane emigracionih vlasti Australije petnaestak familija iselilo se u ovu daleku prekookensku ostrvsku zemlju, u Sidneju i Kamberi: Amit, Ramit i Bersim Bajrami, Raim i Naim Bajramović, Šaćip, Abuš, Imer, Bedrija i Gafur Ahmeti; u Njemačkoj Meko i Smajo Ahmeti i u Švicarskoj- Faruk Ahmeti.

- Na žalost, sve nas je manje. Najviše se iselilo u Australiju i svi su oni sada australijski državljani. Drago nam je da oni uvijek priteknu u pomoć. I nedavno su poslali pare za rekonstrukciju naše džamije - kaže Bajrami.

Nakon ulaska NATO snaga na Kosovu i ratnog konflikta u Makedoniji, ovo najisturenije seoce u Župi sjeveroistočno od Prizrena, pruža utočište desetinama izbjeglica iz Vejca i drugih tetovskih sela. Reklo bi se, u "uzajamnoj posjeti".

Na žalost, postkonfliktni period, onaj 1999. pa djelimično i 2000-te ostaviće neizbrisiv trag u sjećanju žitelja Župe, ali ponajviše Gornjesevčana. Oni se nerado sjećaju "vlдавine" takozvanog "komandanta Župe". Neki "domaći petokolonaši" iz sela u sprezi sa ekstremistima, albanskim otpadnicima, vrše torture nad nedužnim građanima. Traže oružje i motorna vozila i pale, pored srpskih kuća, i kuće i štale Bošnjaka. U jednoj noći zakašnjelog juna 1999. godine plamen proždire štalu Rustema, Refika i Safeta Rustemija.

- Imam kravu i tele koje držim u tuđoj štali, a mogu mi ih svaki dan istjerati. Muž mi je umro tri mjeseca nakon paljevine i to od muka - kaže Sanija Rustemi, Refikova udovica koju zatičemo na pragu, tik uz prašnjavu ulicu, pored svoje spaljene štale. Starica je sama, nema djece i sa 35 eura penzije ne može da renovira do temelja spaljenu štalu.

Krug tišine i ambijent samoće ukazuje na beznadežnost žene koja svoju ugroženost izražava egzilom bića u sebi i smanjuje komunikaciju sa svijetom, te u ćutnji i izolaciji živi svojim samačkim životom.

IZMJEDU ŽELJA I STVRANOSTI

Koliko se malo ženska djeca školuju u Župi govori podatak da se na prstima jedne ruke mogu nabrojati one koje su završile više ili visoke škole, a svake godine je sve manje srednjoškolskih učenica. Iznenadilo nas je da se ovdje, u Nebregoštu, još uvijek moral gradi po receptu predaka, pogotovu o ženskoj djeci. Iz novinarskih istraživanja, ali i radova prosvjetnih radnika, može se zaključiti da su stari običaji opstali zahvaljujući vjerovanju pojedinaca.

Zašto je to tako?

Pored ustaljenih običajnih recepata, svakako da je u velikoj mjeri uticala i poslijeratna loša bezbjednosno-politička situacija, a posebno treba naglasiti i nedostatak viših škola i fakulteta na maternjem jeziku.

Prije samo dvadesetak godina u Župi je vladalo mišljenje da je žensko dijete, koje nastavi školovanje u srednjoj školi - izgubljeno dijete. I dalje je prisutan strah da će školovanim djevojkama proći vrijeme udaje, da će ostati usidjelice. Inače se ovdje djevojke rano udaju, u svojoj 15, 16, ili 17-toj godini. Koja prva nađe izabranika bolje za nju, a još je veća sreća ako on ima vizu neke zapadne zemlje. "Šta ćeš u školu, bolje je da se udaš pa neka ti muž radi i zarađuje!", često se ovdje može čuti ova fraza.

U to smo se nedavno uvjerali kada smo sa ekipom UNMIK TV posjetili Nebregošte, bošnjačko poluprazno selo dvanaestak

kilometara od Prizrena okruženo divnom i bujnom šarplaninskom faunom. Više od 60 odsto njegovih žitelja živi i radi u zemljama zapadne Evrope, najveći broj u Švicarskoj. Uprkos teškoj ekonomskoj situaciji preostalih mještana koji su bez stalnog zaposlenja, izuzev nekoliko prosvjetnih radnika u maloj seoskoj školi, pojedini roditelji ulažu maksimalne napore da svojoj ženskoj djeci obezbjede budućnost putem daljeg školovanja. Nakon kosovske reforme u školstvu i uvođenjem devetog razreda, četiri učenice: Amela i Nermina Murati, Elvisa Hamza i Sanela Ferati svakodnevno, više od pet kilometara pješake do osnovne škole "Meto Bajraktari" u Rečanima. Iako veoma mlade one shvataju svu težinu svoga zadatka, bez obzira što se kod putnika-namjernika stvara dojam da su i one zahvaćene plaštom konzervativizma i starih uvjerenja svojih predaka. One ne misle na udaju. "Još su mlade", kažu, i tvrde da će najprije završiti školu, a potom o udaji razmisliti.

- Moja životna želja je da budem, najprije, medicinska sestra, pa bih dalje za ljekara – kaže učenica Amela.

I ja bih! Ako Bog da! – uskače u razgovor Elvisa.

*

Njihovi roditelji, samim tim da su na njihovoj strani, kad je u pitanju škola, opovrgavaju u cijelosti gornju tvrdnju. Ženska djeca u Nebregoštu su budućnost za koju treba ulagati, imajući u vidu podatak da je njihov natalitet u velikoj prednosti. To nam je potvrdio i nastavnik Sejdija Odžini koji 27 godina vaspitava djecu u Nebregoštu. U njegovom razredu je pet dječaka i 10 djevojčica.

A kako putuju do škole i koje planove imaju ove, već odrasle djevojke?

- Najteže nam je bilo zimi, jer smo zbog snjegova i vijavica često kasnili na prve časove. U međuvremenu nam se jedna drugarica udala i naše se društvo smanjilo za jednog člana - kaže Nermina Murati i dodaje da zajedno sa još jednim dječakom putuju skupa, te ne postoji mogućnost da ih neko usput autom sve pokupi.

Nermina je inteligentna djevojka i dobro zna njemački jezik. Do šestog razreda školu je pohađala u Njemačkoj, a onda su se njeni roditelji vratili u zavičaj. Njeni su planovi, kaže, okrenuti se ka medicinskoj školi. Tako je zacrtala još u sedmom razredu i vjeruje da će nastaviti ako u Prizrenu bude smjerova medicine.

I Sanela Ferati kao i njena drugarica Elvise Hamza namjeravaju upisati medicinsku školu i smatraju da je deveti razred veoma težak zbog nedostatka udžbenika.

Kao i mnogi mladi i one misle da ovdje, u ovoj sredini nema perspektive, željele bi živjeti u nekoj drugoj u kojoj neće misliti na bezbjednost i pješaćenja do škole.

Zbog toga što je život mladih veoma siromašan i ograničen samo na izlaske, čatovanje internetom i dosadne sjedeljke, Amela Murati smatra da mladi nemaju volju za dalje školovanje. Ona će ako položi deveti razred, upisati ekonomiju.

Za razliku od većine djevojaka iz ovog kraja, koje sebe vide u kecelji domaćice, Sanela, Elvise, Amela i Nermina sebe vide kao buduće školovane žene koje će zarađivati za sebe i svoju familiju.

- Moja je želja da završim medicinu i radim, da budem korisna ne samo porodici nego i cijelom društvu - kazala je Amela.

Djevojke su istakle posebno teške uslove školovanja koje ne mogu podnijeti ni muškarci, što je razlog odustajanja od daljeg školovanja. To je za *Alm* potvrdio i nastvanik Sejdiya Odžini.

- Svakoj djevojci je želja da nastavi školovanje, ali su u teškoj materijalnoj situaciji. Školovanje je vrlo skupo, roditelji rade samo povremeno - sezonski, prevoza učenika nema, a u privatnoj režiji je nestabilan i veoma skup - kaže Odžini.

On smatra da su konzervativna razmišljanja, kada je riječ o školovanju ženske djece, stereotipna kod pojedinih starijih ljudi.

Zašto je opao interes za školu?

- Mi smo stalno u kontaktu sa roditeljima, držimo predavanja o značaju školstva, svijet ide dalje, nastupila je era kompjutera. Mislim da su školovani ljudi u posljednje vrijeme svojim primanjima, egzistencijom ucjenjeni i degradirani. Sve ovo utiče da se mladi malo interesuju za školu, oni na razne načine pokušavaju da se dokopaju zapadne Evrope. Pa i da neka djevojka, ili mladić, završi fakultet teško će na ovim prostorima naći zaposlenje, potrebno je znanje albanskog jezika. Kao što vidite, ovdje stupa na scenu "logika praznog stomaka" - kaže Odžini, navodeći još jedan razlog za ignorisanje školstva.

I pored toga, Odžini smatra da je potrebna prekvalifikacija mlađih koji bi ostali na selu.

- U Nebregoštu nema poljoprivrednih radova, niti se kosi, niti žanje, ljudstvo je nezaposleno. Naš interes je da neke *NVO* održe kurseve, recimo za kompjutere, ili za neke profitabilne

zanate. Sve se uglavnom svelo na obećanja i kurseve stranih jezika - zaključio je Sejdiya Odžini, nastavnik u osnovnoj školi "Meto Bajraktari" u Nebregoštu, koja radi u okviru istoimene škole iz Rečana.

Najveći izumitelji svih vremena svoju iskru preobraženja njihovog bića našli su u savremenoj nauci, nikako van nje. Nadamo se da će je i mladi iz ovog kraja uspjeti naći, da će im produbiti njihovo duhovno biće, njihov razum, bez obzira na konzervativne misli, običajne stege, i neperspektivnosti. Snaga jednog naroda leži u broju školovanih ljudi, a ne u broju izbjeglih širom Evrope.

juni, 2002.

TRPIM GLAD DOK JE NE UBIJEM

Jedno rješenje donijeto 25. aprila *ove godine* (broj predmeta 00183/1) od strane Departmana zdravstva i socijalne zaštite, kojim se ukida pravo na socijalnu pomoć Ramizi Ajazi iz Planjana nadomak Prizrena, nije ostavilo nikoga ravnodušnim. Pogotovu one koji poznaju njenog dvadesetogodišnjeg psiho-fizički oboljelog sina Kemala, te drugog sina, teškog bolesnika, sedamnaestogodišnjeg Kadira i staru, bolesnu i od siromaštva iznemoglu njenu majku.

U uslovima kakvi ne dolikuju jednom ljudskom biću, u savremenom svijetu na početku novog milenijuma, oni dočekuju dane i sa njima nove muke i neizvjesnosti. A, veće neizvjesnosti od gladi nema. Siromaštvo i kašalj, od vajkada se govorilo, ne daju se sakriti.

Ispred drvene i vremešne kapije, u ranim večernjim satima, početkom *ovog mjeseca*, susreli smo Kemalovu i Kadirovu nanu. Kiša počinje da romori. Prohladno je.

- Obucite čarape, majko. Hladno je - reče kolega dok su se rukovali.

- Nemam ih, sine! - odgovori stidljivo nana oborivši pogled ka bosim nogama na blatnjavom, zemljanom hodniku. Zaiskrila je suza u njenom oku, a onda još nekoliko i sve kanuše niz obraze na zemljani pod. Da nije nelagodnosti i ponosa, i sam bih

zaplakao. Sjetih se statističkih podataka kako novinari kratko žive, pomislih: "Upravo zbog ovakvih i sličnih situacija".

Mali Kemo, kako ga ovdje najčešće tako zovu, pojavi se iza nane i žurno nas povede u komšijsku kuću. U svojoj ne može da nas primi. Nema gdje, a i krov prokišnjava. Shvatio je ulogu "muške glave" preko koje će se prelamati svi problemi vezani za njegovo kućanstvo. Tako se kao glava kuće ponašao u razgovorima sa ljudima. Oni nisu ostali ravnodušnim na njegove patnje, razumiju njegove muke i saosjećaju s njim. Trude se da pronađu neko rješenje za njega, a ponajviše da ga pomiliju blagim riječima. Tu su, između ostalih, predsjednik sela Planjana, gospodin Safet Saliji, Džezair Murati, predsjednik Demokratske reformske stranke Muslimana - *DRSM*, Ćerim Bajrami, glavni i odgovorni urednik revije *Selam*, ing. Šefket Ajradini, Memiš Rama iz Mušnikova, predstavnici našeg magazina „*Alem*“ i mnogi mještani Planjana. Svi oni su tu i žele pomoći.

*

Na osnovu izvještaja ljekarske komisije od 18. aprila ove godine u kojem je utvrđeno da je Ramiza Ajazi sposobna na rad, ukinuto im je pravo na socijalnu pomoć od 100 njemačkih maraka. U postupku je dalje utvrđeno da su u ovoj porodici dva člana sposobna za rad: nosilac prava i sin Kemal. Dakle, ispunjen je kriterijum iz šeme za socijalnu pomoć iz prve kategorije odobrene od strane UNMIK-a. Prema njemu, socijalna pomoć se može ukinuti ukoliko je jedan odrasli član sposoban za rad, kao glavni staratelj nesposobnih članova. U ovom slučaju, da ironija

bude veća, navodno su dva člana porodice radno sposobna!
Komentar je suvišan!?

- Ne znam šta ćemo? Sa stotinjak maraka koje smo dobijali imali smo neku sigurnost, ali šta sada...? - pita se Kemo i, više za sebe, kaže: - Ostali smo i bez neophodnih lijekova.

Kemo je krhkog zdravlja i nije sposoban za bilo kakav posao. Teško se penje uzbrdo, fizički je slab. Nije u stanju da ide ni dvadesetak metara, a da ne zastane i predahne. Objašnjava kako mu se čini da će mu srce iskočiti iz grudnog koša. Sve su to posljedice neadekvatnog liječenja zbog veoma lošeg materijalnog stanja. Sada je invalid i o tome ima nalaze mnogih ljekara, ali prištinska komisija nekim svojim kriterijumima to poriče.

Ljudi dobre volje što pokušavaju pronaći rješenje za ovu porodicu misle da treba obnoviti postupak za dobijanje socijalne pomoći. Cijelu porodicu bilo bi dobro podvrgnuti sistematskom ljekarskom pregledu i to neke "nepriistrasne" komisije. Jer kako objasniti nalaz prištinske komisije kada, nažalost, nije potrebno nikakvo medicinsko znanje da se zapaze psihički i fizički problemi članova porodice Ajazi.

Kemalov mlađi brat, Kadir, je težak bubrežni bolesnik i posljedica je veoma visok krvni pritisak. Zbog toga mu često ide krv iz nosa. To je, na svu sreću, tvrde ljekari, dobro. Jer kada bi se krvarenje dogodilo na mozgu posljedice bi mogle biti mnogo teže, pa čak i smrtonosne.

- Upisao sam se, uz pomoć nekih dobrih ljudi, u srednju Tehničku školu. Želim da mojim obrazovanjem pomognem svojoj familiji. Dobio sam obećanja od mog druga iz razreda da

će mi dati oko 80 maraka za put do škole. U slučaju da ispuni obećanje, krenuću u školu, ali do kada? - priča Kadir, upitno nas gleda i dodaje:

- Zašto smo drugačiji od ostalih? Čiji grijeh ispaštamo? – pitao se gledajući nas odreda u oči, a onda je oborio glavu postišen.

- Čini mi se, ne postoji na Kosovo gori slučaj od ovoga. Neki put i danima nemaju šta pojesti. Često čujemo noću kako plaću. Neki put zbog hrane, a nekad zbog bolesti. Zbog tog saznanja i nama nije mirna savjest - kaže Rasim, komšija porodice Ajazi.

I dok se kroz diskusiju prisutnih želi pronaći kakvo-takvo rješenje, Kemo i Kadir nemoćno gledaju prisutne, očekujući od njih spas. Nastojanje predsjednika sela da im obezbijedi montažnu kuću, koju su nedavno obećali iz humanitarne organizacije *ICMS*, ostalo je na papiru. Nije uspio, a i humanitarna pomoć u hrani koju su do nedavno primali ukinuta im je.

I po onoj "sit gladnome ne vjeruje", i primjer "bijede i sjaja" - život teče dalje. U lijepoj i velikoj kući imućnog komšije grupa humanih ljudi dobre volje pronalazi načina da se Kemi i njegovoj porodici vrati život koji priliči čovjeku. Ipak, u povratku razmišljam i sve mi je mutno i nejasno: hoće li se to zaista desiti! Nisam pročitao Kemine misli, ali kao da sam ih razumio. Zanimajem nedavno, kad me jedan jedini put neki čovjek upita: "Ko si ti? Šta si?" A, Kemo, to često čuje?! Čovjeku poludi srce od bola, a nečovjeku...?

Dolje, u susjedstvu, bijeda i Kemina stvarnost. U oronuloj kući iz prošlog vijeka, dvije sobe kamenih zidova. U jednoj stari

krevet na kojem su federi probili staro platno. U udubljenju na zidu, takozvanom dolapu (moda četrdesetih godina), stara petrolejka je još u funkciji. Ali, nije upaljena, prazna je, nema petroleja. U mraku Ramiza i njena stara majka šute. Reklo bi se, nema nikoga. Ono što liči na vrata je otvoreno. Krpe na podu i najlonske kese nekog darodavca "čekaju" da ih neko podigne.

Komšije kažu da i Kemina majka Ramiza ima psihičkih problema, pa im nije jasno kako su je proglasili radno sposobnom. Nije u stanju da vodi domaćinstvo, to se vidi i na prvi pogled. U lošem je stanju, posebno poslije muževljeve smrti 1999.

- Rahmetli Kadrija je - kaže komšija Rasim - bio jako uznemiren kada je čuo vijest da se sprema nasilna mobilizacija u selu. Nudio je svoje imanje samo da do toga ne dođe. Brinuo je. Poslije je prosto "puk'o" od muke. Ostavio je svoju boležljivu familiju, da na očigled međunarodne zajednice trpi glad.

Na ovu njegovu opasku sjetih se riječi Šanafare, arapskog pjesnika iz petoga vijeka, koji je urliknuo bezosjećajnom čovječanstvu; "Kad me muči glad ja je trpim dok je ne ubijem; okrenem glavu na drugu stranu i ne mislim na nju."

Vraćamo se i pomislih da danas, nakon toliko vjekova, ne smijemo dozvoliti ovoj bošnjačkoj familiji da ubija glad kao arapski pjesnik nekada. Moramo im pomoći. I možemo. Bez obzira na zloupotrebu UNMIK-ovih kriterija, Ili bolje rečeno - upravo zbog njih; ne smijemo okretati glavu na drugu stranu kada prođemo pored Keme. Ne smijemo okretati glavu ni od naše islamske tradicije.

Pored hrane i smještaja, porodici Ajazi je i prekopotrebno adekvatno i sistematsko liječenje. No, "lahko je zdravome bolesnog savjetovati"...

maj, 2001.

MISTERIJA SEDAM UKLETIH KUĆA

Zapitat ćete se; postoje li zaista uklete kuće, sablasti iz onostranog svijeta koje tumaraju izgubljeni u više dimenzija, vremenu, opsjedaju kuće i nejake ljudske umove? Da li?... A da li ste vidjeli da se svjetla sama pale, da se pojavljuju požari, da se vrata sama zatvaraju, da neko grebe po podu i zidovima? Ili, da ste, možda, čuli da neko hoda iza vas, čujete bat koraka, a kad se okrenete nikog nema? Možda ste čuli za čudno ponašanje životinja; kada se psi razbjesne bez ikakvog razloga, pa laju i režu na nešto nevidljivo za nas, ili da vas neko doziva i da vam šapuće iza leđa? Da li ste?...

Slučaj "Sedam ukletih kuća" u Landovici nadomak Prizrena je u najmanju ruku zanimljiv i ovo je priča koju vam donosimo iz prve ruke i sa lica mjesta...

Nanizane u skladnom redu, jedna do druge, u njima danas živi nekoliko obitelji koje su podjednako izložene užasnoj dvogodišnjoj torturi, u parapsihologiji poznatog fenomena "utjecaja *poltergejsta*"¹³⁰.

O sablasnim kućama koje se mistično same pale na putnom pravcu Prizren-Đakovica, u blizini sela Landovice, upoznata je i loklanu policija i vatrogasna služba. A mnogi "istraživači" na ovu

¹³⁰ *Poltergrejst* - njem. *poltern*, ("praviti buku" i *geist* - "duh" je oblik paranormalne manifestacije – kratko „Bučni duh“.

misteriju nemaju odgovora. Nekoliko TV stanica, među kojima i RTK, razgovaralo je s ukućanima. Snimljeni su misteriozni plamenovi, šaputanja nevidljivih bića i tajanstvenih škrabotina na zidovima suvremenih, prelijepih, žuto ofarbanih kuća.

- Sve je počelo ljeti, skoro prije dvije godine. Najprije su gorjela obližnja kukuruzna polja, a nakon nekoliko nedjelja, ograda i travnata površina uz našu avliju. Stoka se počela čudno ponašati i malo, po malo, to "nešto" uvuklo se u našim kućama - kaže vidno uplašen Hasan, jedan od članova obitelji koji je zatražio našu pomoć.

Vlast zlih duhova nad geografskim područjima često se zanemaruje, olahko shvaćaju, katkad i ignoriraju. U suštini jedino kada se osjeti "na svojoj koži" i dođe u dodir s njima.

U "Landovičkom slučaju", na samom početku neobičnog fenomena, imućna obitelj organizirala je danonoćne straže, misleći da je u cijelu priču umješana nečija ljudska ruka. S bzirom da su požari izbijali u svako doba dana i noći, kod ukućana je povisilo tenziju straha. Iznemogli neuobičajeno dugom torturom "nečastivog", pokušavali su tražiti spas u rješenju neobične misterije. Dolazili su razni „istraživači“, hodže, šehovi, policajci, vatrogasci i novinari ...

*

I tako, do kraja ove 2008. nastavljeno je s pojavljivanjem misterioznih požara. Nekad više, nekad manje, gorjele su stvari, čak je i voda gorjela. Bilans šetete je desetak natovarenih traktora izgorjele najkvalitetnije stolarije; prozori, vrata... Pokućanstvo i odjeća, bačeno je na gradsko smetilište. Taj

„netko“, ili „nešto“, neumorno je radio na uništavanju obitelji Gaši.

Stvarali bi se čudni zvukovi tajanstvenih koraka, udaranje po zidovima, šaputanja kojima ne možete odrediti izvor, grebanje po zidovima, povlačenje i obaranje namještaja. Čak i neshvatljiva premetačina sa nagorjelim stvarima.

*

U našim istraživanjima, ljeti 2008. zatičemo ormare uništene misterioznim požarom, nijeme svjedoke nuspojave „nevidljivog piromana“ i preplašene ukućane.

Razgovaramo, slikamo, osluškujemo, bilježimo tonske zapise onostranih bića već nedjelju dana. Imamo na dvadesetak sati tonskih i videozapisa. U Udruženju za istraživanje paranormalnih pojava i duhovnog izdignuća čovjeka “Vendimi mistik”, registriranog još 1990. za ovu misterioznu pojavu i nije vladao neki osobiti interes. Izučavalo se u istom momentu na desetine sličnih. Parapsiholog Adem Koljgeci, moj dugogodišnji pijatelj, istraživač paranormalnih pojava iz pomenutog društva i član “Instituta za parapsihologiju i hipnozu Kosova”, sumnjivo je vrtio glavom. Već je riješio na desetine sličnih misterija.

Ali, ipak ... ?

Kaže: - Bit će teško! Mjesto je puno negativne energije! Osjećam taj gadan miris sumpora koji me nikad nije prevario.

Potom, predlaže intervju ponaosob, sa svakim članom mnogobrojne obitelji iz koje većina, radnosposobnih, radi u zemljama zapadne Europe. U gostinjskoj *odi* zatičemo glavu velike obitelji. Sedamdesetpetogodišnjeg starca u namazu.

Klanjao je akšam-namaz!

Je li molio za izlaz iz ove situacije - nismo ga pitali. Pretpostavili smo.

Pedantni starac, uljudan djed, tako nas i dočeka. Primjećujemo, na njegovom licu tragove torture ove neobične misterije.

A ono „nešto“ možda nas je i posmatralo, a da toga nismo bili svjesni?!

- Sigurno ste neka vrata od vaših soba, kupaonice, ili ormarića ostavili zatvorenim, ali nakon nekog vremena ona su se otvorila sama od sebe - upitali smo ga.

Da! Skoro je svakodnevna pojava. Svjetla se pale i gase sama od sebe. Pa sve je kod nas kaos - reče domaćin, a njegovi sinovi donesoše nam kahvu, a potom i obvezni ruski čaj.

Zaudaralo je na dim, iako je besprijeckorno čisto u sobi.

- Unatoč zastrašujućim zbivanjima sa kojima smo suočeni, mi ostajemo na svojem posjedu. To su naše kuće, izgradili smo ih svojom mukom. Sve je bilo u savršenom redu dok se nije ovo dogodilo - kažu braća Gaši...

“Jesu li kuće poput sundžera koje upijaju sve naše emocijetijekom godina? Privlače li te emocije nevidljive sile?“, upitao sam se.

Ako se vratimo desetak godina unatrag u vrijeme ovoj, za nas zanimljivoj, ali za obitelj Gaši užasavajućom pojavom, saznajemo da je na ovom mjestu bila, prije zadnjeg rata na Kosovu, stara kuća. Za vrijeme rata, ustalom, kao i oko milijun Kosovara i ovu obitelj protjeruju u Albaniji. Po dolasku, tvrde oni, u njoj zatiču gomilu razbacanog ženskog donjeg rublja, naušnica,

prstenja, narukvica i različite odjeće. Uz to, kako tvrdi obitelj, bezbroj muha-zunzara vrzmalo se na imanju na kojem su sada izgrađene velelepne kuće. Za uništenje te gamadi bilo je potrebno insekticida u vrijednosti od nekoliko stotina maraka.

Svakako, to je za istraživače prvi trag i nameće logičko pitanje. Nisu li djevojke i žene od raznih paravojnih formacija ovdje, na ovom mjestu, mučene, silovane, a potom i ubijene? Koliko nasilno "otrgnutih duša" tumara i traži smiraj na ovom lokalitetu? To su samo od nekih pitanja s kojima će krenuti istraživanja, ali je zato potreban *medijum*¹³¹.

Tijekom intervjua, dvadesetogodišnja djevojka pada u trans, uzrjana je do besvjesti, plače i viče. Pokazuje rukom da u potkrovlju susjedne kuće gori. Scena se ne može opisati, može se vidjeti u horor filmovima. Pred našim očima nastala je panika i haos u obitelji Gaši.

Iz potkrovlja je kuljao gust dim. Vidimo u plamenu crni kaput i dvije ženske cipele. Ljudi gase, uplašeni su... Inače, muškarci danonoćno dežuraju crijevima za vodu i to u svakoj kući po dvojica-trojica. Vidimo ih na balkonima sa crijevima u ruci, spremni...

*

Po povratku u *odu*¹³², jedan od braće Gaši nas ukori riječima:

- Nitko od nas nije bolestan, već tražimo da se riješi misterija.

¹³¹ **medijum** – osoba u transu koja komunicira sa nevidljivim entitetima, bićima na astralnom planu.

¹³² **oda** – velika gostinska soba

Parapsiholog Koljgeci im predloži da djevojku, ipak, premjestite u neko drugo mjesto.

- Ona je "katalizator"! Preko nje nevidljiva sila pali po kućama, a da toga nije ni svjesna - reče, a on ima velikog iskustva u tome, te napustimo uklete kuće, nakon ljutnje domaćina.

I tako... Nakon naše posjete dolazili su mnogi šehovi i hodže, vidovnjaci, iscjelitelji i druga bratija da istražuju slučaj "Sedam ukletih kuća"...

Bezuspješno!

Misteriozni požari i dalje nastavljaju da prave štetu. Naravno, bilo je u opticaju i teorije da se na imanju naselio poltegrejst koji, iz za sada nepoznatih razloga, želi nešto saopštiti, ili čak da ubije stanare sedam kuća.

Ipak, kad su svi argumenti i tehnike potrošeni, neko se sjetio riječi parapsihologa. Djevoka je, ipak, udaljena:

Misterija je prestala postojati! I tako godinu dana.

A onda, opet ... ?!

Djevojka se vratila. A kada je stupila na imanju, poslije par dana, počela je manifestacija još jednog čudnog fenomena. Nevidljiva ruka je počela sjeći odjeću; kapute, veste, jakne, majice i druge odjevne predmete. Da bi, kasnije potpuno izgorio gornji kat jedne od tih kuća.

U slučaju su se, u međuvremenu, uključili i gardski dužnosnici. Najprije policija, a potom i vatrogasna služba. Na kraju i pripadnici obje službe su postali njegovi krunski svjedoci:

Zanimljivo je da smo na djelu osjetili moć nepoznate sile. Tijekom intervencije naši šmrkovi nisu htjeli bacati vodu na požar, dok su na suprotnoj strani normalno funkcionirali.

Pokušali smo u više navrata, ali neka sila nije "davala" vodi da izlazi van crijeva - kazao je dužnosnik vatrogasne službe ne želeći da mu se njegovo ime iznese u javnost, na šta je vidno uzbuđen nadopunio misao ovog sagovornika, drugi zvaničnik.

- Nešto ovdje ipak nije normalno, jasno je svima nama, ali se bojimo da priznamo. Očito je u pitanju neka nevidljiva sila koja se oficijalnom naukom sigurno ne može objasniti. Pred nama se dešavaju ti fenomeni, a da li ćemo to prepisati duhovima - to ne znam, ali se ipak događa - izjavio je zvaničnik policije u Prizrenu.

Prošlo je par dana, a onda su uslijedila posljednja istaživanja.

Zamoljeni da nastavimo tragati u rješavanju misterije "Sedam ukletih kuća", ovih dana smo ponovo na imanju braće Gashi...

- Bili smo izgubljeni i dekoncentrisani čitavom našom mukom i oprostite nam na naše nepoznavanje problema - dočekao nas je riječima jedan od braće Gaši.

Ovoga puta ekipi se pridružio i mladi psiholog Kujtim Thaqi kojem je ovo bilo veoma neobično iskustvo, ali i medijum Meco, kako smo ga od milja zvali. Meco je bio medijum vrhunskog istraživača paranormalnih pojava, psihoterapeuta i hipnotizera. Uranjao je u nepregledne predjele astralnog nivoa, imao bezbroj kontakata sa *astralnim*¹³³ *entitetima*¹³⁴ i bio *psihonaut*¹³⁵ unutrašnjih svjetova...

¹³³ **astral** - prema teozofskom učenju, prva duhovna sfera nakon smrti tijela. sačinjen je od fine materije i naseljavaju ga brojna nevidljiva bića.

¹³⁴ **entitet** – biće, ili onoga što postoji, element svijeta, jedinka...

¹³⁵ **psihonaut** –izvježbani ljudi koji putem transa putuju svojim unutrašnjim astralnim svjetovima. Prema Vujakliji „to je osoba koja,

U potrazi za rješenjem misterije "Sedam ukletih kuća" u Landovici Koljgeci ističe da se različite energije iz duhovnog svijeta putem "čovjeka - katalizatora" transformišu na fizičkom planu.

- Jako je opasno igrati se sa ovim fenomenima, nevidljivim silama, a da nemate nikakvo predznanje iz parapsihologije. Čak i ja veoma oprezno i nikada sam ne sudjelujem u istraživanjima. Smatram da je pomoć osobe upućene i izvježbane na duhovnom planu od izuzetnog značaja za uspjeh "misije". Istovremeno on te prati u koncentraciji da ne "skliznes sa staze". Bili smo upravo ovog mjeseca riješili nekoliko ovakvih slučajeva u samom gradu Prizrenu; jedan slučaj u Tususu, jedan u Ortakolu i jedan u samom centru", kaže Koljgeci i dodaje da se u većini slučajeva radi o poremećaju energije „čovjeka prijemnika" na emotivnom, astralnom i mentalnom planu, ali i u poremećaju *čakri*¹³⁶ koje se u većini slučajeva okreću naopako, u suprotnom smjeru – reče uz smiješak i doda:

- U svemu tome, uz znanje parapsihologa, medijum igra važnu ulogu – i dodao je:

- Uostalom, zato je Meca tu, sa nama!

istražujući prostranstva svog uma, bolje upoznaje i prostor oko sebe. Koristeći enteogene psihodelične supstance, na neki način se približava nivou svijesti prvobitnog čovjeka, čime uspeva da dosegne osjećaje neobjašnjive inhibiranoj, društvenoj svijesti..."

¹³⁶ **čakra** -aktivni energetski centar koji prima i oslobađa životnu energiju, ili pranu, to jest bioenergiju. Čovjek ima 7 čakri - kupaste vrtloge koji se vrte velikom brzinom i metabolizuju energiju fizičkom tijelu. Svaka čakra je druge boje koja je povezana sa centrima energije. Danas zapadna kultura i medicina uveliko proučavaju ove centre koji su poznati hiljadama godina na istoku.

Meco oprezno oštrim pogledom prostrijeli domaćine, a onda i cijelu dugačku avlijau u kojoj stajahu dva traktora i više nagorjelih bala sijena i slame

- Hmm... – reče i zavrte glavom, a onda se ponovo udubi pogledom u avliju načičkanu s nizom sedam novih kuća, dok su u međuvremenu iz njih izlazili muškarci koji dežuraše na njihovim balkonima...

*

U odi nas ponovo dočeka starina, glava porodice, rukuje se ljubazno i sjede u čošku sobe na udobnoj *postekiji*¹³⁷:

- Dobro nam došli i halalite nam! Neka je sve sa hajrom, inšAllah!

- Amin! – potvrdismo njegove riječi kako bi Svevišnji uslišio našu molbu.

*

Parapsiholog Koljgeci je kao medijuma domaćina upravo probao "*djevojku katalizator*"¹³⁸ onostranih sila. Ona se pokazala kao dobrim, te je s njome istraživao duhovne svjetove. Najprije na astralnom, a ubrzo i na eteričnom i emocionalnom planu. Pored rasturenog emotivnog tijela, ona je posjedovala i obrnute okretaje energetskih centara, takozvanih čakri, što nam je Meca referisao.

¹³⁷ **postekija, postećija** – uštavljena ovčja, jagnjeća, kozija ili jareća, a nerijetko i kravlja koža.

¹³⁸ **djevojka katalizator** – djevojka koja spontano zapada u neki trans i postaje prijemnik astralnih eniteta.

Natjerao je da se u transu skoncentrira. Da snagom sile koja se putem nje kanališe, razbije pogledom *šiše*¹³⁹ od lampe-petrolejke kojeg je stavio na sredini stola. Pošto je sa ovim eksperimentom uspjela, šiše razbila u paramparčad, zapovjedbena joj je da krene sa čišćenjem kuća. Jednu po jednu na, u parapsihologiji, znani način. Prvog dana jednu, sljedećeg dvije, pa opet dvije, i četvrtog dana preostale dvije od "Sedam ukletih kuća".

Dok ovo pišem već je mjesec dana kako je u obitelji Gashi u Landovici mirno. Djevojka se vratila, na jesen namjerava upisati fakultet.

juli, 2008.

¹³⁹ *šiše* – stakleni zaslon plamena petrolejske lampe.

SELAM, DJETE MOJE, NEROĐENO

Blaga ljetna noć dodirivala je zelene obronke pjesmom opjevane Šare... A gore, tiho, zvijezde na nebu su započinjale svoj ples oko žutog mjeseca, tog njihovog vječitog partnera i podrhtavale u ljubavnom zanosu usnulih mještana. Mirisalo je na moravicu, na travu koja ima kulturni značaj u tradiciji ovdašnjih gorštaka, a tišinu te ljetne večeri jedino uznemiri cvrkut ptica koje su polahko odlazile na počinak, kao i brižni Nusret koji spusti umorne kapke, a potom zakorači prostranstvima nestvarnim... I, zastade kraj vatre koja je neprimjetno topila led oko njegova srca i grijala mu umornu i praznu dušu.

Treća je godina kako se rat završio, a ni ova 2003. mu nije donijela bog zna šta. Zakoračio je u trideset treću, a čak se nije ni zaposlio. Umorio se Nusret od života, od neimaštine, od straha za svojom ljubavi, a goleme nepravde su vihorile iznad njegova uma...

Uz crveno-žuti plamen vatre koji je sablasno vihorio ispod zvjezdanog neba, lutao je zabrinuti Nusret mislima prostranstvima dalekim i sjećao se prvog susreta...

Selma je tek bila stasala na svoje noge, a već je redala poglede prolaznika koji su zastajkivali i ostavljala ih bez daha. A i za njenu dobrotu čulo se nadaleko, pa uz ljepotu od Boga datu, mnogi su u njenoj blizini imali osjećaj da je nestvarna i da je sačinjena od lepršave sapunice, koju blagi povjetarac može

svojom nevidljivom igrom raznijeti po dalekim i nepreglednim predjelima. A tek kad njene zelene oči blaženo započnu milovati prolaznike, sijale su nekim nedokučivim sjajem.

U toj igri plamenoj, na rubu mjesečine, sjećanja su mu i dalje navirala...

Jedne večeri Nusret se vraćao umoran sa posla i teškom mukom odbrojavao je svoje sitne korake dugačkim sokakom. U toj silnoj nemoći u prolazu je dotaknuo njenu svilenu i lepršavu kosu, susreo se sa zelenim očima i od tog trenutka se nisu nikad razdvajali.

I dalje njegove misli pratio je ples zvijezda na nebu. Od silnog umora kapci mu zakloniše dva krupna oka, a otkucaji srca završavali mu ispod šarene majice, a iz daljine začuo je bolne krike:

- Nusreteee! Ne daj da me vode! – glas uznemirene njegove ljepotice raznosio se već usnulom Šarom.

- Pustite mi ženu! Kuda je vodite? Samo što se nije porodila!
- vrištećim glasom dozivao je Nusret neznance u daljini.

Potom se brzo digao na svoje tanke noge i trčao za glasom svoje hanume koja je bila daleko ispred njega, sve dok odjednom nije sve utihnulo... Sa visina su kružila jata noćnih ptica i još više unosila strah u njegovu kaharli dušu.

Ubrzo začu se prodoran muški glas:

- Ušuti, kad ti kažem! Ako pisneš nećeš jutra dočekati! – a potom se začuo isprekidani glas njegove voljene Selme.

Bio je, ni tamo - ni 'vamo, na ivici razuma. Ništa je nije mogao razumjeti, jedino je shvatio da je njegova Selma u velikoj nevolji. Hitao je poljanom svom svojom snagom. I zvijezde mu nisu bile

naklonjene, već se sakriše u sivilu nebeskih daljina... Trčao je Nusret bosonog i učinilo mu se da je preskakivao brda, dodirivao tamu i vraćao se ponovo na neprohodnu stazu... Okrene se i skroz na drugom brdu ugleda svoju Selmu u bijeloj dugoj haljini i dva krupna, uniformisana vojnika kako je bacaju u provaliju. Selma se otimala i iz sveg glasa još jače dozivala ga. U jednom trenutku jasno je vidio kako bježi ispred njih, a oni su trčali za njom... Nepregledna brda dočekivala su Selmu i blago ju zaklanjala od njenih zlotvora. Čulo se pucketanje granja... Vrijeme je otkucavalo... Selma se sve manje primjećivala... Jedino bjelina oko njenog tijela ostavljala je blagu sjenku njegove ljubavi... Umirio se Nusret i mislima je želio dosegnuti tu bjelinu... Odjednom se ukaza veliko brdo koje se razdvoji po sredini... Bijela silueta provuče se kanjonom i brdo se ponovo spoji. Čuo je glasne prijetnje neznanaca:

- Selma! Drugi put nam nećeš pobjeći! Bićeš naša, il' ničija!

Neprijatni glasovi trgnuše Nusreta iz sna, brzo skoči i sjede na krevet. Srce mu je jako lupalo, kosa mu bila mokra, dok se hladni znoj slivao mu niz blijede izborane obraze. Nije znao ni gdje se nalazi - ni šta se sve desilo... Ostao je dugo nijem i nepomičan... Kroz veliki pendžer primjeti sićušne zvijezde kako škilje sa visina, dok se žuti mjesec šepurio nebeskim svodom i obasjavao malu Nusretovu sobu. Golema tuga uvukla se u njegova njedra, a strah mu je ukočio vrat i pogled. Bojao se istine... "Šta ako je Selma otišla? Šta ako su je ubili? A njihovo nerođeno dijete?"

Toliko se radovao... I ime mu dali... I za curicu i za dječaka... Pa šta god Bog dâ samo neka je ispravno... Tako su uvijek

razmišljali i molili Svevišnjeg. U polumračnoj sobi u kojoj dopiraše zraci mjeseca, odluči se okrenuti na desnu stranu kreveta gdje je Selma uvijek spavala, pa što god Bog dâ.

Polahko je pomjerao vrat kao kad predaje selam na namazu... Kamo sreće da je na namazu. Molio bi Boga da čuva njegovu Selmu i sve Selme na svijetu! Molio bi Boga da nigdje ne bude ratova! Molio bi Boga da insani žive u miru, da imaju svoju avliju! Molio bi Boga da nema mržnje i da svi budu jednaki! U takvim mislima okrenuo je glavu do kraja i primijeti svoju Selmu kako blaženo leži na leđima, a žuti mjesec joj obasjava okrugle obraze po kojima se pružao osmijeh i na biserne zube koji zablistaše u polumračnoj sobi. Cijelim tijelom okrene se Nusret svojoj hanumi i stisnu je uz sebe, jače nego ikad prije. Lijevom rukom pređe po njenom golemom trbuhu i osjeti pozdrav maksuma iz unutrašnjosti svoje hanume... I on uzvрати selam nerođenom djetetu:

- Selam, dijete, moje drago! Noćas veliki strah osjetih za tebe i tvoju majku! Dijete, moje nerođeno! Kada na svijet dođeš, i kada odrasteš - budi dobar insan! Budi ono što su tvoji preci bili! Budi dostojan svoga imena i prezimena! Hodi stazom koja ti je već sada trasirana i nikad ne skreći! – tu malo stade, zamisli se, pa nastavi - ko u transu:

- A, šta znači trasirana staza? To je dijete drago, Božja staza koju moraš i trebaš slijediti! Pitaćeš me, a šta to znači? Znači, dijete drago, da svako iskušenje dočekaš sa saburom, jer Svevišnji ti daje iskušenje onoliko koliko možeš izdržati! Ni manje, ni više! Kada dođeš do kraja, i taman pomisliš da nema izlaza, vjeruj otvoriće ti se kapije spasa. Oslušuj u životu i kada

budeš počašćen da uradiš dobra djela – ne oklijevaj! Prigrabi sebi što više znanja, jer tako ćeš se lakše moći oduprijeti nevoljama! Eto, dijete drago! Ja se raspričo kao da se ti nećeš nikada roditi, ili kao da ću ja sutra umrijeti! Ali istina je – da nikada ne znamo kada ćemo na onaj svijet krenuti?! Nikada, baš nikada! Smrt je bliža od jake za vratom! Zato ti ispričah sve želje svoje, koje je i meni babo moj prenosio od svoga babe. Sa koljena na koljena! - trgnu se Nusret iz ovakvih misli i osjeti jako udaranje djeteta iz Selminog trbuha, pa joj tiho šapnu:

- Sve me je razumio, Selma! Ovo je Božji išaret da sam ispravno postupio! – zatim je dugo nastavio gledati to najdraže biće koje bezbrižno spava i hrve se sa dubokim snom.

Sat je otkucavao na zidu i vjerno pronosio svoje minute nestvarnog sna. Dugo je ostao budan i razmišljao dalje o životu... Spoznade da mu ne treba puno... Haman, ne treba mu ništa, osim njegove Selme, njegove avlije, zdravlja i parčeta kruha...

San ga je oborio, a otkucaji sata na zidu, iznad starog dolapa prosipali su sekunde, minute i sate, sve dok se nije oglasio šareni horoz kojeg je od milja zvao Šarenko...

Začuo je plač djeteta. Tamo, negdje na horizontu, gdje se spajaju dan i noć, tamo gdje prestaje vječna igra mjeseca i lelujavih zvijezdi među razbacanom kumovom slamom na dalekim, nebeskim prostranstvima.

Njegova majka Fatima je već u naručju držala okupanog, tek rođenog maksuma. Podiže se, i ugleda svoju Selmu kako mu se smiješi i miluje njenim lijepim, zelenim i krupnim očima...

Dobila je trudove, i znajući koliko je umoran nije ga htjela buditi. Pozvala je svoju svekrvu Fatimu i mali Isak je već bio u naručju svoga babe...

april, 2002.

PENZIONERSKA KLUPA

Na ulazu u seosko *mezarje*¹⁴⁰, prije par godina, jedan je mještananin ostavio u hajrat - drvenu klupu. Na njoj, kad padne večer, uz to ako je i mjesec velik poput sofe za objed, zagrljeni parovi jače guguću svoju zaljublenu pjesmu. To gugutanje počinje poslije pojavljivanja srebrenaste lopte visoko iznad Ljubotena¹⁴¹ i traje do njenog "umiranja" na zapadu, iznad oštarih vrhova *Koritnika*¹⁴². Jednom sam je usnio-ispričala mi je tužnu ljubavnu priču:

"Neka je plavokosa ljepotica dugo i zamišljeno sjedila u momo "krilu" - otpoče svoju priču drvena klupa. "Te noći punog mjeseca bila je sama, iz njedara izvukla sliku plavookog mladića i dugo je ljubila. Mladić joj se smiješio, a čuperak na njegovoj glavi je djelo njenih nježnih prstiju. Mjesec je još dugo plovio, čas zalazeći, čas izlazeći iza svilenoro-rijetkih oblacića. On se nije pojavio i, naravno, gugutanja nije bilo. Uz jecaj pocijepala je njegovu sliku..."

¹⁴⁰ *mezarje* - groblje

¹⁴¹ *Ljuboten* –vrh na Šar planini na granici između Kosova i Sjeverne Makednije, visok 2.498 metara n.v.

¹⁴²*Koritnik* (alb. *Koritniku*) - je planina na granici Kosova i Albanije, sjeverozapadno od Šar-planine. Najviši joj je istoimeni vrh *Koritnik* - 2395 m.

*

Druga neispričana priča...

Momak sa krupnim crnim očima, umilnim, dragim licem i pramenovima lepršave plave kose često je sjedio na klupi nadomak seoskog mezarja... Sejrio je svojim umom daleka obzorja u svako doba dana i noći. Spoznao je život s one strane duge i uživao u nevidljivim sjenkama svoje izgubljene ljubavi. Izgubljena, a nikada i nije bila njegova... Nikada se nisu sreli, a nikada se nisu ni rastajali. Ona ga je pratila na svim putovanjima kroz prostor i vrijeme... Često puta bi sjela kraj njegovog uznemirenog tijela i jagodicama ostavljala nemir na njegovoj svilenoj kosi koja mu je padala po ramenima. Osjetio bi neku dragost kako mu titra venama i čekao dalje...

Dok mu je pogled šarao beskrajnim vedrim nebom, njena silueta i njeni dugi prsti su klizili njegovim vratom i duboko bi se ugnijezdila u njegov pogled. Momak sa crnim očima ostajao je bez daha, a nježni joj prsti dalje su klizili njegovim njedrima. Osjeti da mu se još više približila i skoro se našao na samom kraju klupe.

Čas je gledao žuti mjesec kako nestaje u plesu zvjezdanog neba, a čas u njenu raskoš. U tom trenu obasja ga sjaj iz daleka i slatke usne se spojiše sa njegovim. Drhtao je kao požutjeli list na vjetru... Nevidljivi poljupci bivali su sve jači. Tijelo mu se uznemirilo, a srce je lupalo ispod njenih jagodica...

Na mjesečini je gledao njen blagi i dragi lik... Nikada ništa ljepše nije vidio na stazi svoje mladosti. Njena duga plava valovita kosa prekrivala joj je leđa, ramena i nabrekla prsa. Drago lice je bilo tamnije puti iz kojeg su virila dva kosa crna oka. Usne

su joj bile pune i mekahnne... A dugački, tanki prsti su joj klizili njenim usnama... Blagi osmijeh prekri joj nježne obraze, a biserni zubi zablistaše u vedroj ljetnoj noći. Gledala je blaženo i umilnim glasom zborila:

- Ljubavi, daleka! Tražim te vjekovima! Mi smo stvarni, ali ljudi oko nas ne postoje. Ja te pratim svojim bićem i znam da me osjetiš... Želim da te dodirnem našom stvarnošću, našim prostranstvima... Naše staze su samo naše staze... Čuvaćemo jedno drugo kroz vijekove ispred i iza. Znaš da se nismo nikada sreli, ali smo stalno skupa. Ja te pratim u stopu. Plakala sam kad si se skrio u skutima druge. Vukla sam te za rukav, stajala ispred tebe, uzimala sudbonosnu olovku iz tvoje drhtave ruke. Oklijevao si... Na trenutak si osjetio moje postojanje i zastao. Obradovala sam se... Čekala sam ispred... Taman kad si htio napraviti iskorak prema meni – zastade ko ukopan. Babina naredba oglasi se u tvome biću. Nevoljko stavi potpis i produži pokraj mene. Znao si da sam u tvojoj blizini. Ponekad te je bilo sram biti nježan sa tvojim potpisom... Danas stazama našim koračaju mnogi mali i veliki tabani... Uguraše se na našu stazu...

Hodali smo obazrivo životom i čekali našu klupu. Nismo se ljutili jedno na drugo, ali smo znali često puta biti prazni. Imali smo dom koji nije bio naš. Imali smo sve, a nismo imali ništa... Ja sam ti često dolazila kada ti je bilo najteže... Dovoljno je bilo da prođem prstima po tvojoj kosi i da zaspeš na mome krilu. I ti si dolazio u moje spoznaje. Nijemo smo pratili sve oko nas... Životi koji i nisu bili naši pritiskali su nas...

Evo, večeras se natenane ispričah sa nama... Znam da noćima čekaš ovaj san? Čekao si... Došla sam da ti kažem – da

sam i ja čekala... Čekala sam klupu našu... Ovo je naša klupa... Dok naš dom još uvijek čeka na nas... Dom koji je daleko od svijua, a koji je samo nama na dohvat ruke... Čekam te tamo... Pomilova ga po svilenoj kosi i nestade u daljini... Na zvjezdanom nebu ukaza se bijelo platno zlatnim slovima ispisanim – “čekam te”...!

*

Moram priznati da nisam imao hrabrosti da provjerim ovu tužnu priču o djevojci sa kosim, crnim očima, valovitom plavom kosom i nježnim prstima. Jednu od hiljadu neispričanih. A drvena klupa na ulazu u seosko mezarje i dalje čuti, a zna. Sve zna!... Čuva tajnu! Na njoj su se rađale prve ljubavi, a parovi sa “stažom” uživali u zanosnim ljubavnim igrama. Pa, da! Sada mi je jasno i zašto je djevojke i *bećari*¹⁴³ prozvaše – “Klupa ljubavi”.

*

Ali, svemu dođe kraj, pa i njoj kad je ogriju sunčevi zraci sa istoka. Ona polahko prolazi kroz “metamorfozu”, poput umrlog kada bude prenesen pored nje. Prestaje biti ljubavna. Polahko se pretvara u - “Penzionersku klupu”. Ne, zato što se umorila? Već zato što živi svojim drugim životom. Ne tako romantičnim kao u dubokim noćima; naprotiv, veoma trezveno i živo sa svojim, na “leđima”, brbljivim penzionerima.

A oni vazda samo vrte glavom. Između požutjelih prstiju motaju “*kačak*”¹⁴⁴ i ne ostavljaju na miru njena, braon ofarbana,

¹⁴³ *bećari* (lok.) – momci, mladići

¹⁴⁴ *kačak* – vrsta sušenog sitnog kvalitetnog duhana.

“leđa”. Jedino se zadnjice na njoj razlikuju po godinama. I tada vrata na mezarju, do nje, podsjećaju na prolaznost života, na prestanak radosti, na sve drugo, samo ne i na neka noćna gugutanja mladih. Ali, klupu nismo izmislili - ona je stvarno tu! “Leđa” su joj pohabana, pa majstor-Amzo namjerava da je odjene u novo ruho. Već odavno je riješio da je učini “nevjestom” - da je ofarba u bijelo.

"Eee..., samo da mi stigne penzija, će ja ofarbam, će viđet svi koj je majstor-Amzo", tužno bi je pogledao kad god bi dolazio u ambulantu, sto metara od nje, da provjeri svoj krvni pritisak.

*

Majstor-Amzina kuća je malo dalje, tik uz potok, ali ponekad i on dođe na drugi kraj sela. I uvijek bi bio tužan kada bi je ugledao praznom, što se rijetko dešava.

Penzionerska klupa i ovog lijepog, sunčanog, februaruskog dana 2003. godine nije bez svojih drugara...

- Tako ti Boga, *poljaj*¹⁴⁵ ona vrba, će viđiš, još malo će se rascveta. *Ove*¹⁴⁶*slunce*¹⁴⁷, ako *binje*¹⁴⁸ *vake*¹⁴⁹ vrućo, će ja razvije. A *som* zapaziv, prva se razvija u naš *memlječet*¹⁵⁰ - reče Gafur, krupni starina, jedan od čestih, ako ne i "vjenčanih" penzionera naše “junakinje”:

¹⁴⁵ *poljaj* (lok.) – *vidi, pogledaj*.

¹⁴⁶ *ove* (lok.) - *ovo*

¹⁴⁷ *slunce* (lok.) - *sunce*

¹⁴⁸ *binje* (lok.)- *bude*

¹⁴⁹ *vake* (lok.) – *ovako (ove slunce ako binje vake-ovo sunce ako bude ovako)*.

¹⁵⁰ *memlječet* (lok.) – *rodni kraj, zavičaj*.

- Samo *jen*¹⁵¹ *ubav*¹⁵² Allah zna, zašto je take ? - zavrte glavom, izvadi kesu sa duhanom, pocijepa dio lista dnevne novine, presavije ga i stavi između palca i kažiprsta lijeve ruke. Lagahno, kako samo njemu priliči, počne da puni duhan.

Penzioner do njega, u plavom radnom kombinezonu, nevoljno podiže glavu u pravcu vrbe sa pupoljcima koje "vidi" samo sedamdesetpetogodišnji Gafur i ne reče ništa. Kao i Gafur, nije primio penziju pune četiri godine od nekadašnje države, a duhan je i njemu pri kraju:

- Eee, bre, Gafče! Nemoj da me vučeš za jezik i *take*¹⁵³ mi je suv, od voda odavno ne *videv*¹⁵⁴ ništa, a ti vidiš u *polojna*¹⁵⁵ zima vrba rascvetana. Čuti... dok ti je unuče u Italija, nakrivi kapa. *Biljki*¹⁵⁶ ti dava po nekoj *meteljik*¹⁵⁷.

- Unuče? A *mua*¹⁵⁸ penzija što mi *dava UNMIK*?

- Bi te videv! Bi te videv de bi ti biv *arpalak*¹⁵⁹. Oz triesetipet eura na mesec, vala, će vidiš i *grozje*¹⁶⁰ na vrba, a ne samo pupoljci.

¹⁵¹ *jen* (lok.) - jedan

¹⁵² *ubav* (lok.) - lijep

¹⁵³ *take* (lok.) - tako

¹⁵⁴ *videv* (lok.) - vidio, video.

¹⁵⁵ *polojna* (lok.) - pola, polovina.

¹⁵⁶ *biljki* (lok.) - sigurno, možda.

¹⁵⁷ *meteljik* (lok.) - novčić

¹⁵⁸ *mua* (lok.) - moja (prisvojna zamjenica).

¹⁵⁹ *arpalak* - zub u konja koji izrasta kada ostari.

¹⁶⁰ *grozje* (lok.) - grožđe

- Aaa bre, Suljo! Si ostarev i ne si se *promenjiv*. Nekoj *čuek*¹⁶¹ kako će se kroji, *take* će se "*iscepa*"¹⁶²- pa i ti.

Gafur se jako uvrijeđen brzo okrenu, podiže stisnutu cigaru u pravcu njegovog lica:

- Tako mi Boga, i mene duvan mi se *izarčiv*!¹⁶³ Da je ka *r'tija*,¹⁶⁴ neka pukne, će zavijam u novine, ali duvan je muka! Već da motam od *tala*¹⁶⁵, pa i *njaa*¹⁶⁶, pusta - izela¹⁶⁷ stoka!

*

I dok je rasprava oko duhana tekla, na Amzinu "nevjestu" sjedoše još trojica penzionera. Gafur se osjeti stisnut, podiže glavu i ukrsti pogled sa komšijom koji se do njega spremao da sjedne. Nešto mu je kazivalo da će ga on podržati u diskusiji koja liči na reprizu od jučer, te samouvjereno podiže svoj promukli glas:

- *Triesetipet*¹⁶⁸ eura, ti će mi kažeš?! Što možeš da učiniš oz nji?

- Aaa... imaš dosta, adžo Gafur, dosta! Svaki *d'n*¹⁶⁹ po tries centi za cigarinja "Partner", još će ti ostanet - našali se Isak, mlađi švicarski penzioner od koga je očekivao podršku, i dobaci:

¹⁶¹ *čuek* (lok.) - čovjek

¹⁶² *iscepa* (lok.) - pocijepa, poderati.

¹⁶³ *izarčiv* (lok.) - potrošio

¹⁶⁴ *r'tija* (lok.) - hartija

¹⁶⁵ *tala* (lok.) - kukuruzna suha stabljika sa lišćem, hrana za krupnju stoku.

¹⁶⁶ *njaa* (lok.) - nju(zamjenica).

¹⁶⁷ *izela* (lok.) - pojela

¹⁶⁸ *Triesetipet* - tridesetipet

¹⁶⁹ *d'n* (lok.) - dan

- Jošte će ti ostane i za kilo somun!

- A, 'de je za *solj*¹⁷⁰, za nešto drugo, za *teša*¹⁷¹, za.... za...

- naljuti se, i ne dovrši misao, *adžo* Gafur.

- Eee, pa s'ga ti *iskaš*, *adžo* Gafur, i za vegeta i za zejtin i za biber, za...!

Od smijeha penzionera, koji prekide nedovršenu "žaoku" švicarskog penzionera, Gafuru zaigra *biljeg*¹⁷² na lijevoj trepavici. Njegovi crni i gusti brkovi opustiše se kao obareni toplom vodom. Između je debela cigareta dogorijevala, šireći neprijatan i ljut miris crnog dima.

- Dobro de, dobro! *Bi ve pitav* da mi je *Tito*¹⁷³ živ, *bi videlje*¹⁷⁴ *koljikva*¹⁷⁵ bi mi bila penzija. A, *vake*¹⁷⁶, što? Na ove čemerno i *šugua*¹⁷⁷ Kosovo dođu iz cev svet. I ljudi ka¹⁷⁸ čavka crni, i žuti ka *mravke*¹⁷⁹ žute, i belji ka snek i... i nikakvi... Svi

¹⁷⁰ *solj* (lok.)- so

¹⁷¹ *teša* (lok.) – odjeća

¹⁷² *biljeg* – milsi se na znak kao predskazanje, išaret.

¹⁷³ **Tito – Josip Broz Tito**, maršal Jugoslavije, rodio se u Kumrovcu, 7. maja 1892., umro u Ljubljani, 4. maja 1980., jugoslavenski revolucionar, vojskovođa i državnik. Smatra se jednom od najvažnijih ličnosti 20. vijeka i uopšte historije na prostorima bivše Jugoslavije. Lider Komunističke partije Jugoslavije od 1937. do 1980, vođa Narodnooslobodilačke borbe naroda Jugoslavije od 1941. do 1945, te doživotni predsjednik Socijalističke federativne republike Jugoslavije od 1953. do 1980. Jedan je od osnivača Pokreta nesvrstanih. Njegova sahrana okupila je velik broj tadašnjih državnika.

¹⁷⁴ *videlje* (lok.) - vidjeli

¹⁷⁵ *koljikva* (lok.) - kolika

¹⁷⁶ *vake* (lok.) - ovako

¹⁷⁷ *šugua* (lok.) - šugavo

¹⁷⁸ *ka* (lok.) - kao

¹⁷⁹ *mravke* (lok.) - mravi

*gajljuet*¹⁸⁰ svue gajljina, a *mije*¹⁸¹ bez penzija, bez struja, bez *iljači*¹⁸² i bez ljeb. Moreee, koj te pita? Sto domaćina u jena kuća. A, ima *ajr*¹⁸³ od tue? Takva je ova naša rabota, žimi ti.

- *Take* je, adžo Gafur, take! Ama, što da *prajš*?¹⁸⁴- potvrđi penzioner sa žutim brkovima na suprotnom kraju klupe, htjede još nešto da kaže ali ga prekinu piskavi Suljov glas. Visok, slabunjavi, povijenih leđa, penzioner sa beretkom na glavi:

- Neka *rabota*¹⁸⁵, more! *Poljajte*¹⁸⁶ kakvi je, će izvuče volue¹⁸⁷ rep. *Poljajte* koj duvan mota, će *utepa*¹⁸⁸ konja, a kamolji čueka. Jak je on, vala, *gajlje*¹⁸⁹ nema!

Gafur ljutito skoči sa klupe, odskoči na jednoj nozi, namjesti svoj crni *jakar*¹⁹⁰ na ramenima, te zgrabi svoju ručno rezbarenu štaku, malo se udalji od klupe i reče:

- *Čepaze*¹⁹¹, jeno! Ako oćeš, duni *volue* u *rogue*¹⁹², duni mu u ...!

Ne htjede da dovrši misao. I tako, klupa izgubi jednog svog “jahača” koji je volio Titovu penziju. Ali, nije to prvi put; po

¹⁸⁰ *gajljuet* (lok.) - brinu

¹⁸¹ *mije* (lok.) - mi

¹⁸² *iljači* (lok.) - lijekovi

¹⁸³ *ajr* - korist, čar

¹⁸⁴ *prajš* – radiš, činiš

¹⁸⁵ *rabota* (lok.) - radi

¹⁸⁶ *poljajte* (lok.) - vidite

¹⁸⁷ *volue* (lok.) – volu (volu rep da isčupa).

¹⁸⁸ *utepa* (lok.) - ubije

¹⁸⁹ *gajlje* (lok.) - briga

¹⁹⁰ *jakar* – dugi kaput od ovčije vune – klašnje.

¹⁹¹ *čepaze* (lok.) – idiot, mangup

¹⁹² *rogue* (lok.) - rogovi

običaju on će se vratiti i veličati svoga vođu koji mu je davao penziju i besplatan odmor na moru zbog udarničkog rada.

"Samo da mi je Tito žiiiiiv... *Dođua*¹⁹³ lopovi iz cev svet, neka idet u majčina. Ne *sredilje*¹⁹⁴ svue kuće, a će *sređuet*¹⁹⁵ naša. Teško nama, preteško!"...

*

Doma, u trošnoj kućici koja nije "napredovala" u obnovi više od desetak godina, od trenutka kada je napustio klupu, čita ženi ajete iz Kur'ana. A ona, naravno, mora da ga pažljivo sluša i klima glavom. U protivnom - zna se!...

Jednog dana ponio ga je sa sobom. Dugo je čekao da se Suljo pojavi i kaže mu kako nije bio u pravu. Sjeo je na klupu. Čekao, a snijeg je škripio pod nogama prolaznika koji na njega nisu obraćali pažnju. Jedino je gavran na obližnjem golom bagremu, promrzlim kljunom, stvarao čudne tonove koji nisu ličili na gaktanje, već na škripu zahrđale šargije.

- *Neje*¹⁹⁶ na *arno!*¹⁹⁷- reče žena u prolazu i pogledom prošara ogoljele grane bagremova tražeći gavrana koji je predskazivao nesreću...

Suljo, svojim suvim kašljem probudi usnulog šarova koji se, sklupčan na snijegu, kupao u zracima zubatog februarskog

¹⁹³ *dođua* (lok.) – došli, dođoše

¹⁹⁴ *sredilje* (lok.) - sredili

¹⁹⁵ *sređuet* (lok.) –sređuju

¹⁹⁶ *neje* (lok.) - nije

¹⁹⁷ *arno* (lok.) - dobro

sunca. Teturajući se dođe do klupe na kojoj je presavijen na boku ležao adžo Gafur.

- Aaa bre, Gafče, *biljki*¹⁹⁸ si se *zakarav*¹⁹⁹ *oz*²⁰⁰ žena i ne si *spav*²⁰¹ cela noć!

A Gafče, licem prema ulazu u mezarje, desnom je rukom držao Kur'an, a u lijevoj mu je dogorijevala debela cigara. Posljednja iz njegove tabakere. Sulji bi jasno, prouči *Fatih*²⁰² i zaplaka:

„Slava i hvala pripada samo Allahu...” – i podiže ruke ka nebu.

Žuljavim, velikim, ručerdama pokuša uzeti Kur'an, ali je prijatelj zglavljeni kažiprst između listova Časne knjige, čija duša već bijaše na putu za *ahiret*²⁰³, pokazivao ajet:

"A naređeno im je da se samo Allahu klanjaju, da Mu iskreno kao pravovjerni, vjeru ispovjedaju, i da molitvu obavljaju, i da milostinju udjeljuju..."

To bješe i poruka njegova s kojom nas upozori da s onima koji nemaju ne treba šegu praviti.

¹⁹⁸ *biljki* (lok.) - sigurno

¹⁹⁹ *zakarav* (lok.) - posvađao

²⁰⁰ *oz* (lok.) - sa

²⁰¹ *spav* (lok.) - spavao

²⁰² *Fatiha* - *Sura El-Fatiha* (*arapski*: الفاتحة); *bos.* Otvaranje ili Pristup; također se naziva i Majka knjiga i Lijek) prva je sura *Kur'ana*. "Slava i hvala pripada samo Allahu..."

²⁰³ *ahiret* - iz arapskog: Akhirah je naziv u islamu za „onaj” ili „budući svijet”.

Ali, Gafče je nije dobio, a ni "Titovu penziju". Iznad klupe, klepetanje krila crnog gavrana pokrenu pahuljice snijega koje padoše na lice uplakanog Sulje...

Uskoro je hodža *eseljom*²⁰⁴ najavio tužni kraj jednog od posjetilaca "Penzionerske klupe". Te noći ostala je prazna. Nije bilo gugutanja, a i mjesec se sakrio iza gustih oblaka...

Nedugo, "nevjesta" zablista svojom bjelinom - UNMIK je podijelio penzije. Majstor Amza je ispunio svoj "*amanet*".²⁰⁵

februar, 2003.

²⁰⁴*eselja* – molitva umrlom s kojom se na munari uču prilikom preseljenja (smrti).

²⁰⁵ *amanet* - povjeravanje nekom na čuvanje u kome se ima povjerenje da će povjerenje sačuvati.

DODIRUJ ME TAKO, MOJ NARCISE

Tu, u šištavečkoj Dolini bijelih narcisa, upadosmo prelijepim pogledom na posebnu vegetaciju koja nas usmjeri u jedan vremenski kontinuum objedinjujući prošlost, sadašnjost i budućnost.

Sa ekipom RTK-2 posjetio sam Dolinu narcisa, jedinstveno mjesto koje krase bjelina nepreglednih krajolika albanskog dijela Gore u kojoj u harmoniji sa prirodom vjekovima žive Gorani. U kulturološkom smislu Gora je, ako uzmemo i one njene dijelove; kosovske i makedonske, zbog svoje bogate tradicije; usmene i narodne književnosti, običaja i folkora - jedinstven rasadnik u svijetu i tema je mnogih istraživača lingvisti, etnologa, kulturologa, muzikologa i drugih naučnika - od Čikaga do Tokia.

A zašto uopšte pišem ovaj putopis? Pišem ga zbog Narcisa, naravno, i zbog proljeća! Proljeća ovog današnjeg, i onog sutrašnjeg, i onih proljeća nadalje koja će kroz vjekove nadolaziti. Jer se u proljeću sve budi, baš kao što su i mnogi u ovo doba vaskrsli. U proljeće i narcis pomalja svoju bijelu glavicu - hrabro kroz snjegove bijele udiše planinskog zraka. I mi smo se, kao nekad davno jedna nimfa po imenu Eho u staroj Grčkoj, danas upoznali sa prelijepim Narcisom, u njegovoj pitomoj šištavečkoj dolini u sjevernoj Albaniji. Ali, nismo oklijevali kao nimfa Eho kazati da ga mnogo volimo, da ga opojno mirišemo i

napajamo se svježeg zraka koji uz huku silazi sa planine, moćne i nepregledne.

Dok se družimo sa Narcisom prisjećamo se lijepe nimfe Eho koja se na prvi pogled zaljubila u njega, čim ga je vidijela. A, i mi smo! S obzirom „da je u ono vrijeme Eho bila prokleta da nikada ne kaže ništa novo, već da samo ponavlja posljednje riječi dijela bilo čega što čuje od nekog drugog čovjeka. Koliko je čeznula da kaže Narcisu koliko ga je zaista voljela nije smjela, pa je morala da šuti sve dok nije mogla da čuje nekog drugog, nadajući se da će oni izgovoriti za nju ono što želi da mu kaže“:

Jednog dana "Narcis je čuo šuštanje među drvećem i upitao je, „Da li je neko u žbunju?“ Eho je odgovorila, „U žbunju“. On je rekao, "Izađi i dozvoli da te vidim“, dok je ona odgovorila, "Daj da te vidim“. Onda je izašla na otvoreno, hrabro mu prišla i zagrlila ga svojim rukama. Na trenutak Narcis je bio tako iznenađen da nije uradio ništa, ali je već slijedećeg trenutka odgurnuo, rekavši: "Drži svoje ruke dalje od mene! Gadiš mi se! Nemoj me dodirivati tako nikad više!" A, sve što je jadna Eho mogla da kaže bilo je: "Dodiruj me tako..."

I mi smo ga dodirivali upravo tako, milovali ga pogledom na nekih 1300 metara nadmorske visine. Po dolasku u prelijepoj dolini nalazimo smiraj duše, nakon obilne proljećne kiše koja nas je uporno pratila svo vrijeme na putu kroz kuksku klisuru u Albaniji. Tu, u šištavečkoj Dolini bijelih narcisa, upadosmo prelijepim pogledom na posebnu vegetaciju koja nas usmjeri u jedan vremenski kontinuum objedinjujući prošlost, sadašnjost i budućnost. Uživali smo u moru bujnog cvijeća, te endemske vrste mirisnog bijelog narcisa, motiva mnogih pjesnika u Gori. Njegov nas je miris podsjetio na neprolaznost Gorana, ili na

njihovo ponovno rađanje poput feniksa, koji bitišu vjekovima na ovim šarplaninskim prostranstvima. I kada posusta, rađa se iznova. To je odlika onih koji imaju proljeće u srcima. Možda stanovništvo u Gori u njemu pronalazi svoj smisao balansiranja opstanka i očuvanja kulture, običaja i jezika? Slično žiteljima Gore, plemeniti narcis uspijeva gdje druge biljke ne uspijevaju. Tu!... Ovdje visoko, gdje klikču orlovi i žubore bistri potoci koji se utrkuju ka nepovratnosti. Posmatrajući odavde, sa ovog mjesta, u te divne travnate, valovite i beskonačne ridove koje mame stada ovaca, gubi se osjećaj prolaznosti. S mirisom narcisa zaranjamo u vremenski kontinuum, a pjesma draga, rijetkih čobana frulaša, miluje nas prošlošću njenih umnih i vrijednih gorštaka koja za njih ima kultni smisao.

Prema legendi: "Narcis je bio sin vodene vile, Liriope, i rečnog boga - Kefisa, boga iste reke u kojoj su Deukalion i Pira oprali svoje grijehе prije nego su postali roditelji nove ljudske rase poslije potopa. Prorok Tiresija je na rođenju Narcisa prerekao da će on živjeti dugo, pod uslovom da ne upozna sebe. Niko nije bio siguran šta ovo predskazanje zapravo znači, a postalo je jasno prekasno, u trenutku kada je bio na prekretnici izmjeđу dječаštva i punoljetstva".

I tako, jednog dana Božijeg, kaže legenda, "Narcis je otišao do izvora da utoli žeđ, umoran od lova. Nagnuvši se, vide svoj lik u odrazu vode koji ga općini ljepotom. Uzalud je pokušavao da rukama zagrli i poljubi tu varljivu sliku, imaginarnu, koja se zajedno sa njim smiješila i plakala. Pokušavao je u odrazu vode rukama dotaći dragog dječaka, ali sve što je mogao da osjeti, umjesto toplih prstiju - bila je hladna voda. Pao je u očaj zbog dragog lika kojeg ne može pomilovati. Zaboravio je na hranu i

san i konačno, umoran, klonuo na travi kraj izvora... U času smrti jedino ga je videla nimfa Eho i uputila mu poslednji pozdrav. Kada su uplakane Drijade, nimfe i Eho došle da ga sahrane, kraj izvora su vidjele prelijepi cvijet sa bijelim kruničnim listićima“. Danas se i dalje pripovijeda da Narcis i u Podzemlju gleda svoje lice u vodama Stige...

A gore, iznad nepreglednih travnatih ridova, nemo je čučalo plavo, bistro jezero", jedno od ukupnih 27 glacijalnih na Šar planini, poznatijih kao „Gorske oči“. Nismo se vratili do jezera, kao nekad nimfa Eho koja je slušala svog voljenog Narcisa posljednji put:

"Tako sam očajan“, stenjao je, a Eho je odgovorila, „Tako sam očajna“. Narcis je jecao, "Moja ljubav je uzaludna“, a Eho je uzvratila: „Moja ljubav je uzaludna“. Više nije imao snage da govori, i uskoro je bio mrtav.

Nimfe su oplakivale njegovo tijelo i pripremale ga za pogrebni obred, ali kada su bile spremne, njegovog tijela više nije bilo!? Postalo je blijedi, žuto bijeli cvijet sa laticama u obliku krune, koji cvjeta svakog ranog proljeća“ Tako je nastao prvi narcis, kaže legenda.

Od toga dana nimfa Eho je vehnula za Narcisovom ljubavlju. Prestala je da jede i pije, skrivala se od ostalih nimfi i na kraju je njeno tijelo u potpunosti nestalo:

"Sve što je od nje ostalo bio je samo glas, koji i danas ponavlja ono posljednje što neko kaže. Narcis, jednostavno nije mario za Ehine patnje, kao ni za patnje hiljade drugih žena, čiju je ljubav odbio. Jednog dana je neko, ko je uzdisao za Narcisom, postao veoma ljut. Molio se bogovima da se mrzovoljni dječak zaljubi i bude tretiran loše, onako kako se i on sam ponašao

prema drugima“, kaže ova stara legenda, a nas zruci sunca vraćaju u stvranost...

Užarena kugla na nebesima je već klonula na zapadu. Dole su se u bakarnoj boji na nebu nazirale svakojake sjene oblaka i oblačića koje je pravio zapad u liku mnogih nimfi i mnogih bogova, neprestano mijenjajući oblike svoje. Lagahno i jednostavno! Kao bogovi nekad u staroj Grčkoj, rastakajući se i pretvarajući se u onih istih bića koje spominje legenda o prelijepom Narcisu.

Iza nas ocrtavali se tragovi u travi. Krivudavi, ali nam ipak nešto kazivaše i značiše. Jedino je nimfa Eho oživjela i družila se sa nama još neko vrijeme. Eho, možda jedine frule na ovom planinskom potezu, putuje sa nama. Negdje na proplancima mio zvuci stare pjesme „Navali se Šar planina“, izviraše ispod prstiju vremešne frule starog pastira, slivajući se u ritmu, ljube nas na zalasku u Dolini narcisa.

- Čujete li ovaj eho, kako nas lagahno miluje? – upita kolega u povratku.

- Da... I miluje, i dušu oplemenjuje. Narcisova vjerna ljubav pjeva gore na jezeru. Pjeva i čeka ga! - kao u transu odgovori drugi saputnik, kolega iz iste medijske kuće.

Malo kasnije naš auto je, nakon zadržavanja radi uobičajenih kontrola na graničnom prijelazu kod Šištaveca, već grabio ka Kruševu i dalje prema Prizrenu, carskom gradu na jugu Kosova.

maj, 2019.

Fahri Musliu

**“SUZE MOKROG JASTUKA”,
KNJIGA KAO GRADIVO ZA NOVINARE**

Knjigu “Suze mokrog jastuka”, sačinjava nekoliko reportaža, odnosno vrlo životnih i u većini slučajeva tragičnih priča o sudbini vrijednih ljudi u Sredačkoj župi, o proplancima Šar planine, o rijeci Bistrici, o njivama, livadama...

Reportaže su veoma živopisne, sočne i pitke, i čitaoca drže napetog od početka do kraja, što uspijeva samo majstoru pisane riječi.

Svijesni smo da je reportaža najteži oblik novinarskog žanra, pogotovo ona pisana, za razliku od radioreportaže (izvedene glasovima), ili televizijske reportaže (uobličene slikom i govorom), koje dočaravaju likove i predjela, jer pisanom reportažom morate čitaocu da predstavite junake bez glasa i slike, a da oni imaju isti doživljaj kao da slušaju ili gledaju iste uživo ili na TV-u.

Zato danas veoma rijetko, osim u nekim ozbiljnim novinama, možemo da pročitate neku dobru pisanu reportažu, jer i novinari, a i pojedini pisci, izbjegavaju da je njeguju.

Raif Kasi, kao iskusan profesionalni novinar i pisac, priuštio je čitaocima zadovoljstvo da uživaju u njegovim znalački pisanim reportažama koje je objavljivao u raznim novinama i časopisima u proteklih nekoliko godina, za vrijeme ili nakon rata na Kosovu. Čitajući ove preportaže čitalac čuje glasove likova i doživljava ih kao da ih gleda na filmskoj traci, što potvrđuje naš sud da je

autor Raif izuzetan majstor reportaže: Čujete glas i vidite lik stare Selime, u dimijama, koja je ostala sama jer su njeni pobjegli daleko na Zapad. A Selima, stara gatara, pod prijetnjom dvojice vojnika, Tigra i Crnog, koji su došli u ovaj rat kaoiskusni paramilitarci, počinje da im gata:

- Vidim vas obojicu obavijene u crnu svjetlost. To vas grli smrt, djeco moja, u to sam sigurna. Sutra, u isto ovo vrijeme, poginut' ćete! Smrt putuje sa vama, a vi je ne osjećate. Prati vas... Vidim, ne da se ona od vas odlijepiti nikako i nema vam spasa - odgovori starica...

I njena predviđanja su se obistinila, jer i Crni i Tigar u odbrani od svojih kolega paramilitaraca, „u isti mah padoše izrešetani na prašnjavi seoski put, a novčanice, od sto i hiljadu njemačkih maraka, izletoše iz njihovih, mecima izbušenih, džepova. Vođa grupe se sagnu i pokupi krvavi novac. Takvo je pravilo njihovo...;

Ili Sinana, koji je dugo bio na ratištu, a onda mu jednog kišovitog jutra kurir iz njegove čete uruči telegram u kojem pišaše da ga žena i troje djece željno čekaju i mole da se vrati: *"Babo, čekamo te! Nećemo ni večerati dok nam se ne vratiš"*, zapisao je na požutijelom papiru njegov najstariji sin Liman... Dolazi... Obećao je... Pođe kući sa nekom zebnjom u duši... Kuća je prazna, nigde žive duše. Nedugo zatim na vratima je stajala stara Selima. Ne htjede mu kazati da su mu paramilitarci najstarijeg sina Limana zapalili u kamionskoj gumi.

Prećutala je...;

I adžo Asim koji je ostao sam i ima samo jednu želju: da mu se vrati jedinac, snaha i unuk Samir koji se nije htio odvojiti od djede kad su roditelji krenuli da odlaze a da njega ostave samog.

- *Star som! Možda mene više nećeš da zatečeš doma, dete mae!* - reče na rastanku.

Dani, nedjelje, a potom, mjeseci i godine pritisli su adžo Asima. Nade mu odavno odnio vjetar koji, možda, u istom trenutku miluje i njega i njegovog Samira. Njega na selu, a unuka u dalekom i velikom gradu...

A starac i dalje čeka da suneti unuka...;

I Bejtula koji se vratio nakon deset godina ugašenom ognjištu, praznoj, nedovršenoj kući započetoj prije rata...;

I "Bijelog golubića sreće" koji donosi lijek Miralemovom bolesnom dvanaestogodišnjem sinu jedincu, Sabahudinu;

I Zulejha, četrdesetšestogodišnja Župljanka, koja držeći za ruku jedanaestogodišnjeg sina Emina svima, uvijek, postavlja isto pitanje: - *Gdje mi je muž? - Šta je moj muž skrivio? Kome je što našao učinio? Koga je povrijedio? Možda zato što je volio svoj život, svoju porodicu i vjerovao ljudima...?*

Tu je i imaginarna priča o američkom vojniku KFOR-a, Kapetanu Gerryju koji se zaljubio u nevidljivu "Bijelu Radu"...;

Tu je i siromašni Bejadin Baja, koji bere suvo lišće kopriva da bi spremao čorbu za porodicu... koji je potom sa šest masjtora a i tri kavdžije, dobio posao da gradi kuću Albancu, Ramadanu. Ali nesreća ga i dalje prati, jer mu je Ramadan priznao da nema para da ih isplati, rekavši "*Kad meni da Bog - tada i ja vama. Ne brinite se, platiću vam...*", a Bajo se sruši na zemlju i njegovo srce prestade da kuca, a mali Zafir zagrlj svog mrtvog oca, čija duša se zauvijek oslobodi tereta koji se na nju gomilao posljednjih "godina gladnih"..

I nastavak priče o Ramadanovim unucima koji su znali za dug pa potražili Bajju došavši njegovoj kući da mu dug vrate, - *Moje je ime Ilir i sin sam Afrimov, a unuk Ramadanov kod koga je radio tvoj otac Bajjo* - objasni svoju posjetu nepoznati.

- *Ja i moja braća nismo nikada čuli za vašeg oca Bajju. - Molimo vas, morate da primite naš dug. Morate...! Samo tako se možemo osloboditi Božje kazne zbog nepravde koju su moj djed i otac učinili prema vama, prema vašima, prema tvome ocu, djedi i ostalima* - kao u transu molio je Ilir vadeći oveći smotuljak sa novcem da bi ga tutnuo u Zafirov džep.

Poslije dugih ubjeđivanja, nemajući kud, Zafir nevoljko odluči da zadrži simboličani dio novca, uz želju da im se vrati nafaka, a ostatak halalisa.

Te godine, na malom proplanku pored prometnog puta, napraviše novu česmu. Za *hajret*...

"I let ptice ostavi svoj trag...", bile su fino uklesane riječi na mermernom nišanu spomen-ploče, a ispod: *"Fatiha za Bejadina Bajju."*

Metamorfoza, kao česta inspiracija književnika, je iskazana u reportažnoj priči "Penzionerska klupa", na kojoj su se okupljali penzioneri i pričali pečalbarske životne dogodovštine. I zbog jedne usnivene tužne ljubavne priče, klupa je dobila ime "klupa ljubavi"...

"Na ulazu u seosko mezarje, prije par godina, jedan je mještatin ostavio u hajrat - drvenu klupu. Na njoj, kad padne večer, uz to ako je i mjesec velik poput sofore za objed, zagrljeni parovi jače guguću svoju zaljubljenju pjesmu. To gugutanje počinje poslije pojavljivanja srebrenaste lopte visoko iznad

Ljubotena i traje do njenog "umiranja" na zapadu, iznad oštrih vrhova Koritnika".

Knjiga se završava reportažnom pričom „Dodiruj me tako, moj Narcise“, gdje autor Kasi još jednom dokazuje da je vladar vremena i prostora. Čuvenu legendu o Narcisu pretače u suvremenu prozu:

“Užarena kugla na nebesima je već klonula na zapadu. Dole su se u bakarnoj boji na nebu nazirale svakojake sjene oblaka i oblačića koje je pravio zapad u liku mnogih nimfi i mnogih bogova, neprestano mijenjajući oblike svoje. Lagahno i jednostavno! Kao bogovi nekad u staroj Grčkoj, rastakajući se i pretvarajući se u onih istih bića koje spominje legenda o prelijepom Narcisu“.

Dok čovjek čita ovu knjigu ne može ostati ni ravnodušan ni miran, jer sudbine likova u ovim reportažama su veoma tragične. Ovim reportažama, koje se čitaju u jednom dahu, *autor Raif Kasi* pokazao je veliko znanje, književnu umješnost, opštu kulturu, majstorstvo, i one treba da služe kao dokaz da i pisana reportaža ne gubi na značaju ako se piše znalački.

Ova knjiga koja zaslužuje svaku pohvalu, treba da posluži sadašnjim i budućim novinarima kao najbolji školski primjer kako se piše reportaža. I zato, sa zadovoljstvom preporučujem institucijama, organizacijama i medijskim kućama, koje spremaju kadrove iz novinarstva, da istu uvrste kao priručnik za sve one novinare koji žele da njeguju reportažu.

Prizren,
10. 10. 2018.

Fahri Musliu
novinar

Ramzija Kanurić-Orašćanin

REPORTAŽNO LITERARNE ARIJE KOJE SE GRANIČE SA STVARNOŠĆU

Reportaža, kao svjedočanstvo i dokument, ostavlja neizbrisiv trag o pojavama i događajima, ljudima i vremenima, i zato je stručnjaci svrstavaju u “kraljevsku disciplinu novinarstva”. Za nju je potrebno imati dar za zapažanje, hrabrost u istraživanjima i dobro poznavanje psihologije ljudi, plivati u vremenu i imati fini, književni, literarni dar s kojim se pretače jedan događaj u reportažnu priču. Stiče se utisak, analizirajući rukopis knjige *“Suze mokrog jastuka”*, da se iz ovih reportaža može spoznati i dio literarnog umjeća samog autora, kroz način pripovjedanja i samih opisa likova, osobito njihova unutrašnja psihološka stanja.

Mnogi novinari širom svijeta pisali su repotaže, ali su rijetki uspjeli približiti ih po umjetničkim vrijednostima u ravni sa suvrmenom književnošću. *Novinaru Kasiju*, novinarsku reportažu - kao vrhunski domet novinarstva, nije teško osmisliti i pretvoriti je u lahku i zanimljivu priču, a da istovremeno ne izlazi iz okvira novinarske forme i kodeksa. To je rijetkima dat božiji dar, uz to on ima i izražajno zapažanje protoka vremena i prostora, ali i zbivanja oko njega, pa ih lahko oblikuje u suvremenu prozu. Negova kompozicija priča je posebno oblikovana, izražajna lijepim slikama vjernog hroničara koji putuje kroz vrijeme i prostor, a u ovoj se knjizi najviše zadržava u periodu 1999-2004. Dakle, odmah nakon ratnog konflikta na

Kosovu, mada obrađuje dešavanja i u kasnijim vremenima. S toga, uzimajući sve u obzir, uokviriti sva ta istinska dešavanja, najprije posredstvom čula, pa sve do svjesnog rasuđivanja činjenica, te i balansirati na rubu reportažnog zapisa, kao vrhunskog dometa u novinarstvu, i same književnosti - zaista je predodređeno rijetkima.

Uvrštene reportaže u knjizi „*Suze mokrog jastuka*“, su snažni dokazi jednog minulog vremena, ovjekoviječenog perom hroničara-novinar, kao što je lijepa ratna „grafitna skica“ uokvirena *Sinanovom* tugom i skrhane majke-gatare „*Selime*“ u istoimenoj reportaži; grafita - kao simbola crnine i boli, i skice - žene koja tumara prostorima podrimskih ravnic, kroz koju krivuda tiha i nenamjetljiva rijeka Bijeli Drim;

...//Selimine utonule tužne oči oslikavaše teško breme njenog života. Ispružene joj bore po čelu i obrazima, od mrkog pogleda militaraca, postadoše još izraženije. Okrenu se na sve strane svijeta i spoznade da u svojoj blizini ima samo sebe i svoju sudbinu.//...

Ili živopisan opis tuge, nadnaravnim stilom, koji para dušu svakog čitaoca *Sinanovim* letargičnim snom:

...//Trgnu se i grlo mu se namah stegnu. Mjesečina je pratila njegove zamagljene poglede i ispraćala sretne osmijehe i razgovore malehne djece koja su nestajala u daljini sablasnoj. Osjeti da mu srce jače lupa i bježi iz grudi, a glas zastaje, bez snage mirio se sa tišinom s kojom se susreo.//...

Literarna i poetska kazivanja *novinara Kasija* također odišu i tim rijetkim i posebnim žurnalističko-književnim stilom, ali s takvim međusobnim spojem da čitaoca lagahno prepušta da s

likovima, dakle, junacima u ovoj knjizi, neprimjetno plovi i uranja u njegovo unutrašnje umjetničko traganje. Slikajući "pejzaže" unutrašnjeg naboja, pisac kroz knjigu "Suze mokrog jastuka" skoro do poetskog praga pretače u zapažene karakteristične likove. To se da primjetiti u reportaži "Adžo Asim";

...//Podigavši svoju umornu glavu sa još mokrog jastuka, začu zveket posuđa. Staračkom rukom, na kojoj su se pružale čivitne žile, obrisa suze koje su kapale i nestajale na bijelom jastuku, a potom pomilova svoga Samira... Začuo je glasove. Jasno! Pakuju stvari:

...//Glas, nadmen, "pobjednički", ženski - Snahin!...

Glas, sanjiv, dubok, nesiguran, muški - Sinovljevi!...

Glas, iznemogli, tih, plačući - Djedovi!... //...

Njegovi likovi mogu biti i sasvim obični ljudi, ali tu je i briljantna vještina da se radnja može odigrati u vrlo suženom prostoru. A kakav je reporter Kasi, i kakva je njegova psihološka identifikacija likova, možemo ocijeniti kroz istančani novinarski žanr koji poprima literarno-poetski stil, kao na primjer u reportaži "Bejtula", humaniziranoj i poetiziranoj priči;

...// Obojica smo beskućnici, bez igdje ikoga. Družimo se sa rijekama, sa snijegovima i sa kišom, a i glad nam nije loš prijatelj. Često nam se pridruži, pa jašemo skupa našu sudbinu kletu. Dvije duše u dva različita tijela, al' živimo nekako. Živimo... Ne damo se mi tek tako lahko, moj burazeru...//...

Ovim riječima prenijeti su svi nasrtaji na umjetničku, autorovu dušu kroz spoznaju samog sebe. Kasi je dokazao da osjeća ljudsku čežnju, njihovu patnju i njihova nadanja, čak šta više duboko zaranja u njihovu psihu ne libeći se mikrokosmičkom

stapanju sa likovima u kontinuumu beskraj. Posebno se u ovoj knjizi da primjetiti u nekoliko nadnaravnih priča, kao što je reportaža *“Bijeli golub sreće”*, oslikana iznimnim narativnim i prelijepim opisnim stilom *“s druge strane duge”* – tamo gdje se upliću paralele *“različitih svjetova”*;

...//Neko, ili nešto, držalo je njegovu ruku, te se silno uplašen osvrnu i ugleda posebno “svjetlosno biće”, dok su u međuvremenu neopisivom brzinom letjeli nepoznatim, a čudnim, i tajanstvenim, kosmičkim prostranstvima.//...

U reportaži *“Čekajući baba”*, autor hrabro i nedvosmisleno otkriva crnu sudbinu zatečenih sunardnika koji prolaze pakao *“razjarenih zvijeri”* žednih tuđih života, samo zato što su različiti po jeziku i kulturi, ali ne i po vjeri. To su ljudi s kojima je rastao u svom zavičajju, nosio ih kao znamen toplih i živih slika, kao i *Eminovog babu* u ovoj priči;

...//U seoskoj kafani pored asvaltnog puta uđoše neki u crnim košuljama, nepoznati, zli ljudi. Ljudi koji također vrte glavom, ali i streljaju očima. Jedan takav pogled “ustrijelio” ga dok je prinosio ustima posljednju čašicu pića.//...

Još jedna reportaža koja nam *“dolazi iz drugih dimenzija”*, a uvrštena u ovoj knjizi, je *“Dan i noć za Bijelu Radu”*. Ako se samo osvrnemo na sva dešavanja oko sebe, ponekad nam se čini da nismo sami, da smo u društvu skrivenoga, da se dimenzije, ili više svjetova, kao mjehuri u sapunicu dodiruju. Gajb je skriven i tajan, poznata činjenica svakog je vjernika. Autor knjige *“Suze mokrog jastuka”*, Raif Kasi, ne dvoumeći se prenosi nevjerovatne činjenice povezane za paranormalno iskustvo američkog vojnika na Kosovu. Kad sam rekla *“ne dvoumeći se”*, mislila sam na

kritike od oficijalne nauke, jer materija prevazilazi opseg njenog saznanja i djelovanja, bar za sada, a može poslati negativne ocijene, ili kritike. Jer, ovu temu i naučnici, i novinari, i istraživači u širokom krugu zaobilaze - boje se etikete šarlatanstva. No, činjenice su iznijete na vidjelo, samo ih treba dokučiti, a autor je posebnim diskurzivnim, lirsko-pripovijedačkim stilom opisao neobičnu ljubav američkog vojnika i duha-djevojke u ljeto 1999. godine. On nas prenosi u jedan drugi svijet, nepoznat, ali iznimno zanimljiv;

...//Mjesec je polahko "klizio" vedrim nebom ostavljajući pokretne sjene drveća u dvorištu. Uostalom, to za njega i nije bilo puno važno. Bio je u društvu ljepotice u prozirnoj bijeloj haljini sa zlatnim pojašćićem na stomaku koji vidno istakaše, ionako vitak struk, u naglašavajućim njenim oblinama. Za njim se zatvoriše ogromna vrata na oboru.//...

A da u *novinara Kasija* prebiva nemiran duh i radoznalost koja ga tjera da "kroči" i u nepoznate dimenzije, primjer je i u sljedećoj reportaži elegijske tematike, pod naslovom "Izgubljena sreća". Njegovo nemirno pero zapisuje još jednu čudnu hroniku uplitanja prošlosti i sadašnjosti, s konstatacijom;

...// "I let ptice ostavi svoj trag...", bile su fino uklesane riječi na mermernom nišanu spomen-ploče, a ispod: "Fatihina Bajina Bejadina Bajina"...

Reporter Kasi je vrstan znalac u svim oblastima života, dobro poznaje naučne discipline, a poznavanje psihologije mu nedvojbeno pruža mogućnosti širokih lepeza. Da kao psihonaut uranja u kontinuum, da "barata vremenima", i da daleke svjetovne dimenzije dočara čitaocima perom dobrog

književnika. Po načinu i stilu pisanja reportaža; “Selima”, “Dan i noć za Bijelu Radu”, “Misterija sedam ukletih kuća”, “Bijeli Golub sreće” i “Izgubljena sreća”, teme koje se graniče sa stvarnošću, potsjeća na čuvenog svjetskog književnika Paula Koelja (Paulo Coelho). Pored toga, slobodno mogu konstatirati da je autorov stil pisanja, također, vrlo blizak stilu poznatog novinara i pjesnika *Lazara Vučkovića*²⁰⁶, koji potiče iz njegove Sredačke župe. Vjerujem da se na prostorima ex Jugoslavije mogli sličnim karakteristikama okriti mali broj novinara, da ih možemo nabrojiti na prstima dvije ruke.

U reportaži “*U našem selu česme šarene*”, reporter stvaralački intuitivno skicira lik poznatog župskog pjevača *Vebiju Smailjija*, što ima posebnu vrijednost na kulturnom planu naroda iz kojeg je i sam ponikao, pa i na planu narodne, usmene književnosti-pretočene u pjesmu;

// U našem selu česme šarene, // Tečeja, džanum, tečeja, // Tečeja, džanum, tečeja. // Pa mi dođoa, dve mome mlade, // Pereja, džanum, pereja, // Pereja, džanum, pereja. // Ozdola ide edno ludo mlado, // Aljija, dete, bekrija, // Aljija, dete, bekrija. // ...

Taj narativan literarni dar utkan je i u zanimljivoj reportaži pod zanimljivim nazivom “*Restelica bez predsjednika, ali sa puno njegovih savjetnika*”. Kao čovjek sa planine, osjeća Šaru

²⁰⁶ **Lazar Vučković** – novinar „Jedinstva“ i poznati pjesnik, rođen u Gornjem Selu, u Sredačkoj župi, 13. 4. 1937. Utopio se u Ohridskom jezeru, 26. avgusta 1966. Uspomena na ovog pjesnika oličena je u „Jugoslavenskim pjesničkim susretima – „Lazar Vučković“ koji su se svake godine održavali u njegovom rodnom mjestu.

nadnaravno, pa svoje osjećaje pretače u divne reportažno-literarne arije;

...// Posmatrajući odavde u divne travnate, beskonačne ridove, koje su sagradile prirodne sile, gubi se osjećaj prolaznosti. S mirisom moravice zaranjamo u vremenski kontinuum, a pjesma draga miluje nas prošlošću njenih umnih i vrijednih gorštaka, koja za njih ima kulturni smisao://...

U reportažama, "Ipak se nešto planira i gradi" i "Izmjeđu želja i stvarnosti", reporterski stil nas uvodi u vrijeme poslijeratnog konflikta, u vrijeme u kojem se mješaju i stvranost i želje. Oslikava obične ljude i događaje, želje i stvarnosti mještana Gornjeg Sela i Nebregošta, na primjer bezperspektivnost školovanja ženske djece;

...// Nadamo se da će je i mladi iz ovog kraja uspjeti naći, da će im produbiti njihovo duhovno biće, njihov razum, bez obzira na konzervativne misli, običajne stege, i bezperspektivnost. Snaga jednog naroda leži u broju školovanih ljudi, a ne u broju izbjeglih širom Europe.//...

U reportažnom zapisu „Trpim glad dok je ne ubijem“ Kemin lik nije stvoren da bi bio literaran, već da nam ispriča, iako teško bolestan, kako je shvatio ulogu "muške glave" preko koje će se prelamati svi problemi vezani za njegovo kućanstvo. To je cjelovita priča iz autorovog kraja, iz Župe, koja ima duboku simbiozu ljudi u sredini u kojem je mali Kemo odrastao;

...//Kemo je krhkok zdravlja i nije sposoban za bilo kakav posao. Teško se penje uzbrdo, fizički je slab. Nije u stanju da ide ni dvadesetak metara, a da ne zastane i predahne. //...

Stvaralačkim nemirom i znanjem za slikanjem riječima, te i umjećem u dramatozovanju radnji rodio se i repotažni zapis, također neobične sadržine. Radi se o reportažnoj priči *“Misterija sedam ukletih kuća”*, gdje autor Raif Kasi tjera da stavimo kažiprst na čelu i dobro se zamislimo;

...// Stvarali bi se čudni zvukovi tajanstvenih koraka, udaranje po zidovima, šaputanja kojem ne možete odrediti izvor, grebanje po zidovima, povlačenje i obaranje namještaja. Čak je i neshvatljiva premetačina sa nagorjelim stvarima izgledala sablasno.//...

Iako naslovljena kao reoprtaza, *“Selam, djete moje nerođeno”* jeste ljubavna melodrama; i po stilu pisanja, i po načinu pripovjedanja, slikovito poetizirana. Dok godine odlaze kao raštrkana jagnjad na obroncima Šar planine, dotle Nusret čeka još nerođenu bebu svoju; *“Nek se samo živa i zdrava rodi, pa bilo muško, ili žensko”*

Ovaj zapis je divna slika ljudskih sudbina, oslikana autorovim zreлим stilom i pripovijedanjem u bujici briga, ali i u oazi radosti, ljubavi i topline Nusreta i njegove hanume Selme.

...//Eto, dijete drago! Ja se raspričo, kao da se ti nećeš nikada roditi, ili kao da ću ja sutra umrijeti! Ali istina je – da nikada ne znamo kada ćemo na onaj svijet krenuti?! Nikada, baš nikada! Smrt je bliža od jake za vratom! Zato ti ispričah sve želje svoje, koje je i meni babo moj prenosio od svoga babe.//...

U priči-reportaži *„Penzionerska klupa”*, nasadena tik do ulaza u seosko mezarje, u kojoj su glavni junaci i mladi i stari autorovi sugrađani, klupa je samo personifikacija prolaznosti života. Ona piščevim perom dobija metamorfozičnu moć - iz

Ljubavne u Penzionersku klupu. Noću se druži sa mladima, a danju sa starima:

... //Ali, svemu dođe kraj, pa i njoj kad je ogriju sunčevi zraci sa istoka. Ona polahko prolazi kroz "metamorfozu", poput umrlog kada bude prenesen pored nje. Prestaje biti ljubavna. Polahko se pretvara u - "Penzionersku klupu". Ne, zato što se umorila? Već zato što živi svojim drugim životom.//...

Posebice i u ovoj priči, kao i u par drugih, *novinar Kasi* je kroz dijaloge naglasio ljepotu župskog-našinskog govora, ostavljajući ga generacijama na amanet. Iz prostog razloga, jer se nalazi na putu zaborava. Istodobno oslikava jedno vrijeme poslije rata, brigu mještana, njihov karakter, duhovitost i žal za prošlim vremenima:

...// Tako mi Boga, i mene duvan mi se izarčiv! Da je ka r'tija, neka pukne, će zavijam u novine, ali duvan je muka! Već da motam od tala , pa i njaa , pusta - izela stoka!//...

Kao zaključak iznosim da su *Kasijeve* reportaže vrlo žive, pune života, pa je danas mnogo lakše shvatiti njegovo umjetničko stvaralaštvo, nego kada su one stvarane. Jednostavno iz razloga, što neke minule događaje sada vidimo jasnije - kao na filmskom platnu i to sa bezbjednije udaljenosti. Danas smo u prilici, da kao nijemi i neutralni posmatrači, potpuno razumijemo njegov književni dar kroz umjetničke literarne niti izvezene u ovoj knjizi. On je uspio naslikati događaje jednog prostora, zaustavio vrijeme, a nama otvorio vidike daleke, da se neke scene ne ponove i ne zaborave. Istodobno, vjerujem da su ove reportaže *Kasijevim* perom, ali Božjom voljom, ispisane kako bi usrećile mnoge i utjecale na neke sudbine moćnih, ili

nemoćnih ljudi. Smatram da su neke sudbine, također Božjom voljom ispisane, da se ne ponove, da se neki mještani ne zaborave, ali i da učimo iz prošlosti. Stoga, *novinar Raif Kasi*, autor knjige “*Suze Mokrog jastuka*” svojim reportažama ukazuje na neki njegov razvoj svijesti na visokom nivou, koji vidi jos dalje - vidi što se ne vidi - i to nije metafora u uobičajenom smislu. Iz svega gore iznijetog, ovaj rukopis rado preporučujem za štampu.

Salzburg,
28. 04. 2019.

Ramzija Kanurić-Orašćanin
književnica

SADRŽAJ

Uvodna riječ.....	3
SELIMA	7
ADŽO ASIM.....	17
BEJTULA	25
BIJELI GOLUB SREĆE.....	35
ČEKAJUĆI BABA	43
DAN I NOĆ ZA BIJELU RADU.....	49
IZGUBLJENA SREĆA	63
U NAŠE SELO ČESME ŠARENE	79
RESTELICA BEZ PREDSJEDNIKA, ALI SA PUNO NJEGOVIH SAVJETNIKA.....	91
IPAK SE NEŠTO PLANIRA I GRADI	105
IZMJEDU ŽELJA I STVRANOSTI	111
TRPIM GLAD DOK JE NE UBIJEM.....	117
MISTERIJA SEDAM UKLETIH KUĆA	123
SELAM, DJETE MOJE NEROĐENO!	133
PENZIONERSKA KLUPA.....	139
DODIRUJ ME TAKO, MOJ NARCISE	151

Fahri Musliu: "SUZE MOKROG JASTUKA", KNJIGA KAO GRADIVO ZA NOVINARE.....	157
Ramzija Kanurić-Orašćanin: REPORTAŽNO LITERARNE ARIJE KOJE SE GRANIČE SA STVARNOŠĆU	163